294.304
W358t

THE TEACHINGS OF BUDDHA

หอสมุดแห่งชาติ
18 ต.ค. 2531
กรมศิลปากร

ทางร่มเย็น

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

อันดับ ๑๐

คำถามคำตอบบัญหาธรรม

ของ

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น"

สิงหาคม ๒๕๑๑

เลขห้อง ๑๗

เลขหมู่ 294.304
พ358ท.

เลขทะเบียน น.๓๑ ม.๑๓๓๔๑

ทางร่มเย็น

เดินทางกลางป่าน่าคิด
เข็มทิศไม่มีดีหรือ
อันความประมาทนั้นคือ
ทางที่ได้ชื่อมรณา

เข็มทิศคือธรรมนำชีพ
เร่งรีบขวายขวนค้นหา
อย่าให้ล่วงวัยเวลา
ก่อนพบมรรคาร่มเย็น

เกิดมาทั้งทีชีวิต
ยิ่งคิดทุกข์แท้แลเห็น
กี่ชาติเกิดซ้ำลำเค็ญ
ไยยังหลงเล่นมัวเมา

มาเถิดมาเดินทางนี้
วิถีสว่างสร่างเขลา
ทางร่มเย็นเลิศเพริศเพรา
นำเราสู่ที่สุดทุกข์

ฐ. นาครทรรพ

กรกฎาคม ๒๕๑๑

คำนำ

หนังสือ "ทางร่มเย็น" อันดับ ๑๐-๑๑ นี้ ย่อมสำเร็จมาจากกำลังศรัทธาอันแรงกล้าของคณะท่านผู้จัดพิมพ์และท่านสมาชิกทั้งหลายอีกเช่นเคย ที่ต่างอุตส่าห์วิ่งเต้นขวนขวายโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและความสิ้นเปลืองใด ๆ จนสำเร็จเป็นเล่มขึ้นมาอย่างงามตาและน่าอ่าน ทั้งแสดงถึงน้ำใจที่มุ่งมั่นเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนอย่างจริงจัง มิได้ย่อหย่อนลดละ จึงขอขอบคุณและอนุโมทนากับท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเนื้อความของหนังสือคราวนี้ มิได้เป็นสำนวนเทศน์ดังที่เคยเป็นมา แต่กลับเป็นคำถามคำตอบปัญหาธรรม ซึ่งได้จดบันทึกไว้จากท่านผู้ถามในที่ต่าง ๆ ทั้งนักบวช และ ฆราวาส เท่าที่เห็นควร แต่มิได้ระบุนามของท่านผู้เป็นเจ้าของปัญหา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกใจแก่ท่านที่เป็นเจ้าของปัญหาและท่านผู้อ่านทั่ว ๆ ไป จะไม่ต้องเป็นกังวลในปัญหาที่ผู้ถามและผู้ตอบสนทนากัน ซึ่งอาจมีแง่หนัก - เบา ไปตามความรู้สึกของแต่ละฝ่าย แต่จะเป็นสำนวนเทศน์หรือสำนวนตอบปัญหาก็ตาม โปรดอย่าลืมว่า ผู้เป็นเจ้าของสำนวนธรรมดังกล่าวนี้เป็นพระบ้า ซึ่งอดที่จะแสดงธรรมไปตามนิสัยบ้าไม่ได้ หวังว่าคงได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามเคย...

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดบ้าบ้านตาด อุดรธานี

ถ้อยแถลง

เรียน ท่านผู้สนใจในธรรม

วาระแห่งการเกิดขึ้นของลาภอันประเสริฐได้ผ่านมาถึงพวกเราอีกครั้งหนึ่ง คือวาระ อันสามารถ จัดพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็น" ได้สำเร็จคราวเดียวกัน ๒ อันดับ–๑๐ และ ๑๑ เช่นเดียวกับคราวที่ได้จัดพิมพ์อันดับ ๓ และ ๔ สำเร็จมาแล้วเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๙ แต่ ๒ อันดับที่พิมพ์ขึ้นในครั้งนั้นเป็นบทธรรมเทศนา ส่วนครั้งนี้เป็นธรรมกถา ซึ่งพระคุณเจ้าท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน ตอบปัญหาที่มีผู้มานมัสการกราบเรียนถามท่านในโอกาสต่างๆ กัน ผู้ถามมีทั้งภิกษุและฆราวาส ปัญหาที่นำมาถามก็มีทั้งคดีธรรมและคดีโลกที่หนีคดีธรรมไปไม่พ้น คณะผู้จัดพิมพ์หวังว่า "ทางร่มเย็น" ชุด "คำถามคำตอบปัญหาธรรม" นี้ จักอำนวยประโยชน์ประหนึ่งเป็น * "โอเอซิส" แก่พวกเราผู้มีภาวะเปรียบดังบุคคลที่กำลังเดินทางตุหรัดตุเหร่อยู่ในทะเลทรายแห่งโลกธรรม

ชาวคณะ "ทางร่มเย็น" ขอนอบน้อมนมัสการด้วยความตระหนักลึกซึ้งในพระคุณและในเมตตาการุณยธรรมที่ท่านอาจารย์มีอยู่ต่อบรรดาศิษย์ เป็นเมตตาการุณย ธรรมอันหลั่งมามิรู้สิ้น ชื่นชาบอาบรด ดวงจิตของปวงศิษย์ให้ชุ่มชื่นรื่นเย็นตลอดมา

และขอขอบพระคุณโรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ที่ได้กรุณารับพิมพ์หนังสือนี้ในราคาที่เรียกว่าได้กุศลเป็นผลกำไร ทั้งตั้งใจพิมพ์ให้ด้วยความประณีตอย่างยิ่ง

---

* "โอเอซิส" (oasis) คือ ที่ที่มีน้ำและต้นไม้ในกลางทะเลทราย

ต่อไปนี้เป็นรายนามผู้บริจาคเงินสมทบทุนสินอุปการะ “ทางร่มเย็น” ต่อมาจากที่ได้ประกาศไว้ใน “ทางร่มเย็นอันดับ ๙” คือ

๑.	นางเอื้องพันธุ์คุ้มหล้า	บริจาค	๑๑๑.๐๐ บาท
๒.	นายเจริญ บุญญวัฒน์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๓.	คุณหญิงระเบียบ รัตนะรัต	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๔.	นางนุ้ย ช้อยช่างทอง	,,	๕๐๐.๐๐ ,,
๕.	นางสมัยสวาท พงศทัต	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๖.	นางสาวศรีทอง สีหาพงศ์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๗.	นางสาวเศวต จึงเจริญ	,,	๕๘ ๐๐ ,,
๘.	พลอากาศตรีชูศักดิ์ — นางส่องสี ชุติวงศ์	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๙.	นายแพทย์เกิด ธนชาต	,,	๒๐.๐๐ ,,
๑๐.	นายสอน ศิริวัฒนกุล	,,	๑๐.๐๐ ,,
๑๑.	นางสาววิไล วรรธนะกุล	,,	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๒.	อุบาสกสะพายย่ามแดง	,,	๑๐.๐๐ ,,
๑๓.	นายสวิก อุตระ	,,	๕๐.๐๐ ,,
๑๔.	นางสาวบุญเจือ องคประดิษฐ์	,,	๕๓.๐๐ ,,

ขณะนี้ (ตัดเงินยอดวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๑) ทุนสินอุปการะ “ทางร่มเย็น” มีเงินทุนรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๖๑๘๒.๔๓ บาท

คณะผู้จัดพิมพ์ “ทางร่มเย็น”

สิงหาคม ๒๕๑๑

หมายเหตุ

ท่านผู้ใดต้องการติดต่อธุรกิจอันเนื่องแต่หนังสือ “ทางร่มเย็น” โปรดติดต่อได้ที่

๑. ม.ล. จิตติ นพวงศ์ สำนักงานหนังสือพิมพ์ "ศรีสัปดาห์" ซอยศรีย่าน ๑ ถนนนครไชยศรี พระนคร

๒. บุญเจือ องคประดิษฐ์
๓. สุนีต ประภาสะวัต
๔. ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
} ศูนย์วัสดุการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๕. ตวงรัชฎ์ ศศะนาวิน หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๖. อุไรกร บัณฑิตกุล
๗. บุญธรรม ภักดีรัตน์
๘. ไมตรี กาญจนรัช
} ตึกวิทยุศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๙. ประสิทธิ์ ฉายแก้วโปร่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่ ท. ๑/๗๗

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

ด้วย คณะทายาทเพียน

ได้มีจิตศรัทธาบริจาคปัจจัยเป็นมูลค่าทรัพย์ ๗๐๐๐ บาท

บำรุงมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้อานิสงส์

อันเกิดจากปัจจัยนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดหาตลาดผลบำรุงเป็นค่าพิมพ์หนังสือธรรมะ เวทางคมาสมทบทุนในการก่อสร้างตึกสงฆ์ประจำหอสมุดหรือวัดทั่วไป ตั้งทุนสืบอุปการะ ทำนุบำรุงมหามกุฏราชวิทยาลัย ขออนุโมทนาสาธุ ขออานุภาพพระรัตนตรัย ภัยทั้งปวงแห่งสัตตานุสัตว์ จงอภิบาลรักษาท่านผู้บริจาคให้ปราศจากสรรพทุกข์ภัยพิบัติ เจ็บไข้อุปัทวันตราย และจงบำรุงคาลให้เจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ สมบัติสืบๆ ไปในธรรมทุกเมื่อเทอญ

พระสาสนโสภณ

ผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย

ชัย ภาวิ เกษมวิมล

ผู้จัดการมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ออกบัตร

ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น" ตระหนักในกฎแห่งอนิจจัง อันเป็นสิ่งเที่ยง-แท้ว่า คนเราทุกคนจะต้องล่วงลับไปตามกาลเวลาตามกฎแห่งสังขารธรรม และไม่อยากจะให้การจัดพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็น" ต้องล้มเลิกไปโดยเหตุนั้นด้วย จึงได้จัดตั้ง **ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"** ไว้ในมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มีมูลค่าขั้นต้น ๒,๐๐๐.๐๐ บาท มีวัตถุประสงค์ปรากฏอยู่ในสำเนาบัตรอนุโมทนาของมูลนิธิแห่งนั้น ดังที่พิมพ์ไว้หน้าซ้าย เป็นการเตรียมไว้สำหรับอนาคตซึ่งจะปรากฏผลสำเร็จต่อเมื่อรวบรวมสะสมทุนได้มากพอ (ประมาณ ๔๐,๐๐๐) บาท และเกิดผลประโยชน์จากทุนนั้นปีละไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เป็นโครงการระยะยาว ต่างหากไปจากการพิมพ์ "ทางร่มเย็น" ที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

จึงขอเรียนข่าวนี้มายัง **ชาวคณะ "ทางร่มเย็น"** และ **ท่านผู้ใจบุญทั้งหลาย** ที่มีศรัทธาในการสร้างหนังสือธรรมะแจกจ่ายเป็นธรรมทานว่าเป็นกุศลอันยิ่ง เมื่อท่านได้ทราบแล้วและมีจิตยินดีจะบริจาคเงินสมทบ **ทุนสินอุปการะ "ทางร่มเย็น"** โปรดส่งเงินพร้อมทั้งแจ้งความประสงค์ไปยังมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ พระนคร หรือจะฝากมอบกับคนใดคนหนึ่งที่มีชื่อปรากฏในหมายเหตุท้ายหน้าถ้อยแถลงไปจัดการส่งให้ก็ได้

คณะผู้จัดพิมพ์ "ทางร่มเย็น"

พฤศจิกายน ๒๕๑๐

สารบาญ

ประเด็นในสากัจฉา **หน้า**

"พุทธศาสนา" และ "ธรรม" มรสุมในอก ธรรมโอสถ สมาธิภาวนา เก่ากับใหม่ ลืมมองข้างใน ๑-๑๙

มรรค ผล นิพพาน ยังมีอยู่หรือ เข้าวัดแบบไหน ใครครึปลาตื่นน้ำใหม่ ๒๐-๔๐

ไม่อยากรับศีลข้อห้ามเสพน้ำเมา ผู้ทำโลกให้พินาศ ๔๑-๕๓

รำคาญนักเทศน์แข่งพระ ยศของนายอำเภอเห็ม สิ่งแวดล้อม วิธีปฏิบัติต่อตนและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน มองดูขนตาคนอื่นเห็นชัดค้นหาของดีในตัวเอง ๕๔-๗๒

ทำภาวนาอยู่แต่ในบ้านผิดหรือไม่ สมาธิกับบัญญาทำหน้าที่ต่างกันสมาธิสมาบัติกับจิตพระอรหันต์ ๗๓-๙๑

เด็กเสียโทษโคร ราวกับว่านั่งบ่นนอนบ่นแล้วความดีเกิดขึ้นได้เอง ๙๒-๑๐๑

ศาสนาก็เหมือนฆ้อง ทำไมพระธุดงค์ชอบอยู่ในป่า อวกาศของจิตจิตของพระอรหันต์เมื่อนิพพานด้วยอุปาทิเหตุ ๑๐๒-๑๑๙

พระอรุหันต์อสุภ บวชเป็นพระเป็นเณรแล้วมีความสุขจริงหรือเป็นพระผู้ใหญ่สบายมากใช่ไหม ธรรมะทำโลกให้เย็น คนที่ไม่จนมุม สวรรค์มีองคน ๑๒๐-๑๓๗

มรรค ผล นิพพาน ไม่ใช่พักแฟงแตงโม สมาธิเป็นที่พักของจิตสติปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิก วิธีถึงฝั่งแห่งความเกษม ๑๓๘-๑๔๒

คนตายแล้วเกิดอีกหรือตายแล้วสูญ ยถาที่โป จ นิพพุโต ๑๔๓-๑๔๙

บัญชีรายชื่อผู้บริจาค ๑๕๐ ๑๕๓

คำถามคำตอบปัญหาธรรม

ถาม

ดิฉันต้องขออภัยที่มารบกวนถามท่านในสิ่งที่ไม่ควรถาม ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายรู้และปฏิบัติกันทั่วดินแดน สำหรับตัวของดิฉันเองแม้จะเป็นผู้มีศรัทธาสนใจและปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตลอดมา แต่ก็ไม่อาจเข้าใจความหมายอันลึกตื้นของสิ่งนั้นได้เท่าที่ควร สิ่งที่สงสัยนั้น คือคำว่า **พุทธศาสนา** และคำว่า **ธรรม** ทั้งสองนี้ แปลและหมายความว่าอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ถือเป็นหลักใจต่อไป

ตอบ

อาตมาก็ไม่แน่ใจตัวเอง เหมือน กัน ว่า เป็น ชาวพุทธ หรือ ชาวพลอย ตามเพื่อน ศรัทธามีก็เชื่อไป ความเพียรมีมากน้อยต่อพระศาสนาในแง่ใดก็เพียรไปอดทนไป สติปัญญามีมากน้อยก็เพียรพยายามรักษาตัวไปในอิริยาบถต่าง ๆ จนกลายเป็น วัน เดือน ปี มาเป็นลำดับอย่างนี้ แต่ก็ยังไม่สามารถจะแปลและตีความหมายในคำทั้งสอง คือ พุทธศาสนาและธรรม นั้น ให้เป็นที่มั่นเหมาะแก่ใจลงได้ จึงไม่แน่ใจว่าจะแสดงให้คุณได้รับความเข้าใจหรือไม่ แต่เห็นใจที่อุตส่าห์มาด้วยความเสียสละทุกอย่างด้วยศรัทธา และปฏิบัติหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ดีตลอดมา สิ่งที่ออกจะสุดวิสัยก็คือปัญหาสองข้อที่คุณถาม ไม่ทราบจะตอบ

อย่างไรให้เป็นที่เหมาะสมกับหลักธรรมนั้น ๆ จึงขอตอบตามความรู้สึกบ่า ๆ คำว่า **พุทธศาสนา** แปลว่า คำสั่งสอนของท่านผู้รู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น คือพระพุทธเจ้าของพวกเรา คำว่า **ธรรม** แปลว่า ธรรมชาติที่ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติอย่างสมบูรณ์ เป็นธรรมชาติที่สม่ำเสมอไม่เอนเอียง ธรรมชาติไม่โกหกหลอกลวง ไว้ใจได้ทุกระยะกาล รวมเรียกว่า ศาสนธรรม แปลอย่างพังง่าย ๆ ก็ว่า ธรรมโอชาอันยอดเยี่ยมจากคำสั่งสอน

ความหมายของธรรมทั้งสองบทนี้ ถ้ากล่าวตามเหตุและผลที่เกี่ยวเนื่องกัน คำสั่งสอนเป็นเหมือนเข็มทิศทางเดินที่ตรงไปสู่จุดมุ่งหมายต่าง ๆ ผู้ต้องการจะไปยังจุดหมายก็เดินตรงไปตามสายทางที่ชี้บอกไว้นั้น ย่อมถึงจุดที่หมายตามความประสงค์ ประการหนึ่ง ศาสนธรรมเหมือนแปลนบ้านเรือนต่าง ๆ บ้านที่ปลูกสร้างถูกต้องตามแบบแปลนย่อมมีความแน่นหนามั่นคงและสวยงาม เหมาะสมกับความประสงค์ของเจ้าของบ้านผู้เข้าอยู่อาศัย คำว่า **ศาสนา** แปลว่าประกาศหรือสั่งสอน เพื่อให้รู้ความหนักเบาลึกตื้นแห่งคุณภาพของธรรม อันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของศาสนา

คนไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหรือปกครองจะได้ไหม

ได้ ไม่มีใครมาทำโทษ เพราะศาสนาไม่ใช่กฎหมายซึ่งจะใช้บังคับคนให้รับนับถือ การจะรับนับถือศาสนาใดหรือไม่นั้น เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคลจะยอมรับตามความรู้สึกของตน ไม่ใช่เรื่องบังคับเหมือนคนต้องหา คำตอบที่ว่า ได้ ไม่มีใครมาลงโทษนั้น เป็นคำกลาง ๆ เพื่อให้เสรีภาพไปตามสภาพและอัธยาศัยของบุคคลและสัตว์ซึ่งไม่รู้อะไรกับศาสนา

ถ้าไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม ศาสนาจะมีความจำเป็นแก่มวลมนุษย์อย่างไรบ้างหรือไม่

ยาแก้โรคมีความจำเป็นต่อมวลมนุษย์อย่างไร โดยไม่ต้องไปบังคับให้มนุษย์ผู้มีโรคหันมาสนใจกับยา ข้อนี้เข้าใจว่าคุณคงทราบได้ดี ศาสนาที่เป็นโอสถชนิดหนึ่งก็ย่อมมีความจำเป็นต่อมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน พูดถึงเรื่องศาสนาแล้ว แม้อาตมาผู้หวังพึ่งร่มเงาพระศาสนา มีความเป็นอยู่ทุกลมหายใจ นับแต่วันเริ่มบรรพชาอุปสมบทตลอดมาโดยอาศัยบัจจัยสี่ คือ จีวร เครื่องนุ่งห่มปกปิดกาย บิณฑบาต คือ อาหารคาวหวาน เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้มีความสดชื่นและเป็นอยู่ เสนาสนะ คือ ที่อาศัยเป็นอยู่หลับนอน และคิลานเภสัช คือ ยาแก้โรคทางกายทุกชนิด ซึ่งเกิดจากศรัทธาผู้เลื่อมใสใจบุญต่อพระศาสนา บริจาคทานให้บริโภคใช้สอย จนชีวิตเป็นมาได้ถึงวันนี้ แต่ก็ไม่สามารถจะเรียนถึงคุณค่าแห่งพระศาสนาได้ทราบได้อย่างสมใจ จึงขอเรียนเพียงว่า ศาสนาเป็นสมบัติกลางเช่นเดียวกับยาแก้โรคทางกายทุกชนิดเป็นของกลางสำหรับมนุษย์ผู้มีโรคในกายมากกว่าสัตว์ เมื่อโรคเกิดขึ้นจะเห็นยาเป็นของจำเป็นสำหรับแต่ละราย ยิ่งมนุษย์มีมากและมีโรคชนิดต่าง ๆ มากขึ้นเพียงไร ก็ยิ่งทำให้มนุษย์ทั้งผู้มีโรคและไม่มีโรคเห็นยาเป็นของจำเป็น และพยายามเสาะแสวงหามาไว้เพื่อบำบัดและป้องกันตัว แทบทุกคนและทุกครอบครัวทั่วทั้งแผ่นดิน ต้นเหตุที่ยาจะเป็นของจำเป็นขึ้นมาเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับมวลมนุษย์ผู้มีโรค จำต้องหายาบำบัดรักษาเพื่อชีวิตอันแสนรักสงวนจะมีทางรอดพ้นไปได้เท่าที่ควร เพียงเท่านี้ก็พอจะทราบถึงความจำเป็นและสำคัญของยาและศาสนาได้ เพราะมนุษย์มีความจำเป็นอยู่ภายในตัวดังกล่าวแล้ว

ใครมิได้ประสงค์เกิดมาเพื่อความทุกข์ทรมานทางกายและทางใจ เห็นมีแต่เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง เพื่อความร่ำรวย สวยงามกันทั้งนั้น ท่านทำไมพูดว่า มนุษย์เราแทบทุกรายมีความจำเป็นอยู่ภายในตัว ซึ่งเป็นเรื่องชักจูงให้หันมาหายาและศาสนาเล่า

ถ้าเช่นนั้น เราต่างก็มีโอกาสได้อยู่ในโลกมานานพอสมควร พอจะทราบความสุข-ทุกข์ ของธาตุ ขันธ์ และจิตใจที่เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ มาพอประมาณ นับแต่คุณเกิดมาเคยมีโรคเกิดในกายบ้างไหม แม้ที่สุดโรคหวัด คุณเคยเป็นเหมือนมนุษย์ทั่ว ๆ ไปไหม

โรคหวัดนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย แม้ไม่รับยามันก็หายไปเอง เมื่อเป็นถึงขีดของมันแล้ว แต่ก็อดรับยาไม่ได้ ทุกครั้งที่เป็นหวัดดิฉันต้องรับยา ส่วนโรคสำคัญและเป็นประจำนั้นรู้สึกร้ายมากและรบกวนเสมอ ดิฉันรู้สึกจะเป็นคนอาภัพทั้งทางร่างกายและจิตใจ คิดแล้วกลุ้มใจและน้อยใจในตัวเองที่เกิดมาไม่เหมือนเพื่อนมนุษย์เขา บางครั้งคิดอยากจะตายจะได้หายห่วงไปเสียที โรคที่ว่านี้คือโรคกระเพาะซึ่งเป็นมานานแล้ว ควรจะหายแต่ไม่หาย ทั้งไปให้หมอตรวจทั้งซื้อยามารับประทาน เพียงพอบรรเทาไปบ้างแล้วก็กำเริบขึ้นมา แม้ไม่เป็นมากถึงกับจะเป็นจะตายจริง ๆ แต่ก็พอทำให้ลำบากเสมอมา

ที่ว่าจิตอาภัพนั้นมันอาภัพแบบไหน และอาภัพอย่างไร พังแล้วน่ากลัว เพราะคนที่จิตอาภัพโดยมากก็เห็นเป็นบ้าเป็นบอ ดังที่เห็น ๆ กันตามถนนหนทาง แต่สำหรับคุณเท่าที่สังเกตและสนทนากันมานานพอสมควร ก็ไม่ปรากฏว่าแสดงกิริยาแห่งความอาภัพที่น่ากลัวออกมาให้เห็น มันอาภัพที่ตรงไหน

จิตของดิฉันมิได้อาภัพแบบคนข้างถนนที่เห็น ๆ กันนั้น แต่มันเป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งก็ใกล้เคียงกัน ในบางคราวที่มันแสดงอาการออกมาอย่างรุนแรง แทบจะหักห้ามไว้ไม่อยู่ก็ยังมี

แล้วอย่างไรโปรดเล่าต่อไป ว่ามันแสดงออกมาอย่างไร ถึงกับจะหักห้ามไม่อยู่ เพราะไม่ใช่มรสุมในทะเลหลวงทำไมจะไปรุนแรงนักหนาเล่า

ไม่ใช่มรสุมในทะเล แต่นี่มันเป็นมรสุมในหัวอกซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่านั้นเป็นไหน ๆ สำหรับความรู้สึกของดิฉันเอง ส่วนคนอื่นดิฉันไม่ทราบได้ แต่อย่างไรก็ตาม ขึ้นชื่อว่าคนที่มีหัวอกด้วยกัน เมื่อถูกสิ่งกระทบอย่างรุนแรง และผังจมอยู่ภายในไม่ยอมถอนแล้ว จะต้องจัดว่าเป็นมหันตทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น มรสุมที่มากระทบผังจมอยู่ทุกวันนี้ ก็มิใช่อื่นไกลที่ไหน นอกจากคู่รัก กลายมาเป็นศัตรูคู่แค้นต่อกัน คือสามีของดิฉันเป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่ยินดีในขอบเขตที่มีกั้นอยู่แล้ว แต่ชอบหาเศษหาเลยไปเป็นราย ๆ ตามนิสัยของคนล้นผัง ที่สำคัญซึ่งจะทนเป็นตุ๊กตาอยู่ไม่ได้ ก็เวลาเขาพาเหล็กกล้าอันแหลมคมมาที่บ้าน และแสดงกิริยาชมดชม้อยต่อกัน โดยไม่มีการเกรงขามเจ้าถิ่นบ้างเลย รู้สึกทิ่มแทงลูกตาแทบจะกระเด็นออกมา ใจแทบจะสลบไปเวลานั้น ปรอทภายในหัวอกขึ้นสุดขีดตามองไม่เห็นอะไร นอกจากคู่ชีวิตที่วางอยู่ข้างหมอนบนที่นอนซึ่งไม่ห่างไกลจากตัวเท่าไรนักเท่านั้น เรื่องหวุดหวิดเป็นผีไปทั้งเขาทั้งเรา นี่เล่าถวายท่านเพียงย่อ ๆ ที่สำคัญ ๆ ยังมีอีกเยอะ

แล้วมีอุบายวิธีแก้ไขกันอย่างไร จึงยังเป็นคนอยู่ทั้งเขาทั้งเราจนถึงวันนี้เล่า หรือใครกลายเป็นผีไปบ้างมีไหม

ไม่มี ก็อาศัยเรียกคุณพระเข้าช่วยละซิท่าน ไม่เช่นนั้นนายยมบาลคงยุ่งกันยกใหญ่ไม่เบื่นอันกินอยู่หลับนอนแน่ เพราะผู้ต้องหาเพียงครั้งเดียวถึงสามศพจะให้ยมบาลนึ่งนอนใจอยู่ได้อย่างไร

ใครบ้างถึงจะมีผู้ต้องหาครั้งเดียวถึงสามศพเล่า

ก็เราฆ่าคู่รักคู่แค้นและคู่แย่งสามีเขาให้ตายสมใจ แล้วก็ย้อนมาฆ่าตัวเราให้ตายเพื่อหายห่วงไปตามกัน รวมแล้วมีผู้ต้องหาสามคนพอดี แม้ทุกวันนี้ที่พออยู่ได้กับโลกเขาก็เพราะอาศัยธรรมะเป็นเครื่องเยียวยา และปลอบโยนใจให้สงบไปเบื่นระยะ พอหายใจได้

เบื่นอันว่าพอได้ใจความ ทีนี้อาตมาขอเรียนถามย้อนหลังสักเล็กน้อยเกี่ยวกับคำที่อาตมาพูดว่า มนุษย์เราแทบทุกรายมีความจำเบื่นยู่กับตัวที่เบื่นสาเหตุให้เกี่ยวข้องกับยาและศาสนานั้น คุณพอทราบได้ภายในตัวของคุณหรือยังเพราะโรคทางกายคุณก็เคยเบื่นมาแล้ว ยาแก้โรคคุณก็เคยหามารักษาและเห็นผลเท่าที่ควร แม้ไม่หายขาด แต่บางรายก็หายขาดไม่กำเริบอีกต่อไปดังที่เห็นอยู่แล้ว โรคทางใจคือความทุกข์ทรมาน เกี่ยวกับมรสุมคุณก็เคยเห็นมา ธรรมโอสถจากหลักศาสนาคุณก็เคยนำมายับยั้งและปลอบโยนใจ ทำให้เรื่องใหญ่กลายเบื่นเรื่องเล็ก และทำให้เรื่องเล็กสงบหายไปได้ด้วยอำนาจธรรมโอสถ จากคำที่อาตมาอธิบายเรื่องมนุษย์มีความจำเบื่นต้องเกี่ยวข้องกับยาในเวลาไม่สบาย หรือยามปรกติที่ควรมีไว้สำหรับตัว และยังมีความจำเบื่นต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาเพื่อบ้องกันและรักษาโรคทางใจอันเบื่นโรคเรื้อรังมาตลอดกาลนั้น พอเข้าใจได้ไหมว่า ศาสนามีความจำเบื่นต่อมวลมนุษย์เพียงไร

พอเข้าใจได้บ้างเป็นบางตอน แต่จะให้เข้าใจตลอดทั่วถึงนั้น เห็นจะยังอีกนาน หรือจะตายเปล่า ๆ ก็ยังไม่แน่ใจตัวเองนัก

แม้อาตมาเอง ที่เป็น นักบวช ซึ่งมี หน้าที่โดย เฉพาะ ต่อการ เรียน และ การปฏิบัติธรรมก็ยังไม่แน่ใจตัวเองเช่นเดียวกัน ว่าจะเรียนและปฏิบัติได้แค่ไหน อาจจะบวชเสียผ้าเหลือง และสิ้นเปลืองข้าวสุกของชาวบ้านไปเปล่า ๆ ก็ไม่รู้ เพราะทุกวันนี้ก็ยังมองไม่เห็นว่า อะไรเป็นธรรมและอะไรเป็นโลก มันคละเคล้ากันไปหมด ใจดวงโกหกนี้มันสำคัญ มันโกหกว่าอยากไปนิพพาน ฯ แล้วมันไปไหนกันก็ไม่รู้ ในวันหนึ่ง ๆ เห็นแต่มันไปยุ่งอยู่กับเรื่องเหลวไหลมากกว่าเรื่องไปนิพพาน

เท่าที่ท่านบวชเรียนและปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ ได้มีจุดมุ่งหมายปลายทางของใจที่ตั้งไว้บ้างหรือเปล่า

นี่หมายถึงความปรารถนาหรือ เรื่องนี้มันสำคัญอยู่ที่ความเพียร เพียงความอยากหรือความปรารถน่า ใคร ๆ ก็พอคิดได้ แม้แต่คนหูหนวก คนตาบอด คนเที่ยวขอทานตามตรอก ตามถนน เขาก็ยังคิดอยากเป็นเศรษฐีมีเงินเป็นล้าน ๆ แต่ก็คงเป็นคนประเภทนั้นอยู่นั่นเอง เพราะเพียงคิดอยากเฉย ๆ แต่ตัวเขาขี้เกียจยิ่งกว่าคนตายซึ่งนอนไม่มีวันจะตื่นเสียอีก

ดิฉันต้องขอรบกวนท่านอีก ที่เรียนถามเรื่องศาสนากับคนว่า มีความจำเป็นต่อกันอย่างไร ท่านก็ได้อธิบายข้อเปรียบเทียบให้พังเกี่ยวกับยาแก้โรคทางกายมีความจำเป็นต่อกัน แล้วก็อธิบายถึงโรคจิตที่เป็นโรคเรื้อรังด้วยกิเลส ต้องอาศัยธรรมโอสถเข้าแก้จึงค่อยเบาและหายไปเป็นลำดับ จนหายขาด มนุษย์ทั่ว

โลกล้วนมีโรคประเภทเร้อรังเต็มหัวใจ แต่ทำไมจึงไม่ค่อยเห็นสนใจกับศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งยาอันวิเศษมาใช้แก้เสียพอให้เบาบางลง เห็นแต่คนไข้ทางร่างกาย หลั่งไหลเข้าไปซื้อยาในห้างร้านขายยาต่าง ๆ แทบจะไม่มียาขายให้พอกับความจำเป็นและต้องการของคนจำนวนมาก และพากันหลั่งไหลเข้าไปในโรงพยาบาลต่าง ๆ เพื่อให้หมอช่วยตรวจและรักษา จนหมอแทบไม่มีเวลาพักผ่อน ตลอดเตียงนอนก็ไม่พอกับคนไข้ซึ่งมีจำนวนมากและมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกวัน ทำเอาหมอและนางพยาบาลแย่ไปตาม ๆ กัน ถ้าดิฉันเป็นหมอบ้าง ก็คงอดรำคาญไม่ได้ และอดแสดงมารยาทอันไม่เหมาะสมแก่คนไข้ไม่ได้แน่ ๆ

เมืองไทยเราเกือบทั้งประเทศก็เป็นเมืองพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว พระเณร เถร ชี ก็ล้วนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนากันทั้งนั้น จากนั้นก็มีประชาชนทั้งแผ่นดิน นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมา ถึงพ่อค้า ชาวนา ตาสี ตาสา ล้วนคนนับถือพระศาสนาทั้งนั้น มีมากกว่าคนไข้เข้าไปสู่โรงพยาบาลเป็นไหน ๆ แล้วจะเอาอะไรอีก นักบวชมี พระ เณร ชี ตาปะขาว รวมกันแล้วมีจำนวนมากมาย ล้วนแต่มีผู้อุบัฏฐากดูแลด้วยบิ่จจัยสี่ตลอดกาล ไม่ได้รับความอดอยากขาดแคลน ก็เพราะทายก อุบาสก อุบาสิกา ช่วยทะนุบำรุงเสมอมา ทำไมว่าคนสนใจศาสนามีน้อย ไม่ใช่นับเอาเพียงเราคนเดียวหรือ จึงว่ามีน้อยนัก โปรดนับคนอื่นเข้าด้วย อาตมาและพระเณรที่เป็นลูกศิษย์อยู่ในบ่าบ้านตาดก็โปรดนับเข้าด้วย คุณจะได้เห็นคนสนใจและนับถือศาสนาอย่างหนาตาอุ่นใจขึ้นเป็นลำดับเสียบ้าง

ที่เรียนถามเช่นนั้น ก็เพราะไม่ค่อยเห็นประชาชน ชั้น และ เพศต่าง ๆ เข้าวัดเพื่อฟังธรรมจำศีลในวันพระวันโกนตามปรกติเหมือนเมื่อสมัยก่อน ๆ เห็น

แต่พระ เณร เถร ชี ซึ่งมีอยู่ภายในวัด และอุบาสกอุบาสิกาแก่หง่อมเต็มทีแล้ว เดินงกเงิ่นด้วยอาการอิดโรยเข้าไปวัด ทั้งหูตาแข้งขาอะไร ๆ ก็ชักจะใช้งานไม่ได้แล้ว เวลาพระให้ศีลและแสดงธรรมก็เกรงจะไม่ได้ยินชัดถ้อยชัดคำ จะมีทางแก้ไขอย่างไร

การแก้ไขคนแก่ให้กลับเป็นคนหนุ่ม และแก้ไขคนหนุ่มให้กลายเป็นคนแก่นั้นไม่มีธรรมเนียมนิยมกัน ทั้งเป็นอฐานะ คือสุดวิสัยที่จะทำได้ อาตมาไม่มีหนทางแก้ไข แต่การแก้ไขเปลี่ยนแปลงความรู้ความเห็นและความประพฤติที่เป็นไปในทางผิด ให้กลับเป็นไปในทางถูกด้วยการอบรมสั่งสอนนั้น พอมีทางทำได้ ถ้ามีผู้สนใจใคร่ฟังและพอใจปฏิบัติตามเพื่อความเป็นคนดี

ที่เรียนขอความเห็นจากท่าน ก็หมายถึงความประพฤตินี้เอง เพื่อฐานะทางด้านจิตใจจะได้ดีขึ้นกว่าเท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ส่วนการเปลี่ยนแปลงรูปโฉมนั้น สำหรับตัวดิฉันเองทุกวันนี้หมดเยื่อใยเสียแล้ว ไม่มีความสนใจไยดีกับเครื่องและห้องเสริมสวยเสริมงามอะไรเลย ส่วนคนอื่น ๆ นั้นขอยกให้เป็นเรื่องของเขาไป ที่มีห่วงอยู่มากเวลานี้ก็คือศีลธรรมประจำใจ กลัวจะไม่ถึงจุดที่มุ่งหวัง จึงได้รีบมาศึกษาไต่ถามครูอาจารย์หลายท่าน เพื่อท่านจะได้ช่วยชี้อุบายต่าง ๆ พอเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในเวลาจวนตัว และความอยู่สบายใจในยามปรกติ เวลาว่าง ๆ ก็หัดทำภาวนาที่บ้าน มีโอกาสก็ไปทำที่วัด เมื่อเกิดความสงสัยก็กราบนมัสการเรียนถามพระท่าน อุตส่าห์ทำไปไม่ว่าจะยากหรือง่าย เพราะเป็นกิจจำเป็นสำหรับตัว

เวลาทำภาวนา ไม่ว่าในบ้านหรือในวัด ผลเป็นอย่างไรบ้าง และคุณเคยทำมานานเท่าไร

สาธุ ขอเรียนตามจริง พระเมตตาโปรดปรานีคนโง่ บางวันใจสงบเย็นเห็นผลเป็นสุข เกิดความอัศจรรย์ใจเกินคาดหมาย อยากให้ใจเป็นอยู่อย่างนั้นตลอดกัปกัลป์ แต่อนิจจัง เจ้าพระคุณ ไม่พึ่งเสียงใคร พอแก่กาลแล้วก็ถอนขึ้นมาเสีย สิ่งที่ยังเหลืออยู่ คือความเสียดายจิตดวงนั้น และเสียดายเอามากจนเกิดความเสียใจและน้อยใจว่าเรามีบุญวาสนาน้อย ได้จิตดวงวิเศษเพียงชั่วขณะก็หลุดหายไปเสีย พยายามตั้งต้นทำใหม่ บางครั้งจิตก็รวมสงบลงได้ดังใจหวัง บางครั้งไม่สงบถึงขนาดเท่าที่เคยเป็น แต่บางครั้งไม่ยอมสงบเอาเลย ทั้ง ๆ ที่ทำภาวนาแบบเก่ามิได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดเลย แต่จิตทำไมเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เป็นต่าง ๆ ได้อย่างนั้น โดยที่บางครั้งสงบลงอย่างละเอียดสุขุมมาก บางครั้งสงบอย่างอ่อน ๆ แต่บางครั้งไม่ยอมสงบโดยประการทั้งปวง นอกจากไม่ยอมสงบเลยแล้ว ยังเตรียมตั้งค่ายต่อสู้เราอีกด้วย บางวันสู้มันไม่ได้กลุ้มใจล้มนอนลง ปล่อยน้ำตาไหลจนหมอนเบียกก็มี ทำไมจิตจึงมีมายามากอย่างนั้น

จิตไม่มีมายา โปรดอย่าไปหาเรื่องใส่จิต เดี๋ยวจะไม่มีที่พึ่ง ยิ่งจะแย่ไปอีก

ถ้าเช่นนั้น อะไรเล่ามีมายา ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนขนาดนั้น

มายาทั้งสิ้นมันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ที่รบกวนใจไม่ให้อยู่ได้ด้วยความสงบสุข โปรดพยายามกำจัดตัวมายาออกจากใจให้ได้ ด้วยความเพียรพยายามดังที่คุณเคยใช้ได้ผลมาแล้ว อย่าปล่อยวางอุบายวิธีที่เคยทำมาและทิ้งไว้ แล้วไปคว้าเอาความกลุ้มใจน้ำตาไหลมาแทนที่ ผลจะกลายเป็นว่า ภาวนาเพื่อสั่งสมทุกข์โดยไม่รู้สึกตัว แบบนี้ไม่เคยมีนักปราชญ์ท่านใดนำมาใช้ ถ้าเราจะเป็นนักต่อสู้ที่มีเหตุผล ตามเสด็จพระพุทธเจ้าจริง ๆ ก็จงจับต้นเหตุที่เคยได้รับผลมาแล้ว

บำเพ็ญต่อไป อย่าไปแสดงความดีใจ เสียใจ กับสิ่งที่เกิด ๆ ดับ ๆ ซึ่งเป็นเพียงมายา คุณทำภาวนาที่เคยได้ผลมาแล้วนั้น คุณภาวนาด้วยธรรมบทใดเป็นประจำ

ดิฉันชอบบท "พุทโธ" เป็นคำบริกรรมตลอดมาจนบัดนี้ ไม่เคยลดละ เพราะเวลานำธรรมบทนี้มาบริกรรม ใจรู้สึกว่าโล่งสบาย และได้รับผลเป็นความสงบสุข นอกจากบางครั้งที่เรียนแล้วเท่านั้น

นั่น แสดงว่าธรรมที่นำมาบริกรรมถูกกับจริตของเรา ถ้าเป็นยาก็แสดงว่าถูกกับโรคแล้ว โปรดรักษาโรคด้วยยานี้ติดต่อกันจนหาย ถ้าโรคมีอาการยักย้ายเปลี่ยนแปลงซึ่งควรจะเปลี่ยนยาไปตาม นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เจ้าตัวหรือนายแพทย์จะหาวิธีแก้ไขไปตามโรคที่จะเหมาะกับยา จนโรคถูกกับยาและหายขาด เพราะโรคมีมากและมีชนิดต่าง ๆ ซึ่งเกิดกับบุคคลเป็นราย ๆ ไป ยาแก้โรคจะมีเพียงขนานเดียวย่อมไม่ทันกับโรค ฉะนั้นหมอผู้ฉลาดต้องผลิตยาขึ้นหลายขนานเพื่อทันกับโรคชนิดต่าง ๆ ของมนุษย์และสัตว์ที่มีจำนวนมาก โลกที่พออยู่กันได้ไม่ตายเพราะโรคนานาชนิดเบียดเบียนและทำลาย ก็เนื่องจากยามีมากพอต้านทานกันได้

ธรรมก็ย่อมมีมาก เพื่อให้เหมาะกับจริตนิสัยของบุคคลเป็นราย ๆ ไป และมีโรคเรื้อรังทางจิตชนิดต่าง ๆ กัน ผู้มีนิสัยหนักไปในทางใดก็นำธรรมที่ตรงกับจริตมาบำบัดรักษากันเป็นระยะ ๆ ไป การทำภาวนา ถ้าจิตก้าวหรือเปลี่ยนสภาพความรู้สึกขึ้นสู่ความละเอียดเกี่ยวกับด้านบัญญา ก็จำต้องเปลี่ยนอารมณ์แห่งธรรมไปตามความเหมาะสมของบัญญาที่ต้องการความแยบคายเป็นลำดับ ถ้าเป็นสมาธิไม่ว่าสมาธิประเภทใด จะใช้บทธรรมเครื่องกล่อมใจให้สงบตามที่เคย

ใช้มาแล้วก็ไม่มีขัดข้อง เช่นผู้เคยใช้บทพุทโธก็ใช้อยู่ตามเดิมในเวลาต้องการพักจิตเข้าสู่ความสงบ

อาตมาขอเรียนคุณให้ทราบในแง่ที่ควรคิดและยึดไว้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติต่อไป คือ ขณะที่ทำภาวนาเห็นผลเป็นความสงบสุขในเวลานั้นแล้ว คราวทำในวาระต่อไป โปรดอย่าส่งจิตไปยึดในผลที่เคยปรากฏแล้วในอดีต แต่ให้ทำความรู้และสติไว้กับบทธรรมที่บริกรรมในขณะนั้นเท่านั้น การทำเช่นนี้เรียกว่าบำรุงต้นเหตุเพื่อให้เกิดผลโดยถูกต้อง ส่วนผลมีความสงบเป็นต้นจะปรากฏขึ้นมาเองโดยไม่ต้องไปคาดหมาย และทุกครั้งที่ทำภาวนาให้ทำความสนใจอยู่กับบทบริกรรมเท่านั้นไม่ส่งใจไปอื่น บทบริกรรมพุทโธ ที่ผู้นำมาใช้จงให้กลมกลืนกันกับจิต มีสติควบคุมไม่ให้เผลอ เมื่อจิตกับคำบริกรรมมีความสืบเนื่องกันอยู่ในขณะภาวนาไม่ขาดระยะ ผลคือความสงบมากน้อยจะแสดงขึ้นมาเป็นลำดับจนถึงความสงบอันละเอียดยิ่งและพักอยู่ได้เป็นเวลานาน ๆ แม้ถอนขึ้นมาแล้วก็ได้รับความเบิกบานใจ ที่เคยตำหนิตนว่าเป็นคนมีบุญวาสนาน้อยและอาภัพก็จะค่อยหมดไป

ท่านอธิบายตอนจิตไปยึดผลซึ่งเป็นอารมณ์อดีตล่วงไปแล้ว ในขณะนั่งภาวนานั้น มาถูกตัวดิฉันเองที่เคยเป็นเช่นนั้นมานานแล้ว เวลาปรกติไปคิดเสียดายอยากได้จิตดวงนั้นมาครองอยู่ตลอดไป เพราะเป็นจิตที่สุกใสและสงบเยือกเย็นมาก ยิ่งเวลานั่งภาวนาก็ยิ่งคิดถึงมาก อยากให้จิตเป็นเช่นนั้นอย่างรวดเร็วทันใจ แต่แทนที่จิตจะเป็นเช่นนั้นยิ่งกลับรุ่มร้อนขึ้นมา ผลสุดท้ายของการนั่งภาวนาเลยกลายเป็นว่านั่งกลุ้มใจและน้อยใจให้ตัวเอง จากนั้นก็นอนกลุ้มใจน้ำตาไหลแบบไม่เป็นท่า ที่นี้ได้รับชี้แจงจากท่านแล้ว ใจรู้สึกโล่งสบาย ต่อไปดิฉันจะต้องทำอย่างที่ท่านอธิบายให้ฟัง จิตของดิฉันคงจะลงได้เร็ว และง่ายกว่าแต่ก่อนแน่นะคะ

พูดกันยังไม่ขาดคำก็มายึดอีกแล้ว ถ้าเป็นเช่นที่ว่านี้จิตจะก้าวไปถึงไหนได้ เล่า เดี๋ยวไปยึดความสงบที่ผ่านมาแล้ว เดี๋ยวมายึดคำพูดของอาตมา เวลานั่ง ภาวนาก็จะมีแต่อารมณ์เหล่านี้ไปรวมอยู่ที่ใจ ว่าอาตมาสอนอย่างนั้น อาตมาว่า อย่างนี้ อาตมาไม่ให้ไปยึดอารมณ์อดีต อาตมาให้ถืออารมณ์ปัจจุบัน คือคำ บริกรรมอย่างเดียว สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้แลจะกลายมาเป็นอารมณ์ของจิตในเวลา ภาวนา พังอาการที่ถามเพื่อขอเอาคะแนนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ลงมือทำก็พอจะทราบ ได้ว่า ผู้ถามกำลังจะสั่งสมอารมณ์เพื่อทำการรบกวนตัวเองขณะที่ทำการภาวนา ในวาระต่อไปอีกแน่นอน ขออภัยคุณรู้สึกจะใจร้อนไป แต่ใช้หุงต้มอะไรไม่สุก โปรดทำใจเย็น ๆ เพื่อเหตุผลที่คุณจะทำงานต่อไป คนเราถ้าใจร้อนนัก ใจเย็น นัก โดยไม่มีเหตุผลพาให้เป็นไป ย่อมผิดหลักหรือผิดทางและยังสู้น้ำแข็งและไฟ ก็ไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้นำไปทำประโยชน์ได้ แต่คนที่มีนิสัยใจเย็นจนจืดชืดมัก เป็นคนเกียจคร้าน ทำงานคอยแต่จะเอารัดเอาเปรียบเพื่อนฝูง ใครก็เบื่อไม่อยาก คบเป็นเพื่อนร่วมงาน คนที่มีนิสัยใจร้อนมากมักเป็นไฟเผาตัวและผู้เกี่ยวข้อง แต่คนที่มีใจเย็นและร้อนไปตามเหตุผล โดยพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียด ถี่ถ้วนแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์ได้ดีไม่ค่อยผิดพลาดและกระทบกระเทือนคนอื่น ง่าย ๆ ท่านเรียกคนประเภทนั้นว่าคนสุขุม ใคร ๆ ก็ชอบคบ ถ้าเป็นนัก บวชก็เป็นผู้ทรงเหตุทรงผลได้ดี วินิจฉัยเรื่องราวได้ดีและเป็นธรรมไม่ลำเอียง ให้เหตุผลและแนะนำอย่างมีหลักมีเกณฑ์ละเอียดลออ พระเณรมีความเคารพ เลื่อมใส ถ้าเป็นผู้ใหญ่ทางฆราวาส ก็ปกครองคนได้ดี เป็นที่เคารพนับถือของ ผู้น้อยและประชาชนทั่วไป ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่และ อำนาจ ผู้น้อยเข้ามาอาศัยพึ่งร่มเงาก็อำนวยความสะดวกให้ด้วยความเมตตา สงสารราวกับลูก ๆ เข้ามาออดอ้อน รุ่นราวคราวเดียวแต่ตำแหน่งหน้าที่ต่ำกว่า

เข้ามาอาศัย ก็ให้ความสนิทสนมและช่วยเหลืออย่างเป็นธรรม ไม่เย่อหยิ่งเพราะอาศัยตำแหน่งหน้าที่ ที่ตนกำลังคุมอำนาจอยู่ กับผู้ใหญ่กว่าโดยตำแหน่งหน้าที่ก็แสดงความเคารพเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทำแบบหน้าไหว้หลังหลอก ถ้าเป็นแม่บ้านก็ไม่ชอบบ่นอุบอิบจู้จี้จนคนในบ้านและลูก ๆ เขาเบื่อไม่ชอบพึ่งแม่ขี้บ่น นี่คือคุณค่าของใจที่มีเหตุผล ไม่ร้อนและเย็นจนเลยขอบเขต คือเหตุผลอันเป็นความพอดี สามารถปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงไปได้ด้วยความสม่ำเสมอ ไม่ผาดโผนโลดเต้น ไม่เป็นคนผลุบ ๆ โผล่ ๆ แบบคนตกน้ำจวนจะขาดใจ งานภาวนาของคุณและงานอื่น ๆ ก็โปรดเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จด้วยความมีเหตุผลเป็นเครื่องสนับสนุน อย่าให้เป็นทำนองคนตกน้ำ เวลานั่งภาวนาเห็นจิตสงบก็เพลินจนตัวลอย และโฆษณาให้คนอื่นเห็นความอัศจรรย์ของตนซึ่งกำลังแสดงอยู่บ้าง เวลาจิตไม่สงบตามใจหวังก็นั่งเสียใจนอนคิดนอนบ่นกลุ้มใจน้ำตาไหลบ้าง นั่นท่านเรียกว่าภาวนาแบบคนไม่เคยดูภาพยนตร์ พอถึงบทรักก็รักจนหมดสติ พอถึงบทโศกก็โศกจนสลบไสลใจจะขาดในโรงภาพยนตร์ ถึงบทสนุกก็สนุกจนตัวลอยไม่มีสติอยู่กับตัว ถึงบทกลัวก็กลัวจนตัวสั่นไม่ได้สติ เหมือนแกะกลัวหมาป่า ถึงบทกล้าก็กล้าจนออกโรงโขยงเขยง แสดงตัวเป็นนักรบตบมือ ถึงกับปล่อยมรรยาทออกมาแบบคนในโรงภาพยนตร์ทนดูไม่ได้ แตกตื่นหนีกันหมด พอกลับได้สติคืนมาเกิดความเสียใจร้องไห้ กลายเป็นเรื่องหมดสติไปอีก จนคนเขาเรียกว่าบ้าสองซ้อน สรุปความแล้วคนไม่มีสติเครื่องคุ้มกันย่อมเป็นผลเสียหายแก่ตนทุกระยะ ฉะนั้นผู้เป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้าผู้จอมปราชญ์ จึงควรวางตนต่อเหตุการณ์อย่างสม่ำเสมอ จะจัดว่าเป็นผู้รอบคอบในสิ่งเกี่ยวข้องได้ดี

ยิ่งการอบรมจิตโดยทางสมาธิภาวนาด้วยแล้ว ก็ยิ่งต้องการความรอบคอบและหนักแน่นต่อธุระหน้าที่ของตนในเวลาเช่นนั้นมากขึ้น ไม่ปล่อยจิตส่งออก

ไปคาดหมายมรรคผลนิพพาน ให้เลยจุดที่กำลังทำซึ่งเป็นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพานอยู่แล้ว โดยถือความจำเป็นอยู่กับจุดที่ทำนั้น จิตจะค่อยเลื่อนฐานะขึ้นสู่ความละเอียดเป็นลำดับและบรรลุถึงจุดที่หมายไปเอง เช่นเดียวกับการเดินทางไปสู่จุดที่หมาย ย่อมถือเส้นทางที่กำลังก้าวเดินเป็นสำคัญกว่าการคาดหมาย ตั้งหน้าเดินไม่ลดละย่อมถึงจุดที่ต้องไปเอง ฉะนั้น เท่าที่อธิบายมา หวังว่าคุณคงจะพอเข้าใจ และยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อไปได้

ขอบพระคุณมาก เวลาฟังท่านอธิบาย ใจรู้สึกเพลินลืมเวล่ำเวลา ประหนึ่งมองเห็นมรรคผลนิพพานอยู่ชั่วมือเอื้อม แต่เวลาปฏิบัติ สิ่งที่จะคอยฉุดลากใจไปนั้น มันกลับอยู่ใกล้ชิดกับตัวยิ่งกว่านั้นเสียอีก แต่จะอย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้ฟังอย่างสมใจวันนี้ รู้สึกได้เป็นคติหลายข้อซึ่งโดยมากก็มาได้แก่ตัวของดิฉันเองในส่วนที่ถูกตำหนิ คือการคาดผลดิฉันมักเป็นคนชิงสุกก่อนห่าม การทำอะไรขาดความพิจารณา ดิฉันมักเป็นคนอ่อนต่อเหตุผล บางทีลูกเขายังต่อว่าดิฉันว่าคุณแม่นี้หัวโบราณจริง ๆ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยเขาบ้างเลย ในข้อนี้ก็เป็นความสงสัยซึ่งจำต้องขอรบกวนเวลาท่านอีก ท่านจะพอมีเวลาเหลืออยู่อีกบ้างไหมคะ

โปรดเล่าเรื่องให้อาตมาฟังบ้าง รู้สึกสงสัยและอยากฟัง เรื่องเวล่ำเวลาเอาไว้ตอนจบเรื่องแล้วค่อยพูดกัน คำว่า หัวโบราณ นั้นหมายความว่าอย่างไร อาตมาไม่ค่อยทราบเกี่ยวกับคำว่าหัวโบราณ และยังมีหัวอะไรอีกโปรดอธิบายให้ฟังครบทุกหัวด้วย เท่าที่เคยทราบมาบ้าง ก็แต่หัวคน หัวผี หัวไม้ หัวแข็ง หัวอ่อน หัวดี หัวไม่ดี ที่เขาใช้คำย่อ ๆ โดยตัดคำว่า คน อยู่หน้าออกเสีย เช่น

คนหัวดี เป็นต้น ถ้าจะพออธิบายให้พังได้ อาตมาก็อยากพัง จะมีส่วนเสียหายแทรกอยู่ด้วยไหม ถ้าจะไม่เกิดประโยชน์ก็กรุณาระงับไว้ก่อนก็ได้ เท่าที่อยากพังก็อยากไปตามภาษาของคนไม่รู้ก็อยากรู้ แต่ไม่ทราบความผิดถูก ดี-ชั่วประการใด

จะผิดถูกประการใด ดิฉันก็นำคำระหว่างแม่กับลูกพูดกันมาเล่าให้ท่านฟังเท่านั้น ดิฉันไม่มีความรู้ความฉลาดพอจะนำเรื่องของคนอื่นมาเทียบเคียงกับเรื่องส่วนตัว ซึ่งเป็นเรื่องของแม่ ๆ ลูก ๆ อะไรเลย คือลูกเขาว่าดิฉันเป็นหัวโบราณเกินไปจนกลายเป็นคนครึหรือล้าสมัยทำนองนี้ เขาอยากให้แม่ดัดแปลงหัวเสียใหม่จะได้เข้ากับสังคมของโลกเขาได้บ้าง ถึงจะล้าก็คงพอมองเห็นกันได้แว็บ ๆ บ้าง ย่านกลางทุ่งอยุธยากว้าง ๆ ไม่เช่นนั้นก็เต็มทีมองหาใครไม่เจอไม่ว่าแต่จะมองหาคนอื่น ๆ แม้แต่จะมองหาลูกในบ้านเดียวกันก็จะไม่เจออีก เพราะหัวมันอยู่ห่างไกลกันมาก ลูกเขาว่าให้ดิฉันอย่างนี้

คำที่เขาว่า "**เกินไป**" นั้นรู้สึกจะมีส่วนที่น่าคิดอยู่ เพราะทุกสิ่งที่เกินพอดีแล้วโลกถือว่าเกินไป เช่น บ้านสูงเกินไป ต่ำเกินไป คนขาวเกินไป ดำเกินไป คนสูงเกินไปต่ำเกินไป อาหารเผ็ดเกินไป เค็มเกินไป สิ่งที่เกินไปนั้นไม่ว่าอะไร โลกถือกันว่าเลยขอบเขตแห่งความพอดีทั้งนั้น ใช้การอะไรไม่ค่อยจะได้ดี สิ่งที่เกินไปนั้นเป็นสิ่งกีดขวางความพอดีที่โลกและธรรมนิยมใช้กันมาแต่ดึกดำบรรพ์ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงประกาศธรรมลงในทางสายกลางเรียกว่า "**มัชฌิมา**" ซึ่งแปลว่าท่ามกลาง คือความพอดี ถ้าเป็นอาหารก็มีรสพอดี ถ้าเป็นคน ก็คือศีลพอดี บ้านพอดี เสื้อพอดี กางเกงพอดี ทุก ๆ สิ่งลงในความพอดีแล้วเป็นอันใช้ได้ดี ทั้งงามตา งามใจ การที่เราจะไปตำหนิลูกว่าพูด

ผิดเสียทีเดียวยังไม่ชอบนัก เราคงมีส่วนที่ควรตำหนิอยู่บ้างเป็นแน่ จากหัวโบราณจนเกินไป คำว่าโบราณนี้มีความหมายอย่างไร และกว้างแคบแค่ไหน

คำว่า โบราณ เท่าที่ทราบมาจากคุณพ่อคุณแม่ และคนเก่าแก่ที่เล่าให้ฟังว่าถ้าเป็นสิ่งของก็เป็นสมบัติเก่าแก่ที่ปู่ ย่า ตา ทวด มอบให้เป็นมรดกต่อ ๆ กันมาถึงพวกเรารุ่นหลังท่านเรียกสิ่งนั้นว่าของโบราณหรือวัตถุโบราณ เช่น พระพุทธรูปสมัยโบราณเป็นต้น ถ้าเป็นคนก็คือคนเก่าแก่ที่ล่วงลับไปแล้วหลาย ๆ ชั่วคน ท่านเรียกคนเช่นนั้นว่าคนโบราณ ถ้าเป็นความคิดความเห็นเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ การปลูกบ้านสร้างเรือน การปกครองบ้านเมือง การนุ่งหุ่ม ตลอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนโบราณคิดขึ้นแล้วพากันดำเนินสืบ ๆ กันมาท่านเรียกว่าหัวโบราณ จะถูกหรือผิดดิฉันเคยจำมาอย่างนี้

นี่ตามความเข้าใจของคุณคิดว่าที่โบราณพาคิดพาทำมานั้น ยังคงที่ดีอยู่ทั้งวิธีการและคุณภาพของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งควรจะนำมาใช้ได้ทุก ๆ อย่างและทุก ๆ โอกาสมีไหม และที่ควรจะดัดแปลงแก้ไขเสียบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสถานที่และความนิยม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอตามกฎอนิจจังมีไหม และที่ควรจะปล่อยให้ผ่านไปตามกาลสมัย เพราะคุณภาพไม่ดีและขาดความนิยมมีไหม หรือเข้าใจว่าสิ่งเหล่านั้นยังคงที่ดีอยู่ ไม่ควรแก้ไขดัดแปลงโดยประการทั้งปวง

ดิฉันพอทราบได้ในสิ่งที่ควรหรือไม่ควร ไม่ว่าจะเป็นโบราณหรือปัจจุบัน เพราะของใหม่กับของเก่ามันอยู่ด้วยกัน เช่น คนแก่ ๆ จนหลังค่อมกับเด็ก ๆ เพิ่งคลอดเป็นต้น ก็อยู่ด้วยกัน ซ้ายายแก่ ๆ ยังกลับเลี้ยงดูหลานน้อยเสียอีก

แล้วคุณยังมีข้อข้องใจอะไรบ้าง ระหว่างของเก่ากับของใหม่ที่คละเคล้ากันอยู่ตลอดมา อาตมาไม่เห็นมีอะไรจะพอให้เกิดเป็นปัญหา เพราะทั้งของเก่าและของใหม่มันมีทางจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ที่รู้จักใช้ได้เสมอกัน เว้นแต่คนหัวรั้นที่ไม่ยอมรับฟังเหตุผลใด ๆ ทั้งนั้น จะเป็นคนขวางโลกยิ่งกว่าหัวโบราณและหัวอะไร เป็นไหน ๆ โปรดระวังหัวประเภทนี้ให้มากยิ่งกว่าหัวอื่นใด เท่าที่พิจารณาแล้วของเก่ากับของใหม่ โดยนับความคิดเห็นเข้าด้วย และคนเก่ากับคนใหม่มันมีส่วนดีและส่วนชั่วด้วยกัน เพราะเป็นคนมีกิเลสความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน สิ่งที่เกิดจากคนประเภทดังกล่าวคิดอ่านและทำขึ้น จึงควรพิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้วค่อยตัดสินใจลงไป ถ้าเราเป็นคนรอบคอบเสียเท่านั้น จะเป็นหัวอะไรคิดขึ้นทำขึ้นก็ไม่สู้เป็นปัญหาให้ก่อความยุ่งยากและกวนสมองนัก สิ่งต่าง ๆ กลับจะช่วยให้ความสะดวกและเหมาะสมแก่เรามากขึ้น ที่สำคัญก็คือตัวเราคนหนึ่งซึ่งควรนับเข้าในจำนวนสิ่งดังกล่าวทั้งเก่าและใหม่ ถ้าไปมองแต่ข้างนอกว่าสิ่งนั้นดีสิ่งนี้ไม่ดี สิ่งนั้นเป็นของเก่า สิ่งนี้เป็นของใหม่ คนนั้นดี คนนี้ไม่ดี ข้าราชการคนที่ย้ายไปนั้นดี คนนี้มาแทนแย่มาก สามีคนที่ตายไปแล้วนั้นเต็มที คนนี้เข้ามาแทนอบอุ่น ภรรยาคนนี้แสนเอาใจยาก คนที่จากไปนั้นแสนดี คนใช้ในบ้านคนนี้เต็มที่ไว้ใจอะไรไม่ได้ คนก่อนนั้นแสนดี แต่เขาหนีไปเสียอะไรเหล่านี้ จนลืมมองข้างในคือตัวเอง ผลที่ได้รับจากการติชมก็คือความยุ่งยากใจตลอดเวลาหาที่แก้ไขและปลงวางไม่ได้ ความจริงแล้วตัวเรายังมีส่วนเสียอยู่ด้วยที่ไปเที่ยวเก็บเอาเรื่องของคนอื่นมาแบกหามให้หนักใจยิ่งกว่าภูเขาเสียอีก ที่ควรยกตัวเราขึ้นเป็นเป้าหมายก็เพื่อการพิจารณาความผิดถูกของตัวว่านับแต่วันเราเกิดมาก็เป็นเวลาหลายปี คราวเป็นเด็กเรามีความรู้ความเห็นและความประพฤติผิดถูกอย่างไรบ้าง ก้าวขึ้นมาขั้นเป็นหนุ่มเป็นสาวเรามีความรู้

ความเห็นความประพฤติผิดถูกอย่างไรบ้าง บัดนี้ เรามีความรู้ความฉลาดและความประพฤติตัวอย่างไรบ้าง ต่อไปนี้เราจะดัดแปลงแก้ไขความคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดความประพฤติอันดีงามแก่ตนอย่างไรบ้าง ขณะนี้จิตของเราเย็นหรือร้อน ถ้ามีความเย็นเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จะพยายามอบรมส่งเสริมอย่างไรต่อไปใจถึงจะได้รับความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ถ้าใจเราร้อน จะพยายามแก้ไขอย่างไร ถึงจะหายพยศลดความชั่วที่ทำให้ร้อนลงได้บ้าง ถึงวาระสุดท้ายของชีวิตเราจะตั้งจิตไว้อย่างไร จึงจะมีหลักยึดไม่ส่ายหน้าส่ายหลังจนลืมตัวและคว้ายึดในทางผิด ถ้าเราตั้งตัวไม่ได้แต่บัดนี้โดยเชื่อความสามารถของจิตไม่ได้ ไม่ว่าเราจะตายในสถานที่และเวลาใด เราก็คือคนที่เสียท่าเสียทีอยู่โดยดี ถ้าจิตไม่ดีและกลายเป็นกองเพลิงอยู่ในตัวของมันแล้ว เราจะหาความสุขความรุ่งเรืองมาจากโลกไหนไม่มีทางเจอได้ เมื่อเทียบคนที่มีจิตรุ่มร้อนด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ เข้าครอบงำแล้วก็ไม่ผิดอะไรกับบุคคลที่กำลังเจ็บหนัก จะไปอยู่ในสถานที่ใดที่มีหมอผู้ฉลาดคอยเอาใจใส่ดูแลรักษาอยู่ตลอดเวลา โดยไม่เลือกว่าเป็นโรงพยาบาลหรือเป็นปราสาทร้อยชั้นที่เต็มไปด้วยสิ่งบำเรอความสุขอยู่ตลอดกาลก็ตาม เขาก็คือคนที่เจ็บหนักและมีทุกข์มากอยู่ตลอดเวลานั่นเอง โปรดอย่าเข้าใจว่าโลกนี้ไม่ดีหาความสุขไม่ได้ โลกหน้าจะดีมีความสุขโดยไม่สนใจบำเพ็ญความดี ถ้าเป็นได้เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงหมดภาระห่วงใยในการสั่งสอนสัตว์โลกให้เป็นคนดี โลกก็หมดกังวลที่จะรับเอาธรรมมาผึกหัดอบรมตนเพื่อเป็นคนดีในปัจจุบันและอนาคต เพราะความสุขและความสมหวังรอคอยมนุษย์อยู่ข้างหน้าโน้นแล้ว เพื่อความประจักษ์พยานในโลกมนุษย์เรานี่แล ไม่ต้องคาดคะเนไปโลกอื่น เช่นคนจน ๆ ไปรับจ้างทำงานให้คนรวย ๆ มีเงินเป็นล้าน ๆ คนรับจ้างที่อาศัยเขาอยู่ ก็คือเขาผู้จน ๆ อยู่นั่นแล จะแปรรูปเป็นคนรวยไปไม่ได้ ถ้าเขาไม่สามารถทำได้เอง ๆ

□ □ □

ผมมาหาท่านวันนี้ จุดประสงค์อยากเรียนถามข้อข้องใจบางอย่าง หากเป็นการไม่บังควร กรุณาท่านเตือนผมด้วย ผมขอเริ่มเรื่องเลยทีเดียว คือ บางคนพูดว่า **มรรคผลนิพพานไม่มี** แต่บางคนก็ว่า **มรรคผลนิพพานมีอยู่** ขอให้ปฏิบัติไปเถอะ ดังนี้ไม่ทราบว่าจะให้เชื่อทางไหนดี เลยตัดสินใจไม่ลงสนิทได้ว่าจะควรเชื่อและยึดถือทางไหนดี ขอความกรุณาท่านวินิจฉัยและตัดสินให้ด้วย หวังว่าช่วยโปรดสัตว์ผู้โง่เอาบุญ

เท่าที่พังเขาพูดแล้วต่างคนต่างถูกไม่มีข้อแย้งเขา เพราะถ้าไม่มีผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มรรคก็ไม่มี ผลก็ไม่เกิด นิพพานก็ไม่ปรากฏ ถ้ามีผู้ปฏิบัติตาม มรรคผลนิพพานก็มีเพราะธรรมทั้งสามนี้เกี่ยวเนื่องกัน อาตมาเองก็ไม่ได้เป็นเจ้าของของมรรคผลนิพพานแต่ผู้เดียว พอจะหยิบยื่นให้คนนั้นและกีดกันคนนี้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงสอนสัตว์โลกก็เพื่อความดี มีมรรคผลนิพพานเป็นจุดสุดยอด ด้วยหลักแห่ง **นิยยานิกธรรม** ทั้งมวล มิได้ทรงแสดงไว้ด้วยความแตกแยกระหว่างมรรคคือข้อปฏิบัติ กับ ผลอันจะพึงได้รับไม่ลงรอยกัน พระองค์สอนให้ดำเนินเหตุเพื่อผลทั้งนั้น ไม่เคยสั่งสอนเหตุเพื่อความล้มละลายแห่งผลเลย ฉะนั้น ธรรมที่ประกาศสอนไว้จึงเพื่อมรรคผลนิพพานโดยสมบูรณ์ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ใช่ศาสดาบ้าเถื่อน พอจะทรงสั่งสอนสัตว์โลกแบบสุ่มเดา คุณควรจะไปถามผู้ที่พูดว่ามรรคผลนิพพานไม่มีให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อน เพราะคำที่เขาพูดว่ามรรคผลนิพพานไม่มีนั้นเป็นคำกลาง ๆ อาจจะขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติไม่ตามมรรค ผลจึงไม่มีก็ได้ เพราะมรรคผลนิพพานไม่ใช่เป็นธรรมที่จะเกิดขึ้นอย่างปราศจากผู้บำเพ็ญเหตุอันเป็นแดนเกิดของผลไว้ก่อน แต่ผู้บอกว่ามรรคผลนิพพานยังมีอยู่จงปฏิบัติไปเถอะ นั้น หมายถึงผู้ปฏิบัติตาม

สวากขาตธรรม จะต้องได้รับผลตอบแทนตามหลักธรรมที่แสดงไว้ ความจริงก็เป็นไปตามที่คนทั้งสองบอกคุณแล้วนั่นแล ไม่ปรากฏว่าเป็นปัญหาที่น่าสงสัยอะไรนัก ทั้งนี้ ไม่ว่าพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่หรือไม่ก็ตาม ธรรมทั้งหลายย่อมเกิดแต่เหตุเสมอ ถ้าผู้บำเพ็ญเหตุไม่มี ผลจะลอยตัวมาเองย่อมไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงบำเพ็ญเหตุมาก่อนจึงได้ตรัสรู้ขึ้นมา ส่วนผู้จะมาตรัสรู้เอาแบบดื้อ ๆ โดยไม่ต้องบำเพ็ญก่อนอย่างนั้นก็จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์ดื้อ ๆ ขึ้นมา โลกก็จะกลัวและแตกตื่นวิ่งหนีกันหมดทั้งบ้านทั้งเมือง จะไม่มีใครกล้ารออยู่คอยใส่บาตรพระอรหันต์องค์ประหลาดได้ เรื่องมันเป็นดังที่เรียนให้ทราบนี้ คุณจะเห็นอย่างไร

ที่เขาพูดนั้น รู้สึกจะไม่เข้าในลักษณะที่มีเหตุผลพอจะให้ความหวังแก่เราบ้างดังที่ท่านอธิบายให้ฟัง แต่พูดเป็นเชิงปฏิเสธไปทีเดียว ทำนองเราไปซื้อสินค้าที่ต้องการในห้างร้านซึ่งเขาเคยมีขายเป็นประจำ แต่มาบัดนี้เขาปฏิเสธว่าของสิ่งนั้นหมดแล้ว ไม่ว่าห้างร้านใด ๆ เหมือนกันหมด แม้คุณจะมีเงินและความหวังอยู่ ก็ไม่มีทางสำเร็จในสิ่งนั้นได้ดังนี้

ส่วนโรงงานเป็นที่ผลิตสินค้าประเภทที่เราต้องการนั้นยังมีอยู่ไหม และผู้ผลิตสินค้าในโรงงานเขายังทำการผลิต และผลัดเปลี่ยนคนงานผลิตกันเป็นประจำอยู่ หรือเขาล้มเลิกกันไปหมดแล้ว ตลอดการส่งสินค้าออกจากโรงงานเพื่อส่งไปยังลูกค้าตามสาขาต่าง ๆ เขายังส่งอยู่ตลอดมา หรือเขาเก็บสินค้าไว้เฉพาะโรงงานเท่านั้น ไม่นำออกจำหน่าย

โรงงานก็ยังมีและทำงานได้ดี คนงานก็ทำการผลัดเปลี่ยนกันผลิตเป็น

ประจำ สินค้าก็ส่งออกไปจำหน่ายยังที่ต่าง ๆ เป็นประจำมิได้ขาด ส่วนที่เก็บไว้ในโรงงานก็มีเพื่อความจำเป็นสำหรับผู้มาเกี่ยวข้อง

ถ้าเช่นนั้น แม้เจ้าของห้างร้านนั้น ๆ จะปฏิเสธ แต่เงินและความหวังของเรามีอยู่ เราควรไปหาซื้อที่ห้างร้านอื่น ๆ ต่อไป ถ้ายังไม่ได้ก็ควรตรงไปซื้อที่โรงงานซึ่งเป็นที่ผลิตสินค้าที่เราต้องการ จนได้สินค้านั้นมา อย่ามัวไปเชื่ออยู่แค่เจ้าของห้างร้านเพียงแห่งสองแห่งเท่านั้น จะเสียเวลาไปเปล่า ๆ เพราะเขาไม่ใช่โรงงาน ไม่ใช่ผู้ผลิต และไม่ใช่เจ้าของของสินค้านั้นแต่ผู้เดียวพอที่จะรู้ไปเสียทั้งหมด และผูกขาดโดยประการทั้งปวง เท่าที่แนะแนวทางการซื้อสินค้าให้เพื่อความสะดวกและสมหวังแก่ผู้ต้องการ หวังว่าพอจะเข้าใจ จึงขอย้อนหลังมาพูดเรื่องมรรคผลนิพพาน ซึ่งยังไม่จบให้จบสิ้นกันเสียที

ที่ว่า **มรรค ผล นิพพาน** ไม่มีนั้น ไม่มีอยู่กับผู้ใด โรงงานใหญ่คือพระไตรปิฎก ที่เต็มไปด้วยหมวดอริยสัจสติปัฏฐาน ซึ่งล้วนชี้บอก มรรค ผล นิพพาน ยังมีอยู่ไหม ผู้ผลิตสินค้าคือผู้ตั้งใจปฏิบัติด้วย สุปฏิบัติ อุชุปฏิบัติ ญายปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติ เพื่อพระอริยบุคคลแปดจำพวก ทั้งที่รวมกันปฏิบัติอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ และแยกสาขาออกไปปฏิบัติอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น ในป่า ในภูเขา ลำเนาไพร ตามอัธยาศัยของผู้ใคร่ต่อธรรม คือ มรรค ผล นิพพานยังมีอยู่ไหม ถ้ายังมีอยู่ โปรดไปเสาะแสวงหาศึกษาเล่าเรียนและไต่ถามจนเป็นที่เข้าใจ แล้วนำมาปฏิบัติต่อตนเอง คำว่าอกาลิโก จะไม่ใช่อื่นไกลที่ไหน นอกไปจาก มรรค ผล นิพพาน ทั้งเหตุทั้งผลจะรวมอยู่กับอกาลิโกทั้งสิ้น ใครไม่ได้เข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใน มรรค ผล นิพพาน พอจะมาประกาศให้โลกเห็นด้วยว่า มรรค ผล นิพพาน หมดไปแล้วหรือยังมีอยู่ นอกจากผู้ปฏิบัติธรรมด้วยสุปฏิบัติเป็นต้นเท่านั้น จะทราบ

ว่า มรรค ผล นิพพาน หมดไปหรือยังมีอยู่เพราะสาเหตุอะไร การหมดไปหรือยังอยู่แห่ง มรรค ผล นิพพาน ไม่จำเป็นต้องพูดถึงกาลสถานที่ และบุคคลผู้ใด แม้ปัจจุบันวันนี้ และเราผู้นี้จะทำให้เสื่อมสิ้นสูญไปหรือทำให้เจริญก้าวหน้าอย่างเต็มที่ ก็มีทางจะทำได้จากเราคนเดียว เพราะ มรรค ผล นิพพาน อันแท้จริงมิได้อยู่กับกาลสถานที่ แต่อยู่กับคนผู้สนใจเสาะแสวงปฏิบัติเอาต่างหาก คำว่า มรรค ถ้าไม่หมายเอามรรคทั้งแปดจะหมายเอาอะไร และมีไว้เพื่อใครถ้าไม่มีไว้เพื่อมนุษย์เรา แล้วใครจะทำให้เจริญและใครจะทำให้เสื่อม และใครจะทำไม่ให้มรรคผลนิพพานเหลืออยู่ในโลก นอกจากมนุษย์เราเท่านั้น ไม่มีใครจะทำให้หมดหรือให้มีได้ ส่วนกิเลสตัณหาเครื่องทรมานใจไม่เห็นใครมาพูดบ้างว่ามันหมดไปทั้งนี้เพราะต่างคนต่างส่งเสริมพอกพูน จะให้มันหมดสิ้นไปได้อย่างไรนอกจากนับวันที่มันจะเจริญขึ้นจนมองไม่เห็นตัวและเห็นใครเลย มันมิดมืดไปหมดเท่านั้น แม้จะพร้อมกันประกาศทั่วโลกว่า มรรค ผล นิพพาน หมดเขตหมดสมัยไปแล้ว ส่วนกิเลสจะไม่หมดเขตหมดสมัยไปด้วย คงเป็นกิเลสและตั้งอยู่บนหัวใจคนนั่นเอง อาตมาก็พูดแบบบ่า ๆ ไปตามนิสัยบ่าอย่างนั้นเอง ผิดถูกก็ขออภัยด้วย ถ้ามีอะไรอีกก็พูดกันได้

ผมไม่ค่อยเข้าใจธรรมอะไรมากนัก เป็นแต่อาศัยดูหนังสือธรรมบ้างศึกษาไต่ถามกับเพื่อน ๆ ที่เป็นนักธรรมะบ้าง เพื่อน ๆ ของผมเขาเก่ง เวลาพูดธรรมะยกออกมาเป็นคัมภีร์ ๆ เราเป็นแต่นั่งพังเขาพูด บางทีทนง่วงไม่ได้ต้องขอตัวไปพักนอน เพื่อนบางคนก็ดีพูดชมเชยการปฏิบัติภาวนา แต่บางคนก็ชักจะให้เราเสียไปด้วย เช่นพูดว่า มรรคผลนิพพานไม่มี ผมฟังแล้วรู้สึกเศร้า ๆ ใจชอบกล ถ้าจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ยังไง พูดยาก แต่ผลทำให้อ่อนใจไม่สบายอยู่ภายใน มา

ได้พังท่านอธิบายให้พังรู้สึกปลอดโปร่งโล่งใจ หายสงสัยไปได้ เพราะตามปกตินิสัยของผมชอบให้ทาน การใส่บาตรไม่เคยให้ขาดใส่เป็นประจำ เมียและลูก ๆ ก็มีนิสัยชอบให้ทานเหมือนกันทั้งบ้าน ฉะนั้น การทำบุญจึงไม่มีอะไรขัดแย้งกันคนหนึ่งว่าแล้วเป็นแล้วไปตาม ๆ กัน เฉพาะผมเองพอทราบว่ามรรค ผล นิพพาน หมดเขตหมดสมัยแล้วเท่านั้น ทำให้ความยินดีในทานลดลง ทั้ง ๆ ที่ให้ทานอยู่ตามเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แต่ไม่กล้าพูดให้เมียและลูก ๆ พัง กลัวเขาจะเสียใจและมีส่วนเสียเช่นเดียวกับตัวผม สาเหตุที่ศรัทธาในทานจะลดลง เนื่องจากคิดไปว่า ก็เมื่อ มรรค ผล นิพพานไม่มีแล้ว เราจะทำบุญให้ทานไปทำไมกัน เพราะการทำก็เพื่อผล และเป็นอุปนิสัยปัจจัยในภายภาคหน้า ก็เมื่อเครื่องตอบแทน คือ มรรค ผล นิพพาน ไม่มีแล้ว การทำทานจะมีความหมายได้อย่างไร เช่นเดียวกับต้นไม้ที่หักล้มลงแล้ว กิ่งก้านดอกผลของมันจะทรงตัวอยู่ได้อย่างไร จะต้องเหี่ยวแห้งและตายไปตามต้นของมันอย่างแน่นอน ความคิดเช่นนี้แลที่ทำให้บั่นทอนศรัทธาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำบุญลงมากมาย นี่ผมเรียนตามความเป็นมาของผม กรุณาท่านอย่าได้ถือสา นี่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนดังที่เรียนมานั้น เนื่องจากผมลืมนึกไปว่า ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าออกมาจากความบริสุทธิ์แห่งพระทัยที่ตรงมรรคตรงผลอย่างสมบูรณ์แล้ว จึงทรงประกาศสอนโลกด้วยธรรมบริสุทธิ์นั้น ใช่ไหมครับ

ใช่ เพราะธรรมที่ประกาศสอนโลก มีทั้งฝ่ายมรรคฝ่ายผลไปพร้อม ๆ กัน ไม่ปรากฏว่า มรรคกับผลต่างผลัดกันทำงาน ผลัดกันหยุดพัก ผลัดกันเดินก่อนและเดินทีหลัง แต่เป็นธรรมกลมกลืนกันไปในระยะเดียวกัน เมื่อมรรคมีกำลังเต็มที่ ผลก็สมบูรณ์ขึ้นในขณะนั้น โดยไม่ต้องรออะไรมาชี้ขาดให้ เช่นเดียวกับ

บุคคลเปลี่ยนอิริยาบถท่าต่าง ๆ ส่วนอวัยวะ คือ ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างซ้าย และข้างขวาของเขา ย่อมเคลื่อนย้ายไปตามอิริยาบถนั้น ๆ พร้อม ๆ กัน

ธรรมที่ประกาศสอนไว้ ก็ทำหน้าที่ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งฝ่ายมรรคและฝ่ายผล ไม่ได้แยกกันทำแยกกันหยุดพอจะเป็นอุปสรรคต่อมรรคและผลว่าเดินไม่ทันกัน สรุปความแล้วมรรคมีอยู่ ณ ที่ใด ผลย่อมมีอยู่ ณ ที่นั้น และมรรคคือข้อปฏิบัติมีอยู่กับผู้ใด ผลย่อมมีอยู่กับผู้นั้น ทั้งมรรคทั้งผลไม่มีอยู่กับผู้ใด นิพพานย่อมไม่มีอยู่กับผู้นั้น ไม่มีผู้ใดจะมาชี้ขาดให้มีได้และไม่มีในผู้ใดได้ และสิ่งใดจะมาชี้ขาดซึ่งมรรคผลนิพพานให้เป็นไปตามอำนาจของตนได้ นอกจากธรรมที่กล่าวนี้เท่านั้น จะเป็นผู้ชี้ขาดในตัวเองโดยหลักธรรมชาติ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม ก็ไม่ทรงชี้ขาดให้ผิดจากร่องรอยแห่งธรรมคือหลักความจริง ทั้งทรงบำเพ็ญและรู้ตามหลักความจริงทุกประการ เวลาประกาศก็ทรงสอนไปตามหลักที่ไม่ขัดแย้งต่อความจริง เช่น ทรงสอนให้บำเพ็ญมรรค คือข้อปฏิบัติ เพื่อผลอันจะพึงได้รับซึ่งเป็นหลักความจริงที่ผู้บำเพ็ญจำต้องได้รับอยู่โดยดี ก็เมื่อศาสนธรรมที่ทรงวางไว้พร้อมทั้งเหตุและผลยังสมบูรณ์ดังที่เห็นอยู่ และผู้ปฏิบัติตามก็ยังมีอยู่ คำว่า มรรค ผล นิพพาน อันจะเกิดจากข้อปฏิบัติก็ไม่มีใครสามารถจะไปแยกออกจากกันได้ คงเป็นมรรคเป็นผลสืบเนื่องกันไปตลอดสาย สิ่งที่เป็นขวากหนามขวางมรรคผลนิพพานอยู่เวลานี้ ก็คือพวกเราเท่านั้นแล จะควรปฏิบัติตัวเองให้สมควรแก่ธรรมอย่างไรบ้าง เพื่อมรรคผลนิพพานจะเดินได้สะดวกในตัวเรา และตัดปัญหาเรื่องนี้เสียได้ โดยมากมักทำตนให้เป็นภาชนะต่อสิ่งยั่วยวนกวนใจไม่มีวันลดละ แต่มักอ่อนแอและทอดธุระในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์มหาศาล คือศีลธรรม อันเป็นเครื่องนำสัตว์โลกให้พ้นภัย จะถูกหรือผิดโปรดนำมาตรองดู

ความเห็นของผมว่า การเข้าวัดและได้ยินพระท่านเทศน์หรือคุยธรรมให้พังเสมอทำให้จิตใจดีขึ้น อย่างน้อยก็ได้นำธรรมที่ท่านเทศน์และพูดให้พังไปคิดอ่านจนเกิดประโยชน์ขึ้นมาอย่างประจักษ์ก็มีในบางครั้ง แต่เพื่อนผมบางคนเขาว่า การเข้าวัดหรือไม่เข้าวัดนั้นไม่จำเป็น มันสำคัญอยู่ที่ตัวของเราจะปฏิบัติรักษาเอาเอง โดยไม่ต้องไปหาพระให้ท่านลำบากด้วย เพราะท่านก็มีธุระเต็มมืออยู่แล้วจะไปรบกวนท่านให้ลำบากและเสียเวลาทำไม ดังนี้ไม่ทราบอันไหนจะถูกดีกว่ากัน เท่าที่สังเกตดูแล้ว คนที่เข้าวัดบ่อยกับคนที่ไม่ค่อยจะเข้าวัด เมื่อเทียบดูคุณสมบัติและท่าทีที่แสดงออกรู้สึกผิดกันมากทีเดียว คนที่เคยเข้าวัดบ่อย เวลาเรามีข้อข้องใจและติดขัดบางประการไปปรึกษาหารือ และขอความช่วยเหลือ รู้สึกว่าเขาให้ความอนุเคราะห์ด้วยความเป็นธรรมและสงสารจริง ๆ ซึ่งแต่ละครั้งที่เขาช่วยเหลือเรา ไม่ว่าทางความคิดความเห็นและทางด้านวัตถุ รู้สึกว่าเป็นที่สะดุดใจ บางครั้งถึงกับน้ำตาไหลด้วยความตื้นตันใจในความเมตตาของเขา และทำให้ระลึกถึงบุญคุณเขาแบบฝังใจไม่มีวันหลงลืม แม้ยามปรกติเขาก็ประพฤติแบบลูกศิษย์พระ ไม่ว่าจะอยู่ในที่ทำงานหรือไปธุระในที่ต่าง ๆ ทั้งในและต่างจังหวัด เขาไปแบบมีธรรมวินัยของฆราวาสปกครองมารยาทจริง ๆ ที่ไม่ควรไปเขาก็ไม่ไป สิ่งไม่ควรทำเขาก็ไม่ทำ ตลอดที่ขับกล่อมบำรุงบำเรอเขาไม่สนใจ เวลาถูกถามเขาก็ตอบอย่างมีเหตุผลแบบศิษย์มีครูสอน พังแล้วเพราะหู ดูแล้วงามตา ชื่นใจ บางครั้งผมทำเป็นแกล้งถามเขาเกี่ยวกับสถานที่บำเรอ เขาก็ตอบแบบกันเองจริง ๆ ทั้งน่าพังและน่าคิดด้วยว่า ที่เช่นนั้นเขามีไว้เพื่อคนไม่มีสถานีจะได้จอดแวะ ส่วนเรามีอยู่แล้วไม่จำเป็น นั่นมันคนละเรื่องไม่เกี่ยวกัน เพราะหลักฐานบ้านเรือน วงศ์สกุล ลูกหลาน ฐานะสมบัติเงินทอง ประเทศชาติศาสนาของเราเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาล ถ้าขืนไปยุ่งกับสิ่ง

เหล่านั้นแล้ว ของมีค่าที่กล่าวมาต้องฉิบหายบ่นบี้ไปหมดไม่มีอะไรจะยังเหลือคงเส้นคงวาอยู่ได้ ยิ่งเด็ก ๆ ด้วยแล้วก็ยิ่งมองหาทางออกเพื่อความหายนะตลอดเวลา เราเป็นผู้ใหญ่จะมองเห็นแต่ความสนุกส่วนตัว ไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะตามมาถึงคนในบ้านและเด็ก ๆ ตลอดประเทศชาติศาสนาแล้ว ก็ชื่อว่าเราเป็นหัวหน้าก่อความพินาศกรรมให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองของเรา อย่างหาทาง หลีกเลี่ยงไม่ได้ คุณลองคิดดูก็ได้ ลูกหลานของสกุลใดโดยมากมักนำอัธยาศัย ความประพฤติดี–ชั่วจากสกุลนั้นมาใช้ ถ้าพ่อ–แม่เป็นคนมีศรัทธาในศาสนา ลูก ๆ หลาน ๆ ก็พลอยมีศรัทธาและใจเป็นศีลเป็นธรรมไปตาม พ่อ–แม่พาเข้าวัดลูกหลานก็ชอบเข้าวัด พ่อ-แม่ชอบพาไปดูหนังดูละครและการละเล่นต่าง ๆ ลูกหลานก็ชอบไปตาม พ่อ–แม่มีนิสัยดุร้ายหรืออ่อนโยน ลูกหลานก็พลอยมีนิสัยอย่างนั้นไปด้วย การคละเคล้ากันเป็นสิ่งสำคัญมาก ไม่ว่าสิ่งของหรือคนอยู่คละเคล้ากัน ทำให้แปรจากรูปเดิมไปอย่างมองไม่เห็น ยกตัวอย่างพอมองเห็นเงื่อนข้อสังเกต เช่น เด็กวัดกับเด็กบ้านซึ่งออกมาจากพ่อ–แม่เช่นเดียวกัน แม้จะเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนเดียวกัน เฉพาะเด็กวัด ก่อนไปโรงเรียน ต้องทำกิจวัตร มีล้างถ้วยชามเทกะโถน ทำความสะอาด, ถูห้องเช็ดห้องข้างนอกข้างใน บริเวณที่ฉัน ต้มน้ำร้อนชงชา จัดทำอาหารถวายอาจารย์ให้เรียบร้อยก่อน เจ้าตัวจะรับประทานก็รับ ถ้าไม่รับประทานก็ไปโรงเรียน ถ้าโรงเรียนอยู่ภายในวัด พอได้ยินเสียงระฆังให้สัญญาณแล้ว ต่างคนต่างทยอยออกจากกุฏีไปโรงเรียน ไม่ค่อยมีโอกาสได้วิ่งเล่นเหมือนเด็กชาวบ้าน พอถึงเวลาพักเที่ยงก็กลับมาช่วยอาจารย์ทำกิจวัตรตามเคย ตอนโรงเรียนเลิกก็กลับมากุฏี และทำกิจวัตรตามหน้าที่ของตน ๆ เป็นประจำทุกวัน ทุก ๆ วันพระตอนเย็นเด็กทุกคนต้องลงไปฟังโอวาทที่พระท่านสอนในโบสถ์หรือที่ศาลาการเปรียญ นอกนั้นอาจารย์ยังต้องสั่งสอนเด็กของตน

เป็นพิเศษในเวลาว่าง และสอนให้เด็กรู้จักรักกันให้อภัยกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ให้รังแกกัน ให้มีการเฉลี่ยเผื่อแผ่กัน ให้มีน้ำใจกว้างขวาง ไม่เห็นแก่ตัว ไม่คับแคบ เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตไม่ลักขโมย ไม่ฉ้อโกง ไม่เป็นคนหัวดื้อถือรั้น เป็นคนขยันหมั่นเพียรเอาจริงเอาจังไม่เหลาะแหละ ไม่นอนตื่นสาย เป็นคนตรงต่อเวลาหน้าที่การงาน จะไปที่ไหนบอกลาอาจารย์ผู้ปกครอง นอกนั้นบางวัดยังมีกติกาวัด กติกาเด็กประจำกุฏีอีกด้วย เด็กทุกคนต้องอยู่ในโอวาทอาจารย์และสมภารวัด ถ้าเด็กทำผิดอาจารย์ต้องเรียกมาว่ากล่าวสั่งสอน ไม่ปล่อยปละละเลย ถ้าเด็กคนใดไม่เชื่อฟังทั้ง ๆ ที่ว่ากล่าวสั่งสอนหลายครั้งแล้ว อาจารย์ต้องให้เด็กคนนั้นออกจากวัดไป ไม่ยอมให้อยู่จะเป็นตัวอย่างไม่ดีและเป็นเปรอะเด็กด้วยกัน ตามธรรมดาเด็กจะกลัวอาจารย์มากกว่าคุณพ่อคุณแม่ของเด็ก ฉะนั้นเด็กวัดจำต้องระวังความประพฤติทุกด้านอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ในวัดหรืออยู่ในโรงเรียน จนกลายเป็นนิสัยอันดีงามขึ้นแก่เด็กเพราะความเคยชินในความสำรวมระวัง และเป็นเด็กที่มีขอบเขต โตขึ้นมาเด็กก็ได้อาศัยนิสัยที่เคยฝึกมาจากวัดเป็นสมบัติอันดีงามติดตัวต่อไปไม่มีสิ้นสุด ส่วนเด็กบ้านก็เช่นที่เราเห็น ๆ กัน ผมไม่ได้แกล้งตำหนิใคร เพราะเราต่างก็มีเด็กด้วยกัน ทำไมจะไม่ทราบเรื่องของเด็ก การนอนก็ปล่อยตามลำพัง ตื่นนอนก็เป็นเวลาพอดีไปโรงเรียนเท่านั้น เด็กผมเป็นอย่างนี้ ส่วนเด็กคุณเป็นอย่างไร เหมือน ๆ กัน ผมไม่อยากพูดมาก เดี๋ยวจะกลับมาเข้าเนื้อผมอีก นั่นแหละเด็กในบ้าน ไม่ว่าบ้านไหนอย่างไรก็ต้องยอมแพ้เด็กวัดอยู่โดยดี ถ้าจะคิดจำนวนปริมาณของเด็ก ทั้งเด็กบ้านและเด็กวัดมีจำนวนเท่า ๆ กัน เด็กบ้านจะมีทางเสียยิ่งกว่าเด็กวัด เพราะสิ่งแวดล้อมเด็กบ้านมากกว่าเด็กวัด แต่การอบรมน้อยกว่าเด็กวัด เนื่องจากพ่อ–แม่ไม่ค่อยมีเวลาอบรมเขา และปล่อยไว้ตามบุญตามกรรมก็มีไม่น้อย ประกอบกับ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

บางบ้านพ่อ–แม่หัวไม่ดีทันเด็ก บางบ้านไม่ค่อยสนใจสอนหรืออบรมเด็ก บางรายความประพฤติมีปมด้อยอยู่ด้วยจึงไม่มีความสนใจสั่งสอนเด็ก หรือไม่กล้าสอนเด็กหรือห้ามเด็กในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าไม่ควรทำ ส่วนพระท่านไม่สู้จะมีปมด้อย อำนาจจึงผิดกับพวกเรามาก ถ้าเด็กทนได้ก็เป็นเด็กดี และกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต คนดีมีมาก ประเทศชาติศาสนาก็เจริญ บ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุข นอนก็เต็มหลับเต็มตื่น การงานทุกด้านไม่ว่าส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ ไม่ว่างานรัฐหรืองานราษฎร์ ย่อมสะอาดเพราะไม่มีคนมือเปื้อนแฝงอยู่ในวงงาน ซึ่งจะทำให้งานและผลของงานนั้น ๆ เสียไป เพียงเท่านี้คุณก็คงจะพอเข้าใจในปัญหาที่ถามผม ว่ามีส่วนสำคัญเกี่ยวกับเราซึ่งจะทำให้คนจำนวนมากต้องเสียไปด้วยอย่างไรบ้าง เท่าที่เพื่อนซึ่งเคยเข้าวัดบ่อยอธิบายให้ฟัง ผมรู้สึกซาบซึ้งในคำพูดของเขาและเกิดศรัทธาในตัวเขาด้วย ซึ่งผิดกับคนที่เห็นการเข้าวัดไม่เป็นของจำเป็น แม้เขาจะพูดมีเหตุผลอยู่บ้าง ตอนที่ว่ามันสำคัญอยู่ที่ตัวของเราที่จะปฏิบัติรักษาเอาเอง แต่ก็อดคิดไม่ได้ว่าตัวเขาเองที่พูดอย่างนั้น เขาเห็นความสำคัญในการปฏิบัติรักษาศีลธรรมในตัวเขาเองเพียงไรหรือไม่ เมื่อเขาไม่สนใจจะไปวัด ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นเท่าตัวเขาปฏิบัติเอง แต่กิริยาที่แสดงออกของเขารู้สึกว่าแสลงหูแสลงตาและแสลงใจชอบกล ไม่เป็นที่สนิทใจนัก เวลาเรามีความจำเป็นซึ่งจำต้องปรึกษาปรารภขอความรู้ความเห็นจากเขาบ้าง ก็แสดงออกมาแบบขอไปที ในลักษณะว่าธรรมไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเขาอยู่นั่นเอง สำหรับผมแม้จะมีความรู้ในทางธรรมน้อย แต่เมื่อได้เห็นอาการของคนที่มีความหนักแน่นในธรรมและไปมาหาสู่วัดบ่อย พร้อมทั้งการแสดงออกของเขา และได้เห็นคนที่เห็นการไปวัดไม่เป็นของจำเป็นพร้อมคุณสมบัติในตัวเขาแล้ว ผมรู้สึกมั่นใจและศรัทธาในคนชอบไปวัดมากกว่า จะถูกหรือผิดก็ขอท่านได้โปรดช่วยออก

ความเห็นด้วย บางทีผมอาจจะยกฝ่ายหนึ่ง แล้วเหยียบย่ำอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่รู้สึกว่าตัวผิดก็เป็นได้

ถ้ายังรู้สึกว่าตัวผิดแฝงอยู่ด้วยก็พอมีทางแก้ไขได้ ยังไม่สายเกินไป แต่ที่เข้าใจว่าตนถูกต้องเสียท่าเดียวนั้น แม้จะขอความเห็นจากผู้อื่น ก็ไม่มีใครเขากล้าแสดงออกเพราะเกรงจะไปกระทบความเห็นถูกของคนนั้น

ที่เขาพูดว่าการไปวัดไม่จำเป็น มันสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติของคนต่างหากนั้นมีส่วนถูก ถ้าเห็นความสำคัญในการปฏิบัติรักษาตนจริง ๆ และได้ปฏิบัติตนอย่างนั้นด้วย ผู้ชอบไปวัดบ่อยดังเพื่อนที่ดีของคุณก็นับว่าเป็นบุคคลตัวอย่างได้ดี ควรถือเป็นคติตัวอย่างได้ดี ถ้าคนประเภทนี้มีมากบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรือง แต่ถ้ายอมไปวัดแบบใกล้เกลือกินด่าง แบบทัพพีอยู่กับแกงแต่ไม่รู้รสเปรี้ยวหวานเค็มของแกง แบบอวดยศศักดิ์ ความมั่งมีดีเด่น อวดรู้อวดฉลาด และแบบไปวัดเพื่อใช้พระใช้เณรร้อยแปด พระเณรมองเห็นหน้าอุบาสกอุบาสิกาผู้เป็นนายพระเณรแล้ว ต่างหาทางออกเพื่อเอาตัวรอด อย่างนี้ไม่ดี ถ้าขืนไปวัดบ่อย ๆ เดี๋ยววัดจะร้างแน่ คุณต้องการให้วัดร้างหรือต้องการให้วัดเจริญ และพระเณรอยู่เป็นสุข ไม่ถูกรบกวนจากบุคคลที่เป็นนายวัดเล่า

ผมไม่เคยคิด และคาดฝันว่า จะมีคนแบบนั้น ไปวัด และทำลาย วัดวา ศาสนาแบบใช้พระใช้เณรไม่มีปรานีปราศรัย ไม่เคยคิดจะให้วัดวาศาสนาและพระเณร ลำบาก ไม่จำต้องพูดถึงการเสื่อมโทรมและร่วงโรยของวัด ที่พูดกับท่านในเรื่องดีบ้างชั่วบ้าง ก็เพื่อหาทางป้องกันและแก้ไขเท่าที่เห็นสมควร ที่ได้ยินเรื่องที่ไม่เคยคิดว่าจะมีได้เช่นนี้ ผมรู้สึกเสียใจและสงสารพระเณรที่ได้รับความไม่สะดวก

ดังที่ทราบมา เท่าที่ท่านอธิบายมานี้ ท่านเคยได้เห็นได้ยินคนประเภทนี้มาบ้างหรือ

การเคยหรือไม่นั้นไม่ใช่เรื่องจะสืบสวนและสอบสวนกัน เพราะพวกเราไม่ใช่เจ้าหน้าที่กองสืบสวน และเรื่องนี้ก็มิใช่คดีพอจะเกี่ยวไปถึงการสอบสวนด้วย แต่เป็นเรื่องธรรม เรื่องวัด เรื่องอุบาสกอุบาสิกา เรื่องพระเณร เรื่องความดี ความชั่ว คนดี คนชั่ว ที่อยู่ในวงศาสนาซึ่งควรนำมาพูดกันได้ และเป็นเรื่องกลาง ๆ ไม่ได้ระบุชื่อเฉพาะเจาะจงท่านผู้ใดใครผู้หนึ่งว่าเป็นเช่นนี้และเช่นนั้น ส่วนจะมีคนประเภทนี้ประเภทใดหรือไม่ นั่นเป็นคติธรรมซึ่งต่างจะได้นำไปพิจารณาต่อไปสมกับพวกเราเป็นนักธรรมผู้ละชั่วทำดี สิ่งใดเห็นสมควรหรือไม่สมควร เป็นหน้าที่ของเรา ผู้เป็นต้นเหตุแห่งความดี ความชั่วด้วยกันจะนำไปวินิจฉัยไตร่ตรองและเลือกเฟ้นทำแต่สิ่งที่เห็นว่าควร

คนที่ชอบไปวัดกับคนที่ไม่ชอบไปวัดมีความเห็นต่างกัน ผู้ไปวัดก็เพื่อบำเพ็ญ ผู้ที่ไม่ได้ไปวัดก็บำเพ็ญกุศลอยู่ตามอัธยาศัยของตน ผลที่ได้รับก็คือความดีและเป็นคนดีมีศีลธรรมเช่นเดียวกัน แต่คนที่ไปวัดบ่อยในลักษณะเพื่อนที่ดีของคุณ ย่อมเป็นประโยชน์ไม่มีสิ้นสุด เพราะการบำเพ็ญตนก็มิได้ลดละการได้ยินได้เห็นมารยาทของผู้มีศีลธรรมแสดงออกย่อมซึมซาบเข้าถึงจิตใจอยู่เสมอ นาน ๆ เข้าก็ฝังนิสัยยากที่จะมีอะไรมารื้อถอนได้อย่างง่าย ๆ ดังนั้น ท่านจึงสอนให้คบคนดี คบไปนาน ๆ ก็กลายเป็นคนดีได้ ส่วนคนที่ไม่ได้ไปวัดแต่ปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ควรแก่ตนก็ดีเช่นเดียวกัน แต่ไม่ไปวัดเพราะนิสัยนั้นขอยุติไม่มีเวลาพูดในที่นี้ การไปวัดหรือไม่ไปวัดเท่าที่พูดมาหวังว่าคุณคงเข้าใจเพราะเพื่อนของคุณก็อธิบายให้ฟังบ้างแล้ว ควรยุติเพียงนี้

ผมรู้สึกละอายท่านที่จะเรียนตามความรู้สึกในเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับผม คือ เพื่อนบางคนเคยพูดล้อเล่นผม แต่จะเท็จหรือจริงนั้นผมไม่กล้ายืนยัน เพราะเป็นเพื่อนกันจริง ๆ เวลาผมไปวัดกลับมาบ้านซึ่งตรงกับวันเขามาเยี่ยมผมที่บ้าน เขาพูดยิ้ม ๆ ว่าไปไหนมาอุบาสกบ้าง จะบวชเมื่อไร ถ้าบวชอย่าลืมบอกผม ๆ จะไปช่วยงานบวชบ้าง พูดว่าคนบวชแล้วไม่ให้คิดถึงแม่อีหนูบ้าง คุณเก่งมาก ตัดแม่อีหนูได้บ้าง เวลาบวชแล้วนิมนต์ไปบิณฑบาตที่บ้านผมเป็นประจำบ้าง ทั้ง ๆ ที่ผมยังไม่คิดว่าจะบวชและไม่เคยพูดให้เขาฟังว่า ผมจะบวช ทำไมเขาจึง พูดอย่างนั้นบ่อยนัก บางครั้งเขามาที่บ้านและผมก็ไม่ได้ไปวัด แต่เขาก็พูดอย่างนั้นเสมอ ตัวเขาเองไม่ค่อยสนใจกับธรรมและวัดนัก แต่ลูกเมียเขาใจบุญสุนทานดีทุกคน เขาเองก็ยินดีในทาน แต่ไม่เห็นไปวัดและสนใจดูหนังสือธรรมเท่านั้น ท่านจะเห็นว่าอย่างไร แต่ผมรู้สึกว่าละอายพิกล ๆ เวลาจะไปวัดทีไร เพราะระลึกถึงคำที่เขาพูดนั้น

ตามความเข้าใจของอาตมาว่า ไม่มีบัญหาอะไร จะควร ขบคิด และละอายเลย เพราะเราก็ทราบแล้วว่าเขาเป็นเพื่อนเราจริง ๆ ประกอบกับครอบครัวของเขาและตัวเขาเองก็ยินดีในทานอยู่แล้ว ไม่มีอากัปกิริยาที่แสดงออกเพื่อความดูถูกเหยียดหยามเลย ถ้ามีโอกาสคุณควรชักชวนเขาไปวัดบ้าง ยังจะดีกว่าคุณทนละอายเขาเสียอีก คุณเคยได้ชักชวนเขาบ้างหรือเปล่า

เปล่าครับ นอกจากผมพยายามหลบซ่อนตัวเวลาไปวัดเท่านั้น เพื่อไม่ให้เขาทราบ และยังสั่งกับทางบ้านไว้ด้วยว่า เวลาเราไปวัด ถ้าเขามาให้หาอุบายพูดโดยไม่ให้ทราบว่าไปวัด นี้เป็นเรื่องหนึ่งที่ผมคิด กับอีกเรื่องหนึ่งทำให้ผมมี

โมโหและเกลียดด้วยเพียงได้ยินเพื่อนมาเล่าให้ฟังเท่านั้น ไม่ใช่ตัวเขามาพูดเอง ถ้าเป็นตัวเขาเองไม่ทราบจะเป็นแบบไหน ผมตัดสินใจไม่ถูกเหมือนกันว่าจะโต้ตอบกับเขาอย่างไร เพราะผมรักและสงวนของผมมากไม่ประสงค์ให้ใครมาดูถูกเหยียดหยาม ทั้งเป็นสมบัติอันล้นค่ามาแต่ ปู่ ย่า ตา ทวด เรื่องที่ว่านี้คือ เขาว่าคนเข้าวัดฟังธรรมจำศีล เป็นคนครึคนล้าสมัย อะไร ๆ ก็ไม่ทันเขา กระทั่งเครื่องแต่งตัวฉูดฉาดรุ่มร่ามไม่กระทัดรัดพอให้น่าดูน่าชมบ้าง ผมขอเรียนถามท่านว่า คนที่เข้าวัดฟังธรรมเพื่ออบรมความดีแก่ตนและส่วนรวม มีความเสียหายอะไรบ้าง จึงต้องถูกเขาติเตียนเหยียดหยามไปต่าง ๆ นานา อีกประการหนึ่ง ธรรมของพระพุทธเจ้ามีบกพร่องอะไรบ้าง ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้นับถือและปฏิบัติตามกลายเป็นคนครึและล้าสมัย ส่วนคนที่ทันสมัยนั้นคือคนประเภทใด ผมรู้สึกโมโหไม่หายจนบ่านนี้

คนนับถือศาสนาเข้าวัดฟังธรรม จำศีล เข้าใจว่าตนอบรมความดี แต่พอได้ยินเขาติเตียนบ้าง จริงหรือไม่จริงก็โกรธโมโหเอาเลย โดยไม่ได้คำนึงถึงเหตุผลกลไกอะไร คนประเภทนี้แล คือคนครึคนล้าสมัย อะไร ๆ ก็ไม่ทันกิเลส ปล่อยให้มันฉุดลากไปต่อหน้าต่อตา โดยไม่มีธรรมบทใดมาต้านทานพอมันจะเกรงขามบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่ธรรมของพระพุทธเจ้าสั่งสอนไม่ให้โกรธ เราผู้ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าก็ยังโกรธอยู่เช่นนี้ จะให้ใครเขาชมว่าดี แม้อาตมาเองก็ไม่ชม ถ้าขืนไปชมก็จะกลายเป็นครึคนล้าสมัยไปอีกคน อาตมาชมเขาว่าพูดถูก แม้จะไม่เคยรู้หน้าตาเขาเลยก็ตาม แต่เขาพูดถูกจุดที่ควรจะชม เราก็ชมเขาได้เช่นเดียวกับเราไม่เคยเห็นองค์ของพระพุทธเจ้า แต่ธรรมที่ตรัสไว้ถูกต้องเป็นสวากขาต-ธรรม เราก็ยอมกราบไหว้และระลึกถึงท่าน โดยไม่จำเป็นต้องเห็นองค์ท่านเสียก่อน

ความจริง เราเป็น พุทธบริษัท ของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรอบคอบ ด้วยเหตุผล ทุกอย่างควรจะนำเยี่ยงอย่างท่านมาพิจารณาและปฏิบัติตามด้วยความมีเหตุผลบ้าง แม้ไม่ได้อย่างพระองค์ยังจะเป็นผู้มีหลักยึดอาศัยบ้าง ไม่โอนเอนไปมาเพราะสิ่งต่าง ๆ มาสัมผัสอย่างง่ายดาย เรื่องความนินทาสรรเสริญอันเป็นของมีอยู่ในโลกตลอดมา จะไม่ยอมให้มาปรากฏตัวได้อย่างไร คิดดู กิเลสอยู่ภายในใจเรา ทั้งที่ตามกำจัดมันอยู่อย่างเต็มกำลังด้วยการปฏิบัติธรรม มันยังได้โอกาสโผล่ตัวออกมาอย่างเปิดเผยได้ จนคนอื่นเขารู้ว่าเราโกรธ เราโมโห เราไม่พอใจในคำนินทา แต่เราเองกลับไม่รู้ว่าตัวผิด ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าตัวโมโห ตัวโกรธ แต่ไม่สนใจระงับดับมันเสียเลย มัวแต่ไปคิดถึงคำที่เขาว่า เราเป็นคนครึคนล้าสมัย เรื่องจึงลงเอยกันตรงที่ว่า เส้นผมบังภูเขา ถูกตามคำที่เขาตำหนิอย่างหาทางหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อการแก้ความผิดของเราไม่ให้เรื่องทำนองนี้เกิดขึ้น ต้องพิจารณาดูให้รอบคอบทุกครั้งก่อน อย่านำความโกรธ ความไม่พอใจเข้าไปเป็นเจ้าหน้าที่ผู้จัดการ มันจะเข้าไปยุแหย่ให้คดีโกรธรุนแรงมากขึ้นแล้วตัดสินกันไม่ลง และจงมอบให้ปัญญากับเหตุผลวินิจฉัยกันโดยถูกต้อง และตัดสินลงกันเอง เราจะได้รับความเป็นธรรมและอยู่สบายหาย่จากเรื่องไม่เป็นสาระของตน และจะไม่ก่อความกังวลยุ่งยากใส่ตนต่อไปอีก

ท่านเป็นพระเคยถูกเขาติเตียนนินทาบ้างไหม พวกผมที่เป็นฆราวาสมันร้อยแปดพันประการ บางทีก็น่ารำคาญ บางกาลก็โกรธให้เขา เพราะทนไม่ไหว

จะนับประสาอะไรเพียงเรา ๆ ท่าน ๆ นี้ แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมศาสดาก็หลีกหนีไม่พ้น จำต้องโดนนินทาสรรเสริญเช่นเดียวกับคนทั้งโลก เมื่อพ่อก็ยัง

ต้องถูกนินทา ลูกจะไปหลบซ่อนอยู่ในหุบเขาลูกไหนจึงจะพ้นไปได้ไม่ถูกนินทา เพราะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๆ อันเป็นสถานที่รับโลกธรรมยังมีอยู่ต้องรับรู้กันวันยังค่ำ เป็นแต่ว่าเราจะมีสติปัญญาเครื่องกลั่นกรองหรือไม่เท่านั้น ถ้าไม่มีก็จำต้องกลืนเข้าไปทั้งก้างทั้งกระดูก แม้จะเป็นทุกข์เบื่อชีวิตยังอยู่ก็ทนไป จะไปตำหนิแม่ครัวก็ไม่ถูก เพราะปลาย่อมมีก้าง เป็ด ไก่ย่อมมีกระดูกอยู่เป็นธรรมดา ส่วนโลกธรรมก็ย่อมมีทั้งดี ทั้งชั่ว ทั้งสุข ทั้งทุกข์ ทั้งได้ ทั้งเสีย ทั้งนินทา ทั้งสรรเสริญ รวมอยู่ด้วยกันและในบุคคล ๆ เดียวกัน ใครฉลาดก็ผ่านไป ใครโง่ก็ติดอยู่ โดยไม่มีหนทางพ้องร้องเรียกความเสียหายจากผู้ใดได้ เพราะต่างคนต่างมี ต่างคนต่างติดอยู่ในโลกธรรม ฉะนั้นโลกเราจึงต่างคนต่างทุกข์โดยจะช่วยแบ่งหนักแบ่งเบาจากกันไม่ได้ คุณเรียนและปฏิบัติธรรมไปเพื่อรู้และละโลกธรรม แล้วคุณเรียนและปฏิบัติเพื่ออะไร หรือเรียนและปฏิบัติเพื่อต้อนรับโลกธรรม เวลาโลกธรรมมาปรากฏจะได้โมโหโทโสง่ายขึ้น ถ้าเช่นนั้นก็เท่ากับมาปฏิบัติบำเพ็ญเพื่อส่งเสริมโลกธรรมกันเท่านั้น ไม่มีอะไรดีกว่าเขาผู้ไม่ได้ปฏิบัติธรรมเลย

ที่มาเรียนเล่าเรื่องเขาติเตียนผู้เข้าวัดฟังธรรมจำศีลว่าเป็นคนครึคนล้าสมัย เพื่อได้รับความเห็นใจ และช่วยพิจารณาหาทางแก้ไข แต่กลับมาได้รับคำตำหนิเพิ่มเข้าอีก แต่ที่ได้รับคำตำหนิจากท่านผมได้คติแยะ ต่อไปจะให้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะมีหลักยึดไม่เสียใจเมื่อถูกตำหนิอีก เพราะเรื่องทำนองนี้มีอยู่บ่อย ๆ จากบุคคลประเภทนี้ คนชั่วที่น่าตำหนิมีเต็มโลกจนหาที่เหยียบย่างไปไม่ได้เขาไม่อยากตำหนิ แต่ชอบมาตำหนิคนแสวงหาความดีซึ่งไม่มีส่วนกระเทือนให้เป็นความเสียหายแก่คนอื่นเลย จึงน่าแปลกใจมาก

พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า จงเตือนตน จงสังเกตตน ตรงไหนบกพร่อง

ควรซ่อมแซมตรงนั้น จนมีกำลังใจพอกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องทั้งหลาย เมื่อถูกตำหนิก็ให้ดูจุดที่ถูกตำหนิของตน อย่าไปสนใจดูผู้ตำหนิ จะได้เห็นจุดบกพร่องของตน ชาวพุทธต้องเป็นผู้สม่ำเสมอกับสิ่งทั้งปวง อย่าโยก ๆ คลอน ๆ แบบไม่มีธรรมในใจ จะหาอะไรเป็นหลักใจไม่ได้ และจะไม่ผิดอะไรกับคนที่ไม่ได้ปฏิบัติธรรม ผู้ต้องการหลักยึดที่มั่นคงจากธรรมไม่ควรปล่อยใจให้หวั่นไหวไปตามสิ่งสัมผัส ดี—ชั่วอย่างง่ายดาย จะตั้งตัวไม่ติดและหาหลักยึดไม่ได้ตลอดกาล โปรดคิดให้ถึงความรู้สึกของโลกที่มีวิญญาณครองร่าง และมีลมหายใจเครื่องสืบต่ออายุด้วยกัน ไม่มีใครปรารถนาความชั่วและกองทุกข์มาเผาผลาญตนเอง ที่ทำไปก็เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทนต่อความทุกข์ยากอันมีประการต่าง ๆ ไม่ได้แล้ว ทำไปแบบตกกะไดพลอยโจนบ้าง ซึ่งได้รับผลกรรมต่าง ๆ กันดังที่เห็นอยู่ทั่วไป ความจริงล้วนแต่ปรารถนาของดี มีความสุขด้วยกันทั้งนั้น ของดีและความสุขไม่เคยครึและล้าสมัย โลกแสวงหาและไผ่ผ่นกันตลอดมา ศาสนธรรมเป็นของล้นค่าและชี้บอกของดีและความสุขให้แก่โลกได้สมปรารถนา คือของดีนอกกายนอกใจหนึ่ง ของดีในกายในใจหนึ่ง นอกจากนั้นยังมีของดีและความสุขที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระอีก ซึ่งจะหาได้ในวงศาสนานี้ ผู้นับถือและปฏิบัติธรรมจะเป็นคนมีสมบัติคือความดีและความสุขอันโลกใฝ่ผ่นมานาน ข้อสำคัญคือการปฏิบัติจนหาที่ตำหนิตนไม่ได้นั่นแล จะเป็นที่อบอุ่นสำหรับตัวทุกอิริยาบถ หลับและตื่นก็เป็นที่ภาคภูมิใจ ถ้าเป็นวัตถุก็เหลือใช้ยังได้ทำการแจกจ่ายแก่ผู้บกพร่องต้องการมาขอพึ่งอาศัยไม่ให้เสียความหวังที่จะเข้ามาอาศัยเราผู้มีความดีมาก เท่าที่โลกมีความเดือดร้อนมาก เนื่องจากคนดีมีจำนวนน้อยไม่พอกับความจำเป็นและต้องการเฉลี่ยเผื่อแผ่ความสุขให้แก่กันไม่ทั่วถึง เช่นเดียวกับบ้านเรือนหรือสิ่งก่อสร้างที่มีน้ำหนักมาก สิ่งที่จะรับน้ำหนักมีกำลังไม่พอกัน ย่อมทำให้บ้านเรือนไม่ทนทาน

และโค่นล้มลงได้อย่างง่ายดาย ถ้าสิ่งที่รับน้ำหนักมีกำลังพอ ๆ กันหรือมากกว่า บ้านเรือนย่อมมีความมั่นคงและตั้งอยู่ได้นาน

เราผู้ปฏิบัติธรรม โปรดอย่ามัวคิดแต่เรื่องครึหรือล้าสมัย จะทำให้เสียเวลาและล้าสมัยเข้าไปอีก ทั้ง ๆ ที่ไม่ปรารถนาอยู่แล้ว ยิ่งจะทำให้เลวลงไปดังคำที่เขาตำหนิ โปรดคิดให้ถูกจุดที่โลกต้องการ คือสมบัติที่พึงใจหนึ่ง ความสุขกายและสุขใจหนึ่ง ทางที่ไหลมาแห่งสมบัติดังกล่าวนี้ คือความประพฤติดี ความขยันหมั่นเพียรในกิจที่ชอบ ประกอบตนอยู่ในสจริตธรรม มีศาสนาเป็นหลักยึด มีอิทธิบาทสี่เป็นเครื่องดำเนินประจำตัว คือฉันทะพอใจในงานเช่นเดียวกับเราพอใจในเงิน เพราะงานเป็นที่ไหลมาแห่งเงิน วิริยะ เพียรจนงานสำเร็จและได้เงินมาอย่างสมใจ จิตตะรักการงานเหมือนรักเงิน วิมังสาไตร่ตรองให้งานสำเร็จเรียบร้อยและตรองหางานเพื่อเงินอยู่เสมอในอิริยาบถทั้งสี่ เว้นแต่หลับ อย่ายืนเดินนั่งนอนแบบบุคคลสิ้นท่าไม่มีความคิดเพื่องานและเงิน เพราะถ้างานหมดเงินก็จำต้องหมดไม่มีช่องทางไหลมาแล้วก็กลายเป็นคนสิ้นท่า คือยืนก็อด เดินก็อด นั่งก็อด นอนก็อด ในท่าสี่อิริยาบถ เป็นท่าที่ทนอดทนหิวทั้งนั้น แล้วจะทนอยู่ได้อย่างไรต้องตายไปไม่รอด ถ้ามีอิทธิบาททั้งสี่นี้อยู่ในใจ คนเราไม่จนมุมอย่างง่าย ๆ แม้ทางด้านการกุศลทุกประเภท อิทธิบาทย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนให้สำเร็จไปได้โดยปราศจากอุปสรรค อิทธิบาททั้งสี่นี้คือทางก้าวหน้า ไม่ให้การงานที่ทำล่าถอย มีอยู่ในประเทศชาติบ้านเมืองใดและผู้ใด ย่อมจะทำให้ประเทศและผู้นั้นเจริญก้าวหน้าทั้งด้านวัตถุและธรรมภายในใจ ถ้าต้องการความสุขความเจริญกันจริง ๆ อย่างมีแบบฉบับแล้ว ก็ต้องลงมือทำตามแบบแปลนที่ได้ศึกษามา มีอิทธิบาทเป็นรากฐานของแปลนนั้น ๆ ความเจริญก็เกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว โลกที่ได้รับการศึกษามาพอประมาณแล้ว เขาไม่มานั่งนินทาคนนั้น

ติเตียนคนนี้ แบบคนไม่มีงานทำ แล้วเอางานที่ล้าสมัยอย่างนี้มาทำ ซึ่งโลกที่เจริญแล้วเขาไม่ปรารถนากัน บ้านเมืองเราก็นับว่าได้รับการศึกษาด้วยดี ทั้งจากเมืองนอกและเมืองใน ควรจะรู้จักจุดที่เจริญและเสื่อมได้ดีพอ เรื่องการนินทาและสรรเสริญในบุคคลและกิจการที่ควรหรือไม่ควร ก็พอจะทราบได้ดีโดยไม่ต้องไปเที่ยวหาเรียนที่ไหนให้สิ้นเปลืองเงินโดยใช่เหตุ เมื่อไม่รู้จักกิจการและบุคคลที่ควรติชม ก็ยากที่จะดำเนินตนและกิจการให้เป็นไปเพื่อความเจริญแก่ตนและประเทศชาติ ศาสนาได้ เช่นเดียวกับคนที่ไม่เคยขี่ม้า เห็นม้าไม่วิ่งก็ลงแส้อย่างหนัก พอม้าวิ่งก็กลัวจะตกม้าตาย รีบชักบังเหียนม้าไว้ ม้าเลยวิ่งถอยหน้าถอยหลังอยู่อย่างนั้นเอง ไม่ไปถึงไหน คนที่เคยขี่ม้าเขาไม่ทำอย่างนั้น พอโดดขึ้นหลังม้าแล้วกระตุกเชือกเบา ๆ เท่านั้น ม้าที่เคยวิ่งพอแล้วก็เริ่มขยับตัวและวิ่งเรียบไปเลย ถ้าจะให้ม้าวิ่งเร็วขนาดไหนก็กระตุกเชือกแรงขึ้น ม้าก็วิ่งอย่างสุดผีเท้าของมัน จนถึงจุดที่หมายได้ตามต้องการ

คนที่ไม่มองเห็นเหตุผลแห่งความเสื่อมและความเจริญก็ย่อมประพฤติตนแบบคนที่ไม่เคยขี่ม้า โดยถือเอาความชอบใจเป็นประมาณ แต่ใจของคนที่ไม่เคยได้รับการอบรมให้รู้จักดี-ชั่วมาก่อน ย่อมจะชอบไปในทางต่ำเสียหาย ขืนทำตามความชอบใจก็จบไปเท่านั้นเองหมดหนทางแก้ไข ส่วนคนที่มองเห็นเหตุผลแห่งความเสื่อมและความเจริญโดยหลักธรรมย่อมปฏิบัติตนต่อเหตุการณ์ด้วยความรอบคอบ ไม่ค่อยจะทำตามความอยากอันเป็นทางหายนะ แต่พยายามดัดแปลงใจให้เป็นไปตามเส้นทางที่ดี ใจเมื่อได้รับการดัดแปลงเสมอย่อมไม่ผาดโผนโลดเต้น ค่อยเป็นค่อยไปตามสถานที่และกิจการที่ควร ไม่ดิ้นเต้นไม่เห่อเหิมเหมือนปลาตื่นน้ำใหม่ ซึ่งเคยเห็นทางภาคอีสานเขาทำกัน โดยนักหาปลาเขาเอาน้ำจากบึงที่มีน้ำตลอดปีไปล่อปลาอีกบึงหนึ่งซึ่งมีน้ำไม่ตลอดปี วิธีเขาทำเขา

ขุดหลุมเล็ก ๆ กว้างประมาณ ๓๐ เซ็นติเมตร ลึกประมาณ ๕๐ เซ็นติเมตร ทำร่องจากหลุมที่ขุดให้ทะลุถึงบึงเบื้นที่ล่อปลา แล้วเทน้ำที่นำไปลงในหลุมเล็กน้อย และเทสาดไปตามร่องจนถึงบึงซึ่งไม่ห่างจากตัวหลุมนักประมาณ ๕๐ เซ็นติเมตร แล้ววิดน้ำไปรอบ ๆ บริเวณปากร่องเพื่อปลาในบึงนั้นได้กลิ่นน้ำใหม่ที่เขานำไปล่อ พอปลาในบึงนั้นได้กลิ่นต่างตัวก็ต่างมาเข้าหลุมเบื้นฝูง ๆ เขาก็เก็บเอาปลาเหล่านั้นอย่างเรียบราบ กว่าปลาจะรู้สึกตัวว่าได้ถูกล่อเขาก็เก็บใส่ข้องเสียเกือบหมดปลาไปทั้งบึง เหลือเฉพาะปลาตัวฉลาดไม่ดื่นน้ำใหม่ในหลมนรก ปลาตัวโง่มีเท่าไร ถูกเขาเอาไปต้มยำเสียจนหมด นอกจากนั้นยังนำไปโชว์ที่ตลาดอีกด้วย

พวกเราจะปฏิบัติกับตนอย่างไรจึงจะปลอดภัย ทรัพย์สินก็หาได้ง่าย เพราะคนมากต่างถิ่นต่างแดนมาสมาคมกัน ส่วนเรือนร่างซึ่งเบื้นของรักสงวนตามประเพณีของมนุษย์ผู้มีฐานะสูงกว่าสัตว์ · ก็ปลอดภัย ไม่มีตัวบุ้งตัวแมลงมากัดมาไช ครอบครัว ผัวเมีย ลูกหลาน ก็อยู่ด้วยกันโดยผาสุก ไม่มีแมลงมาไต่ตอมและนำเชื้อมาให้จนกลายเบื้นโรคระบาดในครอบครัว ผัวเมียแตกแยกกันวิ่งตามแมลงดอกไม้ ลูกหลานวิ่งตามนกค้างคาว สาวใช้วิ่งตามนกเหล็ก เวลาแมลงผึ้งบินกลับรวงรัง ครอบครัว-ผัว-เมีย ลูก-หลาน วงหากนั่งอมแงม ต่างคนต่างอิดโรย เพราะหิวโหยใจจะขาดด้วยอำนาจความเสียใจ บางรายรู้สึกตัวคว้าหาของเก่าเริ่มจับกลุ่มกันใหม่ แต่อยู่ด้วยกันไม่สนิท เพราะเจ็บลึกแบบโรคผั่งในรักษาไม่หายคิดแยกทางกันตายดีกว่าที่มามัวบอบช้ำ คงเบื้นเพราะเวรกรรมทำมาแล้วจำจาก ทำให้ทุกข์ยากหัวใจไปนาน สู้ปลิดสังขารสิ้นชีวิตตายไปเสียดีกว่าทนร้อนใน เพราะโรคสุดวิสัยที่จะเยียวยาให้หายได้ เลยคิดปลงตกและตัดสินใจไปตกนรกทั้งเบื้น (ฆ่าตัวตาย) โดยคิดว่าไปอยู่โลกหน้าจะดีกว่าโลกระทม

ขมขื่นนี้ ถ้าเป็นแบบนี้จะไปอยู่โลกไหนก็เหมือนกัน เพราะเราก็เป็นคนแบบนี้ จะได้แบบอื่นมาแต่ที่ไหน ถ้าปฏิบัติตัวต่อสิ่งแวดล้อมไม่ถูก ย่อมจะเป็นยาพิษติดต่อกันไปตลอดอนันตกาล ไม่มีใครจะสามารถมาตัดสินให้เลิกแล้วกันไปได้ เพราะสิ่งสำคัญในโลกก็คือใจ ที่จะปฏิบัติตัวต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องแล้วอยู่สบาย ถ้าปฏิบัติไม่ถูกไม่มีอะไรจะเป็นยาพิษที่มีโทษร้ายแรงยิ่งกว่าใจ ใครจะมีความรู้มากน้อยและเรียนจบจากที่ไหนมาก็ตาม ตอนจะเห็นผลผิด-ถูก-ดี-ชั่ว เอาตัวรอดได้หรือไม่ได้ ทั้งทางโลกและทางธรรม จะเห็นกันตรงที่นำความรู้มาปฏิบัติต่อตัวเองคือใจเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ปฏิบัติถูกตามเพศและวัยของตน ชื่อว่าเป็นผู้รู้จักรักษาตน รู้จักสิ่งเกี่ยวข้องกับตนว่าจะควรปฏิบัติต่อกันอย่างไร รู้จักหน้าที่การงานที่จะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ตน รู้จักการเก็บรักษาทรัพย์ รู้จักการจับจ่ายทรัพย์ รู้จักประหยัดทรัพย์ รู้จักคนควรคบหรือไม่ควรคบ รู้จักวิธีแก้ไขดัดแปลงตนเองจากสิ่งหายนะ ไม่ปล่อยตามอำเภอใจที่มีความอยากเป็นเจ้าเรือน รู้จักฐานะของตนเกี่ยวกับการจ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคใช้สอย รู้จักคนที่ควรสงเคราะห์ รู้จักกตัญญูกตเวทีต่อท่านที่เคยมีคุณแก่ตน รู้จักสงสารเพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ ด้วยกันไม่ดูถูกเหยียดหยาม รู้จักแบ่งปันเท่าที่ควรแก่เหตุ รู้จักสังคมที่ควรเกี่ยวข้องหรือไม่ควร รู้จักสถานที่ที่ควรไปหรือไม่ควร รู้จักสิ่งที่แสดงออกเพื่อความหายนะอยู่เสมอภายในใจ ประหนึ่งน้ำล้นผึ้งในหน้าฝน ด้วยทำนบคือธรรมเครื่องปิดกั้นอย่าให้เลยผึ้งแห่งธรรมไปได้ รู้จักเอาชนะตนจากความหายนะทุกด้านไม่ยอมให้ล่วงล้ำเข้ามาได้ รู้จักรักษาตนให้อยู่ในความพอดีเสมอเหมือนน้ำที่เต็มแก้วแล้ว รู้จักทำตนให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ตนและผู้เกี่ยวข้องอยู่เป็นนิตย์ไม่ลืมตัว ไม่พุ่งเพื่อเห่อตามเพื่อนทุกเพศจะทำให้เสียคนหาทางกลับตัวไม่ได้ ตนเป็นที่รักยิ่งและมีคุณค่ามาก อย่าทำให้เสียเพราะเห็นแก่เพื่อน ทั้งนี้

เพราะวิชาความรู้ที่เรียนมาก็เพื่อเป็นเครื่องประดับและรักษาตัวมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ถ้าตัวยังดีอยู่ สิ่งอื่น ๆ ซึ่งเป็นของนอกกายพอคิดได้หาได้ไม่อับจน เพื่อนฝูงทั้งหญิงและชายที่มาเกี่ยวข้องโดยมากจะเป็นคนดี มาเป็นเครื่องเสริมใจและเสริมเกียรติ ไม่มาในลักษณะเหยียบย่ำทำลายเราและศักดิ์ศรีอันเป็นที่รักยิ่งของเรา และอย่าลืมว่า หลักวิชาทุกแขนงไม่ว่าทางโลกและทางธรรม เรียนมาเพื่อรักษาตนและประดับตัวให้มีความสง่างามเพราะมนุษย์เราย่อมงามด้วยวิชาความรู้และความประพฤติ ยิ่งปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับที่เล่าเรียนมาก็ยิ่งเพิ่มความงามไม่มีวันจืดจาง ถ้านำไปใช้ในทางผิดก็ยิ่งเพิ่มความเลวลงมากกว่าคนธรรมดา ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย กลัวจะเป็นสุกรตัวหนึ่ง ๆ ที่ถูกต้มตุ๋นจากคนประเภทนั้น เท่าที่อธิบายมาก็รู้สึกจะมากเกินความจำเป็นสำหรับท่านผู้อ่านจึงขอยุติ

□ □ □

ผมมาหาท่านสองครั้งไม่พบ วันนี้ผมชวนเพื่อนมาด้วย เพื่อนผมคนนี้เลื่อมใสศาสนามาก และทำภาวนาเป็นประจำ นอกจากนั้นเขายังไปพังปาฐกถาในที่ต่าง ๆ ได้ความรู้แปลก ๆ แล้วนำมาเล่าให้ผมพังเสมอ ส่วนผมเองก็ไปบ้างแต่ไม่บ่อยนัก ผมมีข้อข้องใจในศีลห้า ถ้าเรารักษาเพียงข้อใดข้อหนึ่ง (ไม่ครบทั้งห้า) จะเป็นศีลได้ไหม

อาตมาก็ไม่ค่อยเข้าใจนัก เพราะไม่เป็นเจ้าของ ของศีลทุกประเภท มีผู้มาขอก็ให้ไป แต่ไม่ปรากฏมาขอเพียงข้อใดข้อหนึ่งดังที่คุณพูดอยู่ขณะนี้ คุณถามเพื่อคุณเอง หรือถามเพื่อคนอื่นด้วย

ผมถามเพื่อผมเอง ส่วนคนอื่น ๆ เพียงเป็นผลพลอยได้เท่านั้น

คุณเกลัวศีลข้อไหนจึงไม่กล้ารับทั้งหมดล่ะ

สุราครับ สำคัญกว่าข้ออื่นใดทั้งนั้น นอกนั้นผมไม่กลัวและรักษาได้หมด แต่สุรานี้ โอ้โฮ สำคัญมาก ไม่ได้รับเบ็นไม่ได้ ใจคอหงุดหงิดขึ้นทันที พอรับเข้าไปแล้ว แหม ใจคอเบิกบาน อะไร ๆ มันอยู่แค่เอื้อมมือเท่านั้นไม่ยากเลย คิดจะเอาเงินทองอะไรมันง่ายนิดเดียวท่าน สมองก็โปร่ง บัญญาก็ว่องไว พูดไหลเบ็นน้ำเบ็นท่าไปเลย ไม่ยอมแพ้ใครง่าย ๆ ใครเขาไม่กล้ามาพูดด้วย

เวลาสร่างจากพิษสุราแล้ว สิ่งที่อยู่แค่เอื้อมนั้น คุณเอื้อมติดมือเบ็นเงินเบ็นทองมาตามที่คิดไหม

เปล่าครับ นอกจากมันปวดศีรษะและมึนงงเท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรติดมือเลย

ผลที่ดีมีประโยชน์จากการดื่มสุรามีอะไรบ้าง เท่าที่คุณสังเกตดูตลอดมา

ไม่เห็นมีอะไร นอกจากมันรู้สึกสนุก ๆ เท่านั้น กับเวลาเมาแล้วมันนอนสบาย ล้มตัวลงนอนที่ไหนมันเบ็นที่นอนหมอนมุ้งไปหมด ไม่เห็นเบ็นกังวลกับที่หลับที่นอนอะไรเลย คนที่ไม่เมาสุราเขาทำอย่างผมไม่ได้

ก็เขาไม่ได้เบ็นคนบ้าจะให้เขาทำอย่างนั้นได้อย่างไร เพราะคนไม่ใช่สัตว์ต้องรู้จักที่ควรหรือไม่ควร

ผมก็ไม่ใช่บ้าแต่ก็ยังทำได้ ทำไมคนอื่น ๆ ทำอย่างผมไม่ได้เล่า

เอาละพอเข้าใจ ทีนี้อาตมาจะขอเล่าเรื่องอดีตของอาตมาให้ฟังพอเป็นเครื่องประกอบกับเรื่องของคุณ คุณมีเวลาพอฟังบ้างไหม

นิมนต์เลยครับ ผมกำลังเตรียมบันทึกเรื่องของท่านเป็นที่ระลึก ถ้าท่านไม่ขัดข้อง ท่านจะอนุญาตไหมครับ

ไม่ต้องบันทึก เพราะขณะนั้นอาตมากำลังเป็นนักสุราอย่างสุดขีด อาตมาขอเล่าเลยทีเดียว สมัยอาตมาเป็นหนุ่ม เพื่อน ๆ เขามาชวนไปทานเลี้ยง เราไม่เคยคิดไว้ก่อน ว่าในงานนั้นจะมีอะไรบ้าง เพราะไม่ใช่บ้านเกิดเรา แต่เป็นบ้านเพื่อน ๆ ซึ่งอยู่ห่างกันคนละจังหวัด จึงไม่ทราบว่าประเพณีเขาเป็นอย่างไร เราไปพักอยู่บ้านเพื่อนคนหนึ่ง เมื่อเพื่อนอีกคนหนึ่งมาชวนไปทานเลี้ยงถึงเวลาก็ไปกับเขา พอก้าวเข้าถึงบ้าน เพื่อนต่างคนต่างนำขวดอะไร ๆ มาวางไว้บริเวณรอบ ๆ เรา เราเกิดความสงสัยจึงถามเขาว่าขวดอะไรมากมายนัก เขาต่างก็บอกเราเป็นเสียงเดียวกันว่าน้ำอ้อยป่า (ความจริงเป็นเหล้าเถื่อนเขาทำอยู่ในป่าหลบภาษี) แต่เรานึกรู้ทันทีว่า คือน้ำบ้านั่นเอง เพราะเท่าที่เห็น ๆ มา ใครดื่มน้ำประเภทนี้เข้าไปโดยมากต้องเป็นบ้ากันแทบทุกราย ก็เรากำลังตกอยู่ในที่จนตรอกเสียแล้ว ไม่ทราบจะหาทางออกได้อย่างไร อีกไม่นานนักต่างคนต่างรินน้ำอ้อยป่านั้นยื่นมาให้เราดื่มแบบหาทางหลบหลีกไม่ได้ เราเป็นเพียงพูดออกอุบายว่า เพื่อน เราปวดศีรษะไม่ค่อยสบายขออย่าให้ดื่มเลย เขาไม่ยอมฟังเสียงแต่กลับจะให้ดื่มท่าเดียว โดยให้เหตุผลว่า นี่คือน้ำยาสำหรับแก้ปวดศีรษะโดยตรง ดื่มแล้วไม่ต้องไปหายาอะไรมาแก้ เขาเป็นคนหมู่มากและเป็นคอสุราแบบเดียวกันด้วย (ตามที่ทราบทีหลัง) เราคนเดียวไม่สามารถจะต้านทานได้ จำต้อง

ยอมรับโดยปริยาย คนนั้นก็รินยื่นมา คนนี้ก็ยื่นมา พร้อมกับบอกว่ายาแก้ปวดศีรษะ ดื่มแล้วจะได้หายเดี๋ยวนี้ เราก็เป็นคนไม่เคยและไม่สนใจ ทั้งไม่ชอบในทางนี้แต่ไรมา เมื่อถึงคราวจำเป็นก็จำต้องดื่มเพื่อรักษามารยาทและไมตรีจิต กว่าจะครบทุกคนที่ยื่นมาให้ รู้สึกจะเข้าขั้นแย่อยู่แล้วในขณะนั้น พอเรื่องผ่านไปไม่นานนัก เราชักจะเปลี่ยนท่าทางและอาการทุกส่วนไปในเวลานั้นอย่างรวดเร็วผิดปกติของนักดื่มทั่ว ๆ ไปอยู่มาก เพราะไม่เคยมาก่อน. ความคิดไว้เดิมว่าเพื่อรักษามารยาทและไมตรีจิตกับเขานั้น ได้กลายเป็นว่า ทำลายมารยาทและไมตรีจิตปรกติของตนเสียสิ้นไม่มีเหลืออยู่เลย ที่ปรากฏอย่างชัดแจ้งในเวลานั้นก็คือมารยาทของคนขี้เมาล้วน ๆ เท่านั้น ไม่มีทางทราบเรื่องดี–ชั่วของตน และนอนแผ่อยู่ที่นั้นอย่างไม่มีอาลัยกับอะไร ๆ ละ จนตลอดรุ่งจึงรู้สึกตัวขึ้นมา เกิดความละอายเพื่อน ๆ และคนในบ้านอย่างมาก รีบกลับบ้านเพื่อนอีกคนหนึ่งทันที นับแต่วันนั้นมา ใคร ๆ จะมาเชิญชวนไปบ้านเพื่อนหรือบ้านใครที่ไหน ๆ อีกเป็นไม่ยอมไปอีก เพราะความเข็ดหลาบเป็นกำลัง

ที่เล่าเรื่องของอาตมามาให้ฟังทั้งดุ้นนี้ เห็นว่ามีส่วนใกล้เคียงกัน คือคุณก็ดื่มสุรา อาตมาก็ดื่มสุรา ตอนที่ผิดกันบ้างก็คือ เวลาคุณดื่มแล้วไม่เมาและไม่เผลอสติจนเป็นบ้า พูดได้คล่องแคล่ว ปัญญาก็รวดเร็วทันใจใครไล่ไม่จน พูดวันยังค่ำไม่มีอั้นทางโวหาร แต่อาตมาดื่มแล้วเมาไม่เป็นท่า ทีนี้อาตมาขอถามคุณซึ่งเป็นคอสุรา ดื่มแล้วไม่เมาบ้าง คือถ้ามีคนดื่มสุรา แล้วเดินโซซัดโซเซมาหาคุณ เมื่อคุณถามเขา ๆ บอกว่าไม่เมา แต่ดูอาการแล้วมีลักษณะเช่นเดียวกับคุณผู้ดื่มแล้วไม่ยอมเมาทุกอาการ คุณจะลงความเห็นว่าเขาเป็นคนเมาสุราหรือไม่ และจะมีความพอใจคุยกับเขาเหมือนคนทั่ว ๆ ไปไหม

โอ้โฮ คนจะล้มตายอยู่แล้วจะไม่เมาสุราได้อย่างไร ใครจะเชื่อ มนุษย์ในโลกมีหูมีตาทุกคน ผมไม่ยอมให้ใครโกหกได้เด็ดขาด เขาต้องเมาสุราแบบยังเหลือแต่ลมหายใจเท่านั้นแน่ ๆ ใครจะไปทนพูดทนฟังกับคนขี้เมาเช่นนั้นได้ มันพูดมีหยุดปากเมื่อไร คำเก่าพูดกี่ร้อยกี่พันครั้งยังนำมาพูดอีกได้วันยังค่ำ ผมเล่นกับมันไม่ได้แน่ไอ้จำพวกขี้เมานี้ ถ้าดื่มแล้วไม่เมาอย่างผมละก้อพูดกับมันได้วันยังค่ำ เรื่องเวล่ำเวลาไม่ต้องสนใจ

อาตมาขอถามอีกบ้างว่า ถ้าคุณเกิดไปเป็นอย่างเขาบ้าง เวลาดื่มสุราแล้วมีคนมาพบคุณเข้า หรือคุณไปคุยกับคนอื่น ๆ เขาจะมีความรู้สึกอย่างไรกับคุณ คุณได้คิดบ้างหรือเปล่า ถ้ามาถูกคุณเป็นอย่างนั้นเสียเอง

ตอนนี้ชักตอบยากอยู่หน่อย เข้าใจว่าหัวใจมนุษย์ซึ่งมีสมบัติผู้ดีประจำตัวเขาอาจจะคิดบ้าง คิดดูตัวเราก็นักสุราอยู่แล้ว แต่ไปเห็นคนเมาสุราเข้ายังรู้สึกหงุดหงิดไม่พอใจทันที เขาก็คงจะคิดเช่นเดียวกัน แม้แต่ภรรยาและลูกผมเอง เวลาเห็นผมดื่มสุราเมาแล้วเข้ามาในบ้านเขายังไม่พอใจ บางครั้งเกิดทะเลาะกับเมียและลูก ๆ ก็ยังมี โดยเมียและลูก ๆ เป็นฝ่ายว่าผมก่อน ว่าเมาแล้วไม่อยู่เป็นสุข พูดอวดดิบอวดดีท่านั้นท่านี้ไม่หยุดปาก จะไปนอนเสียก็ไม่นอน รำคาญจะตายไป ไปเที่ยวดื่มเมามาแล้วไม่อยู่ตามภาษีภาษาของตัว เที่ยวยุ่งนั้นยุ่งนี้ ภรรยาว่า บางครั้งลูก ๆ ก็พลอยทางแม่เสียด้วย ว่าคุณพ่อนี้ไม่ทราบเป็นอย่างไร อาหารมีให้รับประทานไม่อยากรับประทาน แต่แหวกไปรับประทานเหล้า ครั้นรับมาแล้วก็ไม่อยู่ให้เป็นสุขสมกับหาความสุขจากสุรา ยังมาเที่ยวก่อกวนทางบ้านให้ยุ่งไปหมด ต่อไปนี้คุณแม่อย่าทำอาหารให้คุณพ่อรับประทาน ปล่อยให้คุณพ่อ

ไปหาดื่มเหล้าต่างข้าวจะได้ไหม คิดแล้วน่าละอายบ้านเมืองเขาที่ได้พ่อขี้เหล้าดื่มแล้วมาอาละวาดด่าว่าคนนั้นคนนี้ เดี๋ยวจะพากันแตกบ้านหนีไปหมด ปล่อยให้คุณพ่ออยู่บ้านคนเดียว จะทุกข์จนค่นแค้นก็ยอมทนเอา ได้สบายใจไปพักหนึ่งก็ยังจะดีไม่มีคนมายุ่งกวนใจดุว่า

เวลาปรกติ คุณไม่ดื่มและเมาสุรา ภรรยาและลูก ๆ เขาเบื่อนอย่างไร เขาดีกับคุณไหม

เขาดีกันทั้งแม่และลูก ตามปรกติภรรยาผมก็เป็นคนใจดีไม่ชอบบ่นอุบอิบแต่ไหนแต่ไรมา ลูก ๆ ก็ดีเหมือนแม่เขา ทั้งเขาไม่เคยนำสุรามาเข้าปากแม้แต่ผสมกับยา เขาบอกว่ากลัวบาป

ถ้าเช่นนั้น คุณก็ดีแต่คุยอวดในเวลาเมาสุรา ดังลูกเมียว่าไม่ผิด คุณเมาสุราเสียจนลูก ๆ และภรรยาจะพากันหนีจากบ้าน ปล่อยให้คุณอยู่คนเดียว คุณยังมาคุยอวดว่า คุณเป็นนักดื่มสุราแต่ดื่มแล้วไม่เมา ความจริงคุณเป็นนักดื่มสุราด้วย เป็นนักเมาสุราด้วย เป็นนักโม้ไม่มีเวลาหยุดปากด้วย เป็นคนอาละวาดเก่งด้วยเวลาเมามาแล้ว อาตมาต้องขออภัยด้วยที่จะพูดให้คุณฟังในบางข้อซึ่งอาจจะยังไม่เข้าใจ

นิมนต์ได้เลยครับ ไม่ต้องขออภัย เพราะผมก็มอบตัวเป็นลูกศิษย์ท่านแล้ว อย่างไรจะเป็นที่เข้าใจและเป็นประโยชน์นิมนต์เลย ผมรอฟังอยู่แล้ว

ภรรยาและลูก ๆ ของคุณดีกว่าคุณหลายอย่าง เขารู้จักสิ่งที่ควรดื่ม และควรรับประทาน เขาดื่มแต่น้ำ รับประทานแต่อาหารซึ่งเป็นคุณแก่ร่างกาย ไม่ดื่มสุรายาพิษเหมือนคุณ ปากเขาดีไม่เที่ยวด่าว่าคนนั้นคนนี้อันเป็นสิ่งไม่ดีและเป็นทางเสียหาย กายและใจเขาก็ดี รู้จักที่ควรกินอยู่หลับนอน สมกับเป็นชาติมนุษย์ซึ่งเป็นชาติที่รู้จักที่สูงที่ต่ำ มารยาทเขาก็ดีไม่เป็นที่แสลงตาแสลงใจเพื่อนมนุษย์และรู้จักอดกลั้นขันติ มีอุบายที่น่าคิดมาสอนคุณผู้เป็นสามีและเป็นพ่อเขา นอกจากจะเหลือทนจริง ๆ ก็ว่าเสียบ้าง เพื่อให้คุณรู้จักคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของตน ถ้าภรรยาและลูก ๆ เป็นแบบคุณเสียทั้งบ้าน เข้าใจว่าบ้านต้องร้างแน่ๆ คุณควรกราบภรรยาและลูก ๆ ของคุณในฐานะเขาไม่ดื่มสุรา แต่คุณกลับเป็นคนดื่มสุรา เด็ก ๆ เล่นอยู่ตามบ้านเขายังดีกว่าคุณเพราะเขาไม่ดื่มสุรา แต่คุณดื่มสุรา ควรกราบเขาในฐานะที่เขาไม่ดื่มสุรา ให้โลกได้เห็นความบกพร่องของผู้ใหญ่เสียบ้าง ที่สู้เด็ก ๆ ก็ไม่ได้ จะได้หายเบ่งเสียบ้างว่าตัวเป็นผู้ชายจะดีไปเสียทุกอย่าง เมามาแล้วเที่ยวพ่นน้ำลายไปทั้งบ้าน คุณควรกราบขอความรู้จากเขาเสียบ้าง พอมีความฉลาดมาปกครองตนให้หายบ้าไปเสียที ถ้ามีคนแบบคุณกันทั้งโลกแล้วก็แน่ทีเดียวว่าโลกนี้คือโลกแห่งคนบ้า ไม่มีใครปรารถนาอยากมาเกิดและมาอยู่ ในโลก ๆ นี้ก็จะว่างเปล่าปราศจากมนุษย์ที่มีศีลธรรมอันดีงาม

เพื่อความเห็นโทษแห่งความไม่มีศีลของโลกที่ไร้ศีล–ธรรม อาตมาจะอธิบายให้คุณฟังพอเป็นข้อคิดเล็กน้อย

๑. ปาณา เป็นข้อห้ามไม่ให้มนุษย์และสัตว์ฆ่าและเบียดเบียนกัน เพื่อความสันติสุขแผ่ไปทั่วโลก แต่โทษแห่งความไม่มีศีลข้อนี้เป็นรั้วกั้นคือ ต่างคนต่างฆ่าและเบียดเบียนกันอย่างโหดร้าย ทารุณ ปราศจากเมตตา ปรานีซึ่งกันและ

กัน ล้มนอนแผ่ตายฉิบหายระเนระนาดอยู่ตามถนนหนทางบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั่วทั้งแผ่นดิน ไม่มีว่างเว้นพอจะเหยียบย่างเท้าลงได้ เต็มไปด้วย ศพมนุษย์ และสัตว์ ฆ่าและเบียดเบียนกันมากยิ่งกว่าปูนาปลาทะเลในตลาดเสียอีก เห็นแล้วเบื่นลมสลบไสล และใจคว่ำใจหายไปตาม ๆ กัน ไม่มีมนุษย์ใจเหล็กคนใดจะทนอยู่ในท่ามกลางบ่าช้าผีดิบผีแห้งตายเก่าตายใหม่ และเหม็นคลุ้งไปหมดทั่วโลกปฐพีได้

๒. อทินนาทาน เบื่นข้อห้ามไม่ให้ลักขโมยของกันและกัน เพื่อสมบัติจะได้มีเจ้าของ ต่างคนต่างครองกรรมสิทธิ์ในสมบัติของตน และอยู่ร่วมโลกกันด้วยสันติ โทษแห่งความไม่มีศีลข้อนี้เบื่นรั้วกั้นคือ สมบัติมีมากน้อย ต่างคนต่างขโมยทั้งเด็ก ๆ และผู้ใหญ่ หญิง–ชาย เที่ยวฉกลักปล้นจี้กันทุกหย่อมหญ้า สมบัติไม่มีเหลือเบื่นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของใครได้ โลกนี้ไม่ผิดอะไรกับโลกของสัตว์บ่าไม่มีเจ้าของ ไม่มีใครจะปรารถนาอยากมาเกิดในโลกสัตว์บ่านี้แม้แต่คนเดียว

๓. กาเม เบื่นข้อห้ามไม่ให้ประพฤติล่วงล้ำเขตแดนแห่งสามี–ภรรยาและลูกหลานอันเบื่นที่รักและสงวนของกันและกัน เพื่อความอยู่เบื่นสุขระหว่างมนุษย์ด้วยกันจะครองความรักและสงวนของตน ๆ โดยสมบูรณ์

โทษแห่งความไม่มีศีลข้อนี้เบื่นรั้วกั้น คือเต็มไปด้วย หญิง–ชาย ประพฤติผิดในกาม โดยไม่เลือกหน้าอินทร์หน้าพรหม ทุกหนทุกแห่งไม่มีที่แจ้งที่ลับกลางวันกลางคืน ยิ่งกว่าสุนัขหน้าคะนองเสียอีก ไม่คำนึงว่าเบื่นลูกหลาน สามีภรรยาของใคร สวมได้สวมใส่ไปเลย ร้ายกว่าสัตว์บ่าตัวบ้ากามเบื่นไหน ๆ ทั้งหญิงทั้งชายไม่มีเขตแดนเบื่นความประพฤติ ประหนึ่งมหาสมุทรทะเลหลวงของที่รักยิ่งลูกหลานคู่ครอง หลุดมือหายไป เหลือแต่ความเคียดแค้นขุ่นเคือง

294.304 ห31
พ358ท ป.13381 ฉบ

ผังจมอยู่ภายในใจ ไม่มีวันถอน รับประทานไม่ได้ นอนไม่หลับทั้งเขาทั้งเรา เป็นไฟไปด้วยกัน ใครจะมาทนให้ไฟเผาใจอยู่ในโลกอันอุจาดบาดตานี้ได้ เพราะสิ่งนี้คือไฟเผาโลกนี่เอง ใครจะปรารถนามาอยู่ในโลกอันโสมมไม่มียางอายนี้ได้

๔. มุสา เป็นข้อห้ามไม่ให้พูดโกหกหลอกลวงให้คนอื่นได้รับความเสียหาย เพราะโลกมีความเชื่อถือกันด้วยความสัตย์ความจริง

โทษแห่งความไม่มีศีลข้อนี้เป็นรั้วกั้น คือโลกที่เต็มไปด้วยความโกหกหลอกลวง ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อกันพอจะเชื่อถือได้ มองเห็นกันเอาคำโกหกออกทักทายไม่มีกระดากอาย ไม่ว่าสมาคมและวงงานใด ๆ เต็มไปด้วยความโกหก การงานทุกด้านล้มละลายไปด้วยความโกหกเป็นเครื่องทำลาย เขาก็โกหก เราก็โกหกหลอกลวง เขาก็ฉ้อ เราก็โกง พูดกันไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ความ โลกจะอยู่ด้วยกันได้อย่างไร ทุกสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกันก็เสียหายไปด้วยความโกหก เป็นเครื่องต้มตุ๋นทั้งนั้น โลกที่เชื่อถือกันไม่ได้ก็คือโลกหมดหวัง ใครจะปรารถนาเป็นคนหมดหวัง มาอยู่ในโลกไร้ความหมายนี้ได้

๕. สุรา เป็นข้อห้ามไม่ให้ดื่มของมึนเมามีสุราเป็นต้น เพื่อรักษาเสถียรภาพของสติปัญญาและสุขภาพแห่งมนุษย์ให้คงอยู่ตามปรกติ

โทษแห่งความไม่มีศีลข้อนี้เป็นรั้วกั้น คือเป็นคนไม่มีสติอยู่กับตัว เป็นคนครึ่งหรือบ้าหมดทั้งตัว ไม่มีสติรักษามารยาทของมนุษย์ กลายเป็นสัตว์ทั้ง ๆ ที่กายเป็นมนุษย์ พูดซ้ำหน้าซ้ำหลังหาจุดเป็นสาระไม่ได้ หมดความละอาย ปล่อยปละมารยาทโดยไม่มีเครื่องสำนึกตัว ชอบพูดอวดจนเป็นภัยแก่ตัวโดยไม่รู้สึก เก็บความลับที่ต้องเก็บไม่ได้เปิดออกจนหมดไส้หมดพุง กล้าหาญแบบไม่รู้จักตายและไม่มีอุบายหลบหลีกภัย ถือว่าตนฉลาดที่สุดทั้ง ๆ ที่โง่ที่สุดในเวลานั้น ใครพูดแตะต้องนิดไม่ได้คอยแต่จะออกลวดลาย แต่ไม่ใช่ลายแมว หากเป็นลายหนู

ตัวกำลังจะถูกขยี้ศีรษะกับท่อนไม้ท่อนเหล็กหมื่นเหม่กันที่สุด ชอบทะเลาะเร็วที่สุดแต่ชอบเสียท่าเร็วที่สุดเช่นเดียวกัน คนที่ไม่มีท่าก็คือคนเมาสุรา เข้าใจว่าตัวฉลาดเต็มที่ เวลาเมาสุรา แต่มักจะเสียท่าทุกครั้งที่อาศัยความฉลาดจากการเมามาใช้ ร่างกายก็ทรุดโทรมง่ายกว่าปรกติ ร่างกายเป็นฐานรับโรคได้เร็วกว่าปรกติ ไม่ว่าคนประเภทใดลงได้เมาสุราแล้วต้องเป็นเสียศักดิ์ศรีไปทั้งนั้น ไม่มีอะไรเสริมเกียรติเพราะสุราเป็นเครื่องประดับเลย ถ้าโลกต่างคนต่างดื่มและเมาสุราจะเป็นคนลักษณะนี้ทั้งนั้น เราก็ดื่ม ครอบครัวเราก็ดื่ม ครอบครัวอื่น ๆ ก็ดื่มกันทั่วพิภพและเมากันทั่วดินแดน ตามถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่องมีแต่คนเมาสุรานอนดาดาษกันไปหมด ที่นี้จงมองดูคนที่กำลังเมาและนอนเกลือนอยู่ในที่ต่าง ๆ ยิ่งกว่าคนไข้นอนอยู่ในโรงพยาบาลเสียอีก ทั้งโลกมีแต่บุคคลประเภทดังกล่าวนี้ทั้งนั้น แล้วจะมีความสลดสังเวชเพียงไร นี่เพียงแต่อธิบายเรื่องของคนทั่วโลกเมาสุราก็จะสลบอยู่แล้ว ยิ่งจะได้เห็นดังที่ว่านั้นจริง ๆ ก็คงจะขาดใจตายในขณะนั้นโดยไม่ต้องสงสัย เพราะทนดูอยู่ไม่ได้

เท่าที่อธิบายมานี้ คุณจะเห็นว่าอย่างไร หรือจะเห็นว่าหนักไป อันเรื่องหนักหรือเบานั้น มันขึ้นอยู่กับเหตุสารณ์เป็นสำคัญ เช่นเดียวกับนายแพทย์รักษาคนไข้เป็นราย ๆ ไป ย่อมถืออาการของคนไข้หนักเบาเป็นสำคัญ ถ้าไข้เล็กน้อยก็เพียงให้รับยาแล้วส่งกลับบ้านไป แต่ถ้าเป็นไข้หนักจะทำอย่างนั้นไม่ได้ นายแพทย์ต้องรับไว้รักษาและเปลี่ยนวิธีการรักษาตามแต่จะเห็นสมควรกับไข้ประเภทนั้น การที่คนไข้จะได้รับความทุกข์เจ็บปวดเพราะการให้ยาที่เห็นว่าถูกกับโรคนั้น ไม่เป็นจุดสำคัญ แต่การตรวจโรคเห็นสมควรแล้วว่าจะควรทำอย่างไร นั่นแลเป็นจุดสำคัญที่นายแพทย์จะสนใจมาก และวางยาลงไปตามที่เห็นควรว่าโรคจะหายได้ ถ้านายแพทย์จะปฏิบัติตามความเห็นของคนไข้เป็นประมาณแล้วก็ยากที่

คนไข้จะหายได้ นี่ก็หยั่งถึงเหตุผลเกี่ยวกับการแสดงธรรมเช่นเดียวกัน ถ้าจะให้เป็นไปตามความเห็นของคนมีกิเลสมีประเภทต่าง ๆ พาให้เป็นไปแล้ว ธรรมของพระพุทธเจ้าก็จำต้องเก็บเข้าตู้เสียทั้งหมด จะนำออกแสดงไม่ได้ เพราะจะทำให้ขัดใจของคนที่มีกิเลสซึ่งเปรียบเหมือนคนไข้ แต่การแสดงธรรมจะถือคนมีกิเลสเช่นท่าน ๆ เรา ๆ เป็นประมาณไม่ได้ ต้องแสดงไปตามเหตุผลที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังและผู้ปฏิบัติเท่าที่ควร เพราะตามธรรมดาของคนมีกิเลสทั่ว ๆ ไป ย่อมไม่อยากฟังการสั่งสอนที่เกี่ยวกับสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าสิ่งนั้นไม่ดี ยิ่งเป็นคนมีกิเลสหนา ๆ อย่างอาตมาด้วยแล้ว ก็ยิ่งไม่อยากฟังและสนใจธรรมเสียเลย วัดก็ไม่อยากเข้าให้เสียเวลา สู้ไปเที่ยวดูหนังสดหนังแห้งเข้าบาร์ และไนท์คลับที่ขับกล่อมบำรุงบำเรอให้เพลิดเพลินใจ ดีกว่าไปนั่งฟังพระเทศน์หรืออธิบายธรรมให้ฟัง มันมีแต่ง่วงและหลับกับที่นั่งนั้นมากกว่าจะสนใจฟังและได้รับความเข้าใจ บางครั้งนั่งพิงเสาหรือฝากุฏิเคลิ้มหลับไปโดยไม่รู้ตัวก็ยังมี เวลากิเลสมันแผ่อำนาจอย่างเต็มที่ ใครจะอยากไปวัดเล่า

ท่านอธิบายเรื่องคนไม่มีศีลห้าทำโลกให้พินาศ และทำโลกให้หมดความหมาย ไม่มีอะไรดีในโลก ผมรู้สึกเข้าใจและคล้อยตามไปเป็นลำดับ แต่จะเรียนท่านให้ยิ่งกว่านี้เดี๋ยวคนเขาจะหาว่าผมอวด เฉพาะการเมาสุราทำให้อวดตัวเก่งนั้นก็มาได้แก่ตัวผมจนเกือบจะหมดทุกข้ออยู่แล้ว แถมยังจะมาอวดว่าตนเข้าใจธรรมอีก เขาก็จะหาว่าผมบ้าอวดอีก แล้วเลยจะไม่มีโลกให้คนฉลาดอยู่ มีอยู่ตอนหนึ่งที่ท่านแสดงไปรู้สึกว่าขัดกับใจผมมากทีเดียว

ตอนไหน เชิญพูดออกมาเลยไม่ต้องเกรงใจ เพราะเวลาอาตมาจะอธิบาย

ธรรมยังไม่เห็นเกรงใจคุณและใคร ว่าจะตำหนิหรือชม

ก็ตอนที่ให้ผมกราบเมียและลูก ๆ ผมนั้นน่ะ ที่ถูกก็ควรให้เมียและลูก ๆ พร้อมกันมากราบขอให้ผมหยุดดื่มสุราเสียยังจะเป็นประโยชน์แก่ผม และแก่เขาอีกด้วย เพราะถ้าเขากราบวิงวอนผมให้หยุดการดื่มสุราเสียแต่ต้น ผมก็อาจจะหยุดไปนานแล้ว ทั้งอาจจะไม่มาให้ท่านเทศน์สอนผมให้ลำบาก ดังที่เห็นท่านอุตส่าห์นั่งทนลำบากอยู่กับการสั่งสอนผมเวลานี้

การที่คุณจะให้ภรรยาและลูก ๆ มากราบคุณ อาตมาเห็นว่าจะไม่เป็นประโยชน์มากกว่าคุณไปกราบเขาเสียเอง

ก็เขามากราบขอให้ผมหยุดดื่มสุรา ผมก็หยุดตามคำขอร้องเขาแล้ว ทำไมจะไม่เป็นประโยชน์มาก เล่าท่าน

ที่จะไม่เป็นประโยชน์มากก็ตรงที่เวลาเขามากราบคุณขอให้หยุดดื่มสุรา คุณก็จะหยุดจริง พอความหิวสุราเกิดขึ้นคุณก็จะไปเที่ยวดื่มเข้าอีก แล้วก็จะให้เขามากราบคุณขอร้องให้หยุดอีกทำนองนี้ไม่เสร็จสิ้นกันสักที เขาก็จะกลับเบื่อคุณและเห็นโทษแห่งการกราบคุณขี้เมาไม่เป็นท่า แล้วพากันหยุดไม่มากราบคุณต่อไป คุณก็จะกลายเป็นคนขี้เมาไปอย่างนี้จนวันตาย แล้วจะมีผลดีอะไรแก่เขาและแก่คุณเล่า

ท่านพูดตอนนี้รู้สึกว่ามีมูลความจริง ผมไม่กล้าเถียงท่าน เผื่อผมเป็นอย่างนั้นเข้าจริง ๆ เขาก็จะตำหนิผมได้

เมื่อเป็นเช่นนี้ คุณจะแก้ปัญหาข้อที่ให้คุณกราบภรรยาและลูก ๆ อย่างไร ลองพูดให้อาตมาพังบ้าง กำลังกระหายอยากพัง

เอาอย่างนี้เถอะท่าน อย่าถึงกับต้องให้ผมกราบเขาเลย คือผมจะยอมหยุดสุราไม่ดื่มอีกต่อไปจนวันผมตาย ขอปฏิญาณตนต่อหน้าพระและท่าน ทั้งผมก็ตัดสินใจว่าจะหยุดอยู่แล้ว ขณะพังคำชี้แจงจากท่านถึงโทษแห่งการดื่มสุรา ก็พอดีกับเรื่องกราบเมียและกราบลูกมาบรรจบเข้าพอดี การตัดสินใจของผมก็เห็นว่าพอช่วยให้ผมลดโทษลงบ้างไม่ต้องกราบเขา ท่านจะเห็นด้วยไหม เพราะเวลานี้ผมเคารพท่านต่างหาก ผมไม่ได้เคารพเมียและลูกผมนี่ เพราะอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่วันแต่งงานและวันเด็กคลอดตลอดถึงวันนี้ อยู่ ๆ ก็จะให้ผมกราบเขา เดี๋ยวเขาจะหาว่าผมเป็นบ้าหนักเข้า แล้วพากันวิ่งหนีจากบ้านไปหมด เรื่องก็จะไปกันใหญ่

ถ้าคุณจะพูดแบบพลเมืองดีทั่ว ๆ ไปไม่ใช่เป็นอุบายหาทางออกโดยไม่ยอมกราบเมียและกราบลูก อาตมาก็ไม่ขัดข้อง จะกราบหรือไม่ก็ไม่มีปัญหาอะไรนัก เท่าที่ให้คุณไปกราบเขาก็เพื่อประโยชน์สำหรับคุณเอง ไม่ใช่เพื่อลูก–เมียของคุณ พอจะหาทางออกอย่างแยบยลเท่านั้น

เป็นอันว่าไม่ต้องไปกราบเขา เป็นแต่ว่าผมต้องพูดมีความสัตย์ความจริงต่อตัวเองและปฏิบัติตัวต่อสุราอย่างเคร่งครัดตลอดวันตายเท่านั้น อย่างนี้เรียกว่า พูดและทำจริงแบบพลเมืองดีใช่ไหมท่าน

ใช่ เป็นอันว่าหมดปัญหา เพราะพูดมาก็นาน อาตมาขออนุโมทนาด้วย

ที่คุณกลับตัวเป็นคนดีได้เหมือนมนุษย์ที่มีศาสนาทั่ว ๆ ไป ส่วนคุณสมบัติของศีลห้าและคุณแห่งการไม่ดื่มสุรานั่น อาตมาจะไม่อธิบาย ขอมอบไว้กับคุณได้ทราบในตัวของคุณเอง ซึ่งจะทราบในกาลต่อไปไม่นานนัก ถ้ายังมีข้อข้องใจวันหน้าค่อยมาใหม่

□ □ □

ดิฉันกลัวเป็นบาป ที่เพื่อนมาชวนไปวัดเพื่อฟังเทศน์ ดิฉันพูดออกอุบายแกมโกหกเขาวา มีธุระนัดกับเพื่อนไว้บ้าง มีธุระอย่างอื่น ๆ บ้าง แล้วไม่ไปวัดตามคำชักชวนของเขาทั้ง ๆ ที่ดิฉันอยากไปและเคยไปเสียจนชินมาตั้งแต่เป็นเด็ก เพราะคุณแม่เป็นคนชอบวัดและพาไปเสมอ ที่กลัวจะเป็นบาปก็เพราะพูดโกหกเพื่อนที่หวังดีต่อเราหนึ่ง เวลาพระท่านเทศน์ก็มีคนคุยกันไม่หยุดปาก ฟังเทศน์ไม่รู้เรื่องทำให้เบื่อและรำคาญหนึ่ง จึงสงสัยว่าจะเป็นบาป การไปวัดทำให้ใจเย็นสบายดิฉันชอบ แต่มีนักเทศน์แข่งพระเท่านั้นที่ไม่อยากไปวัดในเวลาฟังเทศน์

การพูดปดมดเท็จเป็นของไม่ดีอยู่แล้ว เมื่อมีใครพูดเช่นนั้นเข้าอีก คนนั้นก็เป็นคนขี้ปด ขี้โกหก และเป็นคนไม่ดีแน่ ขืนพูดโกหกกันทั้งบ้านทั้งเมืองและทั้งโลก เขาก็ให้นามว่าบ้านโกหก เมืองเหลวไหล ไทยขี้ปด โลกหลอกลวง หมดความเชื่อถือและกลายเป็นโลกหมดความหมาย ส่วนจะเป็นบาปหรือไม่นั้นอาตมาไม่ใช่ผู้ทำเหตุจึงไม่กล้าเข้าไปรับรองผลของคุณได้

ที่คุยกันในเวลาพระท่านเทศน์เล่า จนผู้นั่งอยู่ใกล้เคียงรำคาญ บางครั้งต้องถอยออกห่าง ๆ โดยไม่ให้เสียมารยาท ผู้คุยนั้นจะเป็นบาปบ้างไหมคะ

ถึงจะเป็นบาปหรือไม่ก็เป็นเรื่องของเขาดังที่เรียนแล้วเมื่อกี้นี้ ถ้าคุณกลัวเป็นบาปและเกรงพระเณรและคนอื่นจะรำคาญและเบื่อก็อย่าทำอย่างเขา เรื่องก็จะเรียบร้อยไปเท่านั้น

สำหรับท่านและพระเณรอื่น ๆ รู้สึกรำคาญบ้างไหม เมื่อกำลังฟังเทศน์หรือกำลังเทศน์ด้วยความตั้งใจ เกิดมีคนคุยกันขึ้นในเวลาเช่นนั้น

นี่มันเป็นเรื่องของท่านต่างหาก ถ้าคุณต้องการทราบอย่างละเอียดจากธรรมที่ท่านกำลังแสดงอยู่ ก็โปรดตั้งใจฟังด้วยความสงบ อย่าใช้กิริยาอาการใด ๆ ที่จะเป็นข้าศึกต่อการแสดงธรรมและการฟังธรรม ผู้เทศน์ก็มีแก่ใจเทศน์ ท่านที่ตั้งใจฟังด้วยความสนใจก็ได้รับประโยชน์โดยทั่วกัน เพราะการแสดงธรรมและการฟังธรรม ถือเป็นหลักจำเป็นในภาคปฏิบัติธรรมไม่ด้อยกว่าการปฏิบัติธรรมด้านอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง การฟังธรรมด้วยความสงบไม่อื้ออึง นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ผู้นั้นแล้ว ยังเป็นคติตัวอย่างอันดีงามแก่คนเพิ่งเริ่มเข้าวัดฟังธรรม และกุลบุตรกุลธิดาสืบ ๆ ไปอีกด้วย เพราะพระศาสนาที่ตกทอดมาถึงพวกเรา เป็นมาด้วยความเคารพ ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นผู้รู้จักกาลสถานที่ที่ควรไม่ควร มิได้เป็นมาแบบเวลาพระเทศน์ ญาติโยมก็สนุกคุยกันไม่มีความเคารพ พอพระเทศน์จบลงความสงบเย็นใจก็ไม่เกิด คติธรรมต่าง ๆ ซึ่งควรจะได้บ้างในเวลาฟังเทศน์ก็ไม่ปรากฏ มิหนำยังว่าพระเทศน์นานเกินไปบ้าง พระเทศน์ลึกเกินไป ฟังไม่เข้าใจบ้าง ความจริงฟังเรื่องคุยกันต่างหากไม่ได้สนใจฟังพระเทศน์ จะรู้เรื่องลึกตื้นหยาบละเอียดได้อย่างไร และเวลาพระเทศน์ท่านก็ไม่ทราบด้วยว่าใครอยู่ตื้นและใครอยู่ลึก เพราะไม่ใช่ปลา จึงไม่ทราบ

และสามารถแสดงธรรมให้ถูกจริตจิตใจตามความต้องการไปทุกราย เพราะผู้เทศน์ก็เป็นพระปุถุชนที่มีกิเลสหนาบัญญาหยาบเช่นเดียวกับสามัญชนทั่ว ๆ ไป เพียงจะนึกหาอรรถธรรมแต่ละบทละบาทมาแสดงให้ญาติโยมฟังก็จนบัญญาอยู่แล้วถึงกับเหงื่อแตกโชกไปทั้งตัว ทั้ง ๆ ที่บางเวลาอากาศกำลังหนาวอยู่ด้วย ไฉนจะมีสติบัญญาอันสุขุมลุ่มลึกคิดอ่านอรรถธรรมอันเหมาะสมกับจริตจิตใจมาแสดงให้ท่านผู้ฟังได้รับความรื่นเริงบันเทิงใจไปทุกบททุกบาท ย่อมเป็นสิ่งที่สุดวิสัยอย่างยิ่ง

ท่านที่คุยกันในขณะนั่งฟังเทศน์ โดยมากก็เป็นผู้ใหญ่ที่สูงเกียรติและวัยซึ่งควรจะคำนึงถึงศักดิ์ศรีอันดีงามของตน แต่ทำไมจึงไม่คิดบ้าง

ศักดิ์ศรีกับใจของคนมันไม่ใช่อันเดียวกัน คุณกรุณาอย่านำมาคละเคล้ากันเดี๋ยวจะทำให้ยุ่งไปหมด และจะกลายเป็นว่าคนก็คุยกัน ศักดิ์ศรีก็คุยกันด้วย และพลอยถูกตำหนิไปด้วยกันทั้ง ๆ ที่ศักดิ์ศรีไม่มีส่วนรู้เห็นด้วย

ศักดิ์ศรีกับคนมันแยกออกจากกันได้หรือ ทำไมท่านจึงพูดอย่างนั้น ซึ่งน่าสงสัยมาก เพราะไม่มีใครเขาแยกกันและพูดอย่างท่าน

ถ้าเป็นอย่างนายอำเภอเหมกับยศของนายอำเภอเหมเขาก็แยกกันได้ ส่วนเจ้านายหรือท่านผู้มีเกียรติและศักดิ์ศรีอื่น ๆ อาตมาไม่ทราบได้ เพราะอาตมาไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน และไม่เคยมียศบรรดาศักดิ์ จึงไม่มีอะไรจะแยก

ส่วนนายอำเภอเหมเขาแยกยศออกจากตัวเขาอย่างไรบ้าง นิมนต์ท่าน

อธิบายให้ดิฉันฟัง เพราะยังไม่เคยได้ยินจึงอยากทราบ เพื่อเป็นแนวความคิดต่อไป หากมาถูกตัวดิฉันและเพื่อน ๆ เข้าบ้างจะได้แก้ไขทันเหตุการณ์

เท่าที่เห็นเขาทำก็ไม่เห็นยากอะไร ง่ายนิดเดียวคือเขาแต่งตัวนายอำเภอไปตรวจราชการ เวลาเข้าสมาคมสุราและเขาจะดื่มสุราและเต้นรำต่าง ๆ ตามนิสัยของเจ้านายผู้ฉลาด เขาก็ถอดเสื้อถอดหมวกซึ่งเป็นเสื้อยศและหมวกยศของนายอำเภอเห็มออกไว้ในที่ควร แล้วบอกกับเสื้อและหมวกว่า ตำแหน่งนายอำเภองอยู่ที่นี่ ส่วนนายเห็มจะดื่มสุราและเต้นรำไปตามเรื่องของนายเห็ม แล้วเขาก็ดื่มสุราและเต้นรำไปตามความชอบใจของนายเห็มซึ่งเป็นคอสุรา ส่วนเสื้อกับหมวกนายอำเภอไม่เห็นดื่มและเต้นรำด้วย แม้นายเห็มจะเมาเหล้าหรือหยอกเล่นกับเพื่อน ๆ ไปตามภาษาของคนเมา แต่เสื้อกับหมวกนายอำเภอก็ไม่เห็นเมาและหยอกเล่นด้วย ฉะนั้นจึงเข้าใจว่าศักดิ์ศรีกับคนแยกจากกันได้ ทำนองนายอำเภอเห็มเป็นตัวอย่าง คนที่มีศักดิ์ศรีไปวัดฟังเทศน์ และไปนั่งคุยกันอยู่ในขณะที่พระกำลังเทศน์ จึงเข้าใจว่าไม่เสียศักดิ์ศรี นี่เรียนตามที่นายเห็มเขาทำ เวลาเขาเลิกจากการดื่มสุราและเต้นรำแล้ว ก็จับเสื้อและหมวกของนายอำเภอมาสวมใส่ และทำหน้าที่ของนายอำเภอเห็มต่อไป ส่วนนายเห็มก็หายไปในยศของนายอำเภอเห็มผู้นั้นนั่นเอง

ทีนี้คนเขาจะทราบไหมว่านายอำเภอเห็มทำเป็นตัวอย่างมาก่อน จนถึงกับท่านผู้มียศและศักดิ์ศรีซึ่งสูงกว่านายอำเภอเห็ม ต้องมานั่งคุยกันในโบสถ์หรือในสถานที่ ๆ พระกำลังเทศน์ โดยไม่คำนึงว่าคนที่ตั้งใจฟังและพระที่กำลังเทศน์จะรำคาญ

คนจะทราบหรือไม่ว่านายอำเภอเหี้มทำหรือไม่ทำมาก่อนก็ตาม จะสำนึกหรือไม่ว่าพระกำลังเทศน์และคนกำลังตั้งใจฟังก็ตาม ก็คงจะทำทำนองนายเหี้มดื่มสุราและเต้นรำนั่นแล โปรดชมท่านเช่นเดียวกับราษฎรชมนายเหี้มว่าเป็นคนไม่ถือตัวฉะนั้น

ถ้าท่านผู้มีเกียรติและศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นพุทธมามกะ และเป็นที่เคารพนับถือของปวงชนมาทำอย่างนี้ โดยไม่คำนึงถึงตัวและคนรุ่นหลังซึ่งจะถือเป็นตัวอย่างปล่อยให้เป็นแบบนายอำเภอเหี้มไปเสียทุกคนและทุกกาลสถานที่ แล้ววัดวาอารามและสถานที่เคารพบูชาต่าง ๆ จะไม่กลายเป็นสถานที่ดื่มสุราและเต้นรำของนายอำเภอเหี้มไปเสียหมดละหรือ ท่านเห็นว่าอย่างไร

ถ้ากลัวจะเป็นแบบนายอำเภอ เราก็อย่าทำแบบนายอำเภอ เรื่องจะเป็นอย่างนั้นไปไม่ได้อยู่เอง เท่าที่เป็นอยู่ ไม่ว่าท่านว่าเรา รู้สึกมีคนชอบนายอำเภอเหี้มกันมาก ดังนั้นตามสถาบันต่าง ๆ แห่งพระพุทธศาสนาจึงมักมีนายอำเภอเหี้มปลอมตัวไปในงานนั้น ๆ ด้วยอย่างแยกไม่ออก หากจะแยกจริง ๆ ก็จำต้องแยกอาตมาด้วยคนหนึ่ง ข้างฝ่ายนายอำเภอเหี้ม เพราะจำได้ว่าอาตมาเคยเป็นมาก่อนญาติโยมเสียด้วยซ้ำ และยังรู้สึกชอบนายอำเภอเหี้มอีกด้วย เห็นว่าสะดวกดี วันนี้คุยได้กุศลแรงช่วยเตือนอาตมาให้ได้คิดเพิ่มอีก แต่ถ้าขืนตอบปัญหาไปนาน ๆ ก็น่ากลัวสำหรับอาตมาอยู่มากจึงขอยุติ

ดิฉันมิได้มาถามเพื่อไล่ท่านให้จน แต่มาเรียนถามเพื่อความเข้าใจในฐานะ

ที่พวกเราเป็นพุทธบริษัท นับถือพระพุทธศาสนาประจำชาติ จะควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นความดีงามระหว่างพุทธบริษัทกับพุทธศาสนา

สิ่งที่เป็นคู่ควรแก่กันอันจะก่อให้เกิดมงคลแก่ตนและสิริมงคลแก่ส่วนรวม ควรประพฤติตนทำนองลูกที่ดีประพฤติตนต่อบิดามารดา ศิษย์ที่ดีประพฤติตนต่อครูอาจารย์ พุทธบริษัทที่ดีประพฤติตนต่อศาสนา เวลาก้าวเข้าวัดก็ควรรู้จักความหมายของวัดว่ามีคุณค่าแก่โลกอย่างไรบ้าง และพึงปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานที่ ไม่ส่งเสียงอื้ออึงจนเกินไปเวลาเดินผ่านวัดไป—มา ไม่สนทนาธรรมหรือคุยกันในเวลาอันไม่บังควร เช่นเวลาพระท่านกำลังแสดงธรรม ซึ่งต่างฝ่ายต่างต้องการความสงบมาก เพื่อผลเท่าที่ควรจากการแสดงและการฟัง ถ้าพยายามปฏิบัติได้ก็เป็นความดีงามไม่มีที่สิ้นสุดตลอดถึงกุลบุตรสุดท้าย ภายหลังก็หวังมีหลักอันดียึดไว้ปฏิบัติกันสืบ ๆ ไป

สิ่งที่ไม่บังควรซึ่งชาวพุทธเราพากันไปทำในวัดยังมีมาก เช่นนำสุราเข้าไปดื่มในวัดและเล่นการพนันในวัดเวลามีงานวัดหรือมีการเผาศพคนตายซึ่งเก็บไว้ในวัด ทั้งแอบทำและทำกันอย่างเปิดเผยแบบไร้ความสำนึกไม่มียางอาย สำหรับความเห็นของดิฉันซึ่งเป็นผู้หญิงเห็นว่าไม่ควร เพราะเป็นที่อุจาดบาดตาทั้งคนไทยด้วยกันและคนต่างชาติ อันเป็นเหตุให้เขาดูถูกศาสนาและคนไทยอีกด้วย

คุณผู้ชายหรือเด็กในบ้านของคุณไม่มีผู้ไปทำอย่างนั้นบ้างหรือ ถ้ามีก็ควรบอกห้ามกันเสียบ้าง อย่าให้พระและอาตมาไปยุ่งด้วยเลย เพราะเรื่องเช่นนี้พระไม่น่าไปสอดแทรกรู้เห็นห้ามปราม พังแล้วรู้สึกไม่สบายใจ ทั้งนี้เพราะวัดวา

ศาสนาเป็นสมบัติของท่านพุทธบริษัททุกคน ไม่ใช่เป็นของคุณและของอาตมาแต่ผู้เดียว พอเราจะมาปรับทุกข์แก่กันให้เป็นเรื่องปวดสมองโดยใช่เหตุ วัดวาศาสนาเคยมีมาแต่โบราณ ต่างท่านต่างก็รักษามาด้วยความรักสงวน ใครเขาจะไปทำอย่างนั้น เพราะเป็นที่เคารพของคนไทยทั้งแผ่นดิน ไม่ใช่คุณผู้ชายและเด็ก ๆ ในบ้านของคุณไปแอบทำแล้วมาซุบซิบกันในบ้านให้คุณได้ยิน แล้วยกเรื่องนั้นโยนทิ้งออกไปนอกบ้านให้กลายเป็นเรื่องของคนทั้งบ้านทั้งเมืองไปอย่างนั้นหรือ เอาละหยุดพักไว้ก่อน มีอะไร ๆ ดีกว่าเรื่องซุบซิบก็โปรดสนทนากันต่อไป

ดิฉันต้องขออภัยที่มาพูดเรื่องไร้สาระตามภาษาของคนที่ไม่รู้ให้ท่านฟัง แถมยังกลับไปทำให้ท่านไม่สบายไปด้วย ความจริงคนในบ้านดิฉันไม่มีใครดื่มสุราการทะเลาะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่มี นับว่าสงบเย็นพอควร ทั้งนี้เพราะคุณของพระศาสนาปกครองบ้องกัน เรื่องราวไม่ค่อยมี คนในบ้านต่างเชื่อฟังและอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก เวลาว่าง ๆ พ่อของเด็กและดิฉันก็เรียกลูกมาอบรม เล่านิทานที่เป็นคติให้ฟัง พูดธรรมให้ฟังบ้าง ให้เด็กมีจิตใจซึมซาบในพระศาสนาไปวันละเล็กละน้อยเสมอ รู้สึกได้ผลดี เด็ก ๆ เชื่อฟังไม่ค่อยฝ่าฝืน และรู้สึกรักและสังสรรค์กันดี ไม่ค่อยมีการทะเลาะวิวาทกัน

ผู้ปกครองที่เห็นความสำคัญในอนาคตของเด็กก็ควรทำอย่างนั้น ไม่ปล่อยให้เป็นไปตามบุญตามกรรม เด็กจะหาหลักยึดไม่ได้ โตขึ้นก็กลายเป็นคนไม่มีความหมายในตัวเอง และเป็นบ่าเถื่อนทั้งที่มีความรู้แต่ใช้การอะไรไม่ได้ และยังกลับมาเป็นภัยแก่ตนและผู้อื่นอีกด้วย

ทำไมท่านจึงว่าเด็กเป็นบ่าเถื่อนทั้ง ๆ ที่มีความรู้ และยังจะกลับเป็นภัยเสียอีกเล่า

คุณเคยเห็นเด็กและผู้ใหญ่ประพฤติตัวเป็นภัยแก่สังคมบ้างไหม

เคยเห็นและมีเกลื่อนไปหมดไม่ว่าบ้านนอกในเมือง และเมืองเล็กเมืองใหญ่ คนทั้งนั้น คุณคิดว่าเขาเคยได้รับการศึกษามาบ้างไหม หรือมีแต่ประเภทที่ไม่เคยผ่านแม้โรงเรียนอนุบาล ทั้ง ๆ ที่เป็นคนมีวัยควรผ่านแล้ว

ต้องเคยผ่านการศึกษามาแล้วแทบทั้งนั้น เว้นแต่บ้านที่อยู่ในบ่าลึกจนแทบจะพูดได้ว่าไม่เคยเห็นเดือนเห็นตะวันเลย นั่นอาจจะไม่มีโอกาสได้ศึกษา นอกนั้นต้องได้รับการศึกษามาพอสมควร เพราะสมัยนี้การศึกษาเจริญมาก และเจริญจนนักศึกษาลืมตนก็มีจำนวนไม่น้อย แทนที่จะรู้สึก

เบื้องต้นคุณสงสัยเรื่องคนบ่าเถื่อน เพราะความรู้ที่เรียนมาใช้งานอะไรไม่ค่อยได้ ขอให้อาตมาอธิบายให้ฟัง แต่แล้วกลับพูดว่า การศึกษาเจริญมากจนคนลืมตัวและเสียไปก็มีจำนวนไม่น้อย นี่คุณหมายความว่าอย่างไร ลองอธิบายให้อาตมาฟังบ้าง

ความรู้ที่เรียนมาทุกแขนงนั้นดีฉันชมว่าดีไม่มีทางตำหนิ แม้แต่ตัวดีฉัน

เองก็รักและสนใจในการศึกษา เพราะถือว่าวิชาความรู้เป็นเข็มทิศทางเดินอันราบรื่นของชีวิตและความเจริญก้าวหน้าทุกด้าน ทั่วโลกอาศัยหลักวิชาตลอดมา แต่ที่ไม่ชมนั้นเป็นส่วนบุคคล ซึ่งศึกษามาแล้วไม่มาทำให้เกิดประโยชน์แก่ตน และส่วนรวมเท่าที่ควรจะเป็น สมกับความรู้เป็นเครื่องประดับตนให้สวยงาม ทั้งด้านความประพฤติและหน้าที่การงาน แต่ตรงข้ามกลับไม่สนใจในหลักวิชาที่เรียนมา แต่กลับทำตัวให้คนโง่ที่อาศัยการเรียนน้อยเพราะไม่มีทุนเดือดร้อนไปด้วย ประหนึ่งเรียนมาเพื่อก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นซึ่งเป็นที่น่าเกลียดและเอือมระอามากกว่าจะเป็นที่เคารพนับถือ สำหรับดิฉันคนโง่ไม่ได้ศึกษามากยังทำให้นึกรังเกียจอยู่ภายในส่วนลึกของหัวใจ ว่าคนประเภทลืมตนและทำความรกรุงรังให้แก่ส่วนรวมจนหาที่ก้าวเดินไม่ได้ โดนแต่ขวากแต่หนามที่คนฉลาดแบบนี้เที่ยวปักเสียบไว้แทบทุกหนทุกแห่ง หากเป็นทำนองที่กล่าวมาไม่หาทางแก้ไขเสียบ้าง ต่อไปน่ากลัวจะหาทางเดินไม่ได้

ที่เป็นเช่นนี้ คุณเข้าใจว่าไม่ได้รับการศึกษา ได้รับการศึกษาน้อย หรือเพราะได้รับการศึกษามากเกินไป

เด็ก ๆ ที่ไม่รู้ภาษีภาษาอะไรเลยก็ไม่มีใครสีสา คนที่โง่เขลาเพราะไม่ค่อยได้รับการศึกษาดังตาสีตาสาก็เป็นบุคคลที่น่าสงสาร แต่คนที่ทำโลกให้เดือดร้อนในสังคมและวงงานต่าง ๆ โดยมากไม่ใช่คนสองประเภทที่กล่าวนี้

ส่วนคุณเล่า อยู่ในคนประเภทไหน ในบุคคลเหล่านั้น

จะอยู่ในบุคคลประเภทไหน ดิฉันไม่ค่อยสนใจมากไปกว่าความปรารถนาอยากช่วยเพื่อนมนุษย์ด้วยความรู้ความเข้าใจที่บริสุทธิ์เท่าที่จะช่วยได้ ไม่ให้เป็นแบบมีความรู้ความฉลาดมากเท่าไร ก็นำมาใช้ในทางผิดให้คนอื่น ๆ ได้รับความเดือดร้อนขุ่นเคืองมากเท่านั้น บุคคลประเภทนี้แม้จะมีความรู้วิชาบรรดาศักดิ์สูงก็ไม่มีใครอยากเคารพนับถือ เพราะยังสู้คนมีความรู้น้อยแต่ประพฤติตัวดีไม่ได้ ขึ้นไปชมและให้เกียรติเข้าก็เท่ากับนำเชื้อไฟไปเสริมไฟให้กลายเป็นโลกวินาศขึ้นมาสู่มวลมนุษย์ให้เป็นกองเพลิงไปหมดทั้งโลก ความรู้สึกของดิฉันเป็นเช่นนี้ จะผิดหรือถูกขออภัยท่านมาก ๆ ด้วย

อาตมาไม่มีเจตนาจะจับผิดจับถูกคุณ คอยฟังและยึดเอาเหตุผลที่คุณพูดให้ฟัง แล้วนำไปเป็นคติเท่านั้น จึงไม่ควรเกรงใจและขออภัย ถ้าจะขอก็ควรขอจากผู้ที่ถูกตำหนิ หรืออาตมาก็พลอยถูกตำหนิด้วย ถ้าถูกด้วยแต่จะมาขอเฉพาะอาตมาคนเดียวก็ยังไม่ชอบ ต้องขอไปหมดบรรดาผู้ที่ถูกตำหนิจึงจะชอบธรรม ไม่ลำเอียง เฉพาะอาตมาแล้วคุณไม่ต้องขออภัยให้เกียรติ เพราะที่ยึดคำที่คุณพูดถูกตามความจริงมาเป็นคติก็เป็นการได้รับเกียรติอยู่แล้ว นี่แลคือเกียรติอันสูงส่งไม่มีอะไรจะเสมอได้แล้ว

ดิฉันมิได้ตำหนิท่าน และท่านผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่ไม่ชมผู้ที่ตั้งหน้าทำความผิดแก่ตนและส่วนรวมเท่านั้น ทั้งที่รู้ ๆ ฉลาดปราชญ์เปรื่องในหลักวิชาการว่าส่วนไหนที่จะทำโลกให้เจริญ และส่วนไหนที่จะทำโลกให้เสื่อมพินาศให้พยายามส่งเสริม หรือดัดแปลงไปตามแผนที่ ๆ รู้มาเท่าที่ควร และกราบขอชมเชยท่านพลเมืองดีที่ประพฤติชอบและพยายามชักจูงพี่น้องลูกหลานชาวไทยให้

ดำเนินตนไปด้วยความมีศีลธรรมเป็นขอบเขต ชาวไทยได้รับความร่มเย็นตลอดมาโดยขนบประเพณีอันดีงาม ไม่โยกคลอนไปตามสิ่งแวดล้อมอย่างง่ายดาย

คำว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะหมายถึงอะไรบ้าง อาตมาไม่เข้าใจ

แหมมันมากแสนมากจนเลยขอบเขตจะประมาณ ดิฉันต้องขออภัยมาก ๆ ท่านอยู่แต่ในวัด ไม่ค่อยจะมีโอกาสได้เห็นภัยของสิ่งแวดล้อมแต่ละอย่าง ๆ ที่มันทำคนให้เสียคนจนถึงกับจมไปเลยก็มีจำนวนไม่น้อย บางรายถึงกับตั้งตัวไม่ได้และฆ่าตัวตายก็มี ดิฉันขอเรียนถามท่านสักเล็กน้อยพอทราบแนวทางความเสียหายของสิ่งแวดล้อมบ้าง ท่านเห็นปลาในบึงในหนองใหญ่ ๆ บ้างไหม

เคยเห็นกระทั่งปลาทะเล ไม่ว่าแต่ปลาธรรมดาในบึงในหนองเท่านั้น

ปลาทะเล ท่านเห็นปลาอะไรบ้าง ตัวใหญ่ไหม

เคยเห็นปลาทูเค็ม ปลาทูนึ่ง ปลาทูสด ซึ่งล้วนแต่พ่อปลาแม่ปลาทั้งนั้น จะใหญ่หรือเล็กก็แล้วแต่คุณที่เคยเห็นมาแล้วจะพิจารณาเอาเอง ถ้าอาตมาว่าตัวมันใหญ่ เดี๋ยวคุณก็จะว่าตัวใหญ่ยิ่งกว่านั้นยังมีอีกแยะ เรื่องก็จะไม่จบลงได้

ทีนี้ ท่านเคยเห็นสิ่งแวดล้อมของปลานั้น ๆ บ้างไหม คืออะไร

เคยเห็น น้ำและจอกแหนนั่นแหละคือสิ่งแวดล้อมของปลา เพราะมันอาศัยอยู่กับสิ่งเหล่านั้นเป็นประจำ

ส่วนเครื่องล่อและเครื่องสังหารมันซึ่งมีจำนวนมากและมีประเภทต่าง ๆ ที่เขาเอาไปซุ่มไว้ในน้ำเพื่อล่อและดักปลา ท่านเคยเห็นบ้างไหม

เคยเห็นบ้าง เช่น ไส้เดือน ตั๊กแตน รำ เศษอาหารต่าง ๆ เบ็ดและอวนเบ็นต้น ซึ่งเขาตากอยู่ตามหมู่บ้านแถวริมแม่น้ำโขง แต่ไม่ได้เห็นเวลาเขาทำ

ทีนี้ ท่านพอจะทราบได้ไหมว่า สิ่งเหล่านี้แลคือสิ่งแวดล้อมสำหรับปลา ในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งทำลายชีวิตปลาด้วย ปลาตัวรู้เท่าไม่ถึงการณ์โดยมากต้องถูกทำลายชีวิตเพราะสิ่งเหล่านี้ แต่ปลาตัวฉลาดก็พอมีทางหลบหลีกพาชีวิตผ่านพ้นไปได้ ตามธรรมดาปลาย่อมไม่ตายเพราะน้ำและจอกแหนดังที่ท่านว่านั้น นอกจากเวลาเขาจับปลาด้วยเครื่องจับชนิดต่าง ๆ มาแล้วนำปลานั้นมาต้มด้วยน้ำผสมด้วยผักที่เก็บมาจากน้ำ เช่นผักบุ้งเท่านั้น น้ำและผักธรรมดาไม่มีอะไรเป็นภัยต่อปลา

แล้วสิ่งแวดล้อมของคนเล่ามีอะไรบ้าง อาตมากำลังกระหายอยากฟัง

สิ่งแวดล้อมของคนไม่ใช่ไส้เดือน ไม่ใช่ตั๊กแตน ไม่ใช่รำ ไม่ใช่เศษอาหารต่าง ๆ ไม่ใช่เบ็ดและอวนเป็นต้นดังเช่นของปลา แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เคยอาศัยเป็นอยู่หลับนอน เคยกินเคยดม เคยนุ่งห่มใช้สอย เคยประดับตกแต่ง พูดอย่างพื้นง่าย ๆ ก็คือ รูปที่เคยเห็นเช่นรูปหญิง-ชาย พัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องย้อมใจให้เกิดความกะสันดิ้นรนอยากได้ เสียงที่เคยได้ยิน เช่นเสียงหญิง-ชาย เสียงขับกล่อมบำรุงบำเรอ เสียงพูดจาไพเราะจับใจทำให้จิตเคลิบเคลิ้ม

หลงใหลใฝ่ฝันไม่เบื่นอันกินอยู่หลับนอนได้ กลิ่นที่เคยสูดดม เช่นกลิ่นดอกไม้ของหอมที่เบื่นเครื่องประดับ อันมีลักษณะ และกลิ่นต่าง ๆ ตลอดกลิ่น หญิง-ชาย ซึ่งเคยเชยชิดสนิทติดจนแบบถอนไม่ขึ้น รสที่เคยลิ้มทางชิวหาประสาท และกาย-ประสาท มีรสอาหารและเครื่องดื่มชนิดต่าง ๆ ตลอดรสอันเกิดจากความสัมผัสต่าง ๆ แล้วนำเข้าไปเบื่นอารมณ์ครุ่นคิดอยู่ภายในไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้ เหล่านี้แลเรียกว่าสิ่งแวดล้อมของมนุษย์หญิง-ชายทั่วโลก

ที่ว่าสิ่งแวดล้อมเบื่นภัยต่อมนุษย์นั้น เบื่นได้อย่างไรบ้าง ลองอธิบายให้อาตมาพังพอได้เบื่นคติ และนำไปสั่งสอนลูกหลานต่อไป

ตามปรกติธรรมดา เบื่นสิ่งที่มนุษย์ต้องอาศัยกันทุกคน แม้แต่ฝ่ายสงฆ์ก็จำต้องอาศัย แต่มีผิดแปลกกันไปบ้างตามเพศที่ไม่เหมือนกัน ที่ว่าเบื่นภัยนั้นขึ้นอยู่กับความไม่รู้จักประมาณเบื่นสำคัญกว่าอื่น ไม่เบื่นสิ่งที่น่าตำหนิไปเสียทีเดียว

อาตมายอมรับว่า เบื่นความจริงในข้อที่ว่า ความไม่รู้จักประมาณ ทำให้เบื่นภัยได้ และยังมีความเห่อเหิมเบื่นผู้ชักจูงอีก ความพอดีมีความสุขจึงหาไม่เจอทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ผู้ใหญ่ก็ต้องการกินอยู่หลับนอนอย่างดี ๆ ราคาแพง ๆ เครื่องนุ่งห่มใช้สอย เครื่องประดับตกแต่ง ตลอดยวดยานพาหนะ ล้วนแต่อย่างดี ๆ ราคาแพง ๆ เด็ก ๆ เห็นผู้ใหญ่พาวิ่ง ตัวเองก็เบื่นลูกที่มีพ่อ-มีแม่เช่นมนุษย์ทั่ว ๆ ไป จะมามัวเดินต้อย ๆ อยู่อย่างไรได้ จำต้องวิ่งตามผู้ใหญ่ โดยมิได้คำนึงว่าตนยังเบื่นเด็ก คิดอย่างเดียวว่า ทำอย่างไรความหรูหราทุกอย่างของเราจึงจะทันหรือยิ่งกว่าเพื่อน ๆ ความคิดใฝ่ฝันที่จะให้ได้อย่างใจหวังก็ยิ่งฝังลึกจนถอนไม่

ชั้น สุดท้ายก็กลายเป็นคนใจรั่ว หลักลอย ประหนึ่งรถเบรคแตกห้ามล้อไม่อยู่ เลยพาเจ้าของลงไปนอนจมอยู่ในคลอง กว่าจะฉุดขึ้นมาได้ก็กลายเป็นศพไปเสีย แล้ว อย่างหนึ่งก็หมดสติ คนก็สลบไสลหรือตาย รถก็แหลกยับเยินหาชั้นดีไม่ได้ ถ้าเทียบกับหลักวิชาที่เรียนมาก็พลอยเสียไปด้วย ตัวเองก็เสียเพราะการปล่อยตัวตามใจชอบ ทางที่ดี ก่อนจะทำอะไรลงไปควรพิจารณาให้รอบคอบ ไม่ควรทำแบบเอาตัวเข้าไปเสี่ยง หากเสียแล้วแก้ยาก สิ่งอาศัยทุกชนิดถ้ารู้จักประมาณก็อำนวยประโยชน์ แต่ถ้าเป็นไปด้วยอำนาจความพุ่งเพ้อเห่อเหิม สิ่งอาศัยทั้งมวลก็กลายเป็นภัยแก่เราได้ เงินทองของมีค่าและหายาก ผู้ไม่มีความขยันหมั่นเพียรและฉลาดพอก็หาไม่ค่อยพอใช้และรับประทาน เพราะผู้จะคอยสังหารทรัพย์มีมากภายในตัวของเราคนเดียวนี้แล เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ แต่ละอวัยวะย่อมต้องการสิ่งบำรุงบำเรออยู่เป็นประจำ ซึ่งล้วนจะต้องซื้อหาแลกเปลี่ยนมาทั้งนั้น ไม่ใช่จะเกิดขึ้นอย่างลอย ๆ พอจะไม่เห็นโทษแห่งความพุ่มเพื่อยเห่อเหิมอันเป็นตัวสังหารทรัพย์ให้ย่อยยับไม่มีเหลือ สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัวย่อมเป็นภัยแก่ทรัพย์สมบัติ และจิตใจของผู้ไม่รู้จักยับยั้งผ่อนคลายไปตามเหตุการณ์และฐานะ แต่เป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายและจิตใจสำหรับผู้รู้จักวิธีปฏิบัติต่อตนเองและสิ่งที่นำมาบำรุงเท่าที่ควร สิ่งที่ควรคิดเสมอก็คือนิสัยของมนุษย์ทุกเพศและทุกวัยชอบขี้เกียจในการงานเพื่อแสวงหาทรัพย์ แต่ชอบขยันในการจ่ายทรัพย์ ไม่มียับยั้งชั่งตวงให้อยู่ในระดับพอดีและมีความสุขแก่ตนและครอบครัว พระพุทธเจ้าทรงเป็นห่วงต่อสัตว์โลกผู้มีความคะนองอยู่ภายในไม่มีวันลดน้อยลง ยิ่งกว่าน้ำมหาสมุทร ซึ่งเป็นสาเหตุทำลายตนและทรัพย์สินให้ย่อยยับเพราะไม่รู้จักวิธีปกครองตน ทรงประทานธรรมไว้ทุกแง่ทุกมุม ทั้งสอนพระ ทั้งสอนฆราวาสผู้อยู่ครองเรือนให้รู้จักวิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งเกี่ยวข้อง ด้วย

ธรรมที่มีขอบเขตแห่งความพอดีอยู่แล้ว เพื่อเป็นคนมีขอบเขตและเป็นสุขตามกำลังและฐานะที่จะควรเป็นได้ โลกที่เต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติไม่ขาดแคลนก็จะเป็นโลกที่มีความสุข เพราะคนรู้จักวิธีแสวงหาทรัพย์และรู้จักวิธีใช้ทรัพย์ให้เป็นสุขแก่ตนและส่วนรวม ลำพังความรู้ที่เรียนมาไม่ทันกับสิ่งผลักดันอยู่ภายใน ซึ่งคอยจะผลุบโผล่ออกมาอยู่ทุกขณะ ต้องอาศัยหลักธรรมเข้าช่วยหนุนต้านทานพายุความพัดผันทั้งภายนอกและภายในให้สงบลง ทรัพย์สมบัติและตัวเราจะไม่พินาศไปตามพายุจัดซึ่งพัดผันอยู่ตลอดเวลา โดยสอนให้รู้จักวิธีปฏิบัติต่อตนและสิ่งเกี่ยวข้องกับตนให้พอเหมาะสม เช่นสอนว่า **อัตถัญญุตา** รู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมชนิดต่าง ๆ ระวังไม่ให้สิ่งนั้น ๆ กลับมาเป็นภัยต่อตนโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ **ธัมมัญญุตา** รู้จักการทรงตนไว้โดยชอบไม่เอนเอียงไปตามสิ่งยั่วยวนไม่ผลุนผลัน พิจารณาก่อนแล้วค่อยทำลงไป จนกลายเป็นนิสัยช่างคิด ทำอะไรไม่ค่อยผิดพลาด สามารถรักษาตนให้ปลอดภัยได้ในท่ามกลางแห่งมรสุมคือสิ่งแวดล้อมทุกชนิด **อัตตัญญุตา** รู้จักตน รู้จักท่าน คือรู้ฐานะของตนและฐานะของท่าน ไม่อาจเอื้อมในสิ่งและบุคคลที่เลยฐานะของตัว ประพฤติตนให้พอเหมาะกับฐานะที่เป็นอยู่ **มัตตัญญุตา** รู้จักประมาณในการบริโภค ใช้สอยไม่ให้พุ่มเพือยหรือผีดเคืองจนเกินไปซึ่งผิดฐานะความพอดี **กาลัญญุตา** รู้จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เวลาที่ควรเที่ยว ตลอดสถานที่ที่ควรเที่ยวหรือไม่ควร **ปริสัญญุตา** รู้จักสมาคมตลอดมารยาทที่จะประพฤติต่อสังคมนั้น ๆ ให้เป็นไปด้วย ความเหมาะสม รู้จักนิสัยของหมู่เพื่อนหญิงชายที่เกี่ยวข้องกันตลอดมารยาทความประพฤติต่อกัน **ปุคคลปโรปริสัญญุตา** รู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบหรือไม่ควรคบ เพราะทุกสิ่งไม่ว่าคนหรือสัตว์ แม้แต่อาหารยังต้องมีกระดูกหรือก้างแฝงอยู่ คำว่าดีหรือชั่วจำต้องมีปะปนกันไป ผู้ต้องการของดีจำต้องเลือกเฟ้นทุกสิ่งและทุกครั้งที่

เกี่ยวข้อง นอกจากการเลือกสรรสิ่งภายนอกแล้ว ยังควรเลือกสรรสิ่งภายในคือ ความคิดนึกตรึกตรองซึ่งเกิดจากใจของเราอีกด้วย เพราะใจเป็นต้นเหตุสำคัญยิ่งกว่าสิ่งภายนอก คนอื่นไม่ดี เราพอรู้ได้ แต่เราเป็นคนไม่ดีในการคิดการพูดและการทำ ไม่ค่อยจะรู้เรื่องของตัวจึงหาทางแก้ไขยาก ทำนองเรามองดูขนตาคนอื่นเห็นได้ชัด แต่พอย้อนกลับมามองดูขนตาของเราเองเลยไม่เห็น ต้องใช้กระจกเงาเข้าช่วยมองจึงเห็นได้ การมองดูความผิดถูกชั่ว-ดีของตัวก็ต้องใช้บัญญาซึ่งเปรียบกับกระจกเงาส่องเข้ามาหาตัวเราเสมอ เราสังเกตคนอื่นอย่างไรควรจะใช้ความสังเกตตัวเราในทำนองเดียวกันหรือมากกว่านั้น ถ้าใช้ความสังเกตสอดรู้ตัวเองดังที่ว่านี้ จะต้องเห็นจุดดี—ชั่ว ซึ่งแสดงอยู่ภายในตัวได้ชัด และพอมีทางแก้ไขและส่งเสริมได้เป็นลำดับ ในธรรมที่กล่าวมานี้คือธรรมที่ชี้บอกให้ค้นหาของดีในตัวของเราแต่ละราย ๆ พยายามถอดถอนสิ่งที่ชั่วออกไป คนดีเราไม่จำเป็นต้องไปค้นหาที่ไหนมากนัก แต่จะพบคนดีในตัวเราเป็นขั้น ๆ ไป เช่นเราเห็นคนดีที่มีการรับประทานและดื่มเป็นเวลำเวลาไม่พร่ำ ๆ เพรื่อ ๆ จนร้านขายอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ เบื่อไม่ชนะจะรับเงินค่าอาหารและเครื่องดื่มจากนักพร่ำเพรื่อ เป็นคนมีหลักใจเป็นหลักทรัพย์ เป็นคนรักตน รักครอบครัว รักพ่อ—แม่ ไม่ชอบเที่ยวในสถานที่ที่จะให้เกิดความเสียหายแก่ตนและทรัพย์สินโดยใช่เหตุ เป็นคนประหยัดทรัพย์ไม่สุรุ่ยสุร่าย ไปตามกิจมาตามกาลไม่เที่ยวผลาญทรัพย์และตัวเอง ไปเพื่อประโยชน์กับสิ่งใด ทางบ้านไว้ใจและหวังสิ่งนั้นกับเราได้จริง เป็นคนมีขอบเขตไม่ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามสิ่งยั่วยวนซึ่งมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เป็นคนยอมรับฟังเหตุผลจากตนเอง และครอบครัว พ่อแม่พี่น้องไม่เห็นว่าตัวดีและฉลาดไปท่าเดียว จะไปอะไรที่ไหนกับใคร มีการปรึกษาไต่ถามผู้เกี่ยวข้องในวงใกล้ชิดจนเห็นสมควรแล้วค่อยไป ไม่ได้ไปแบบสัตว์ไม่มีเจ้า

ของซึ่งคอยจะขึ้นเขียงอยู่ตลอดเวลา เป็นคนวางตนต่อสิ่งแวดล้อมได้ดี ไม่ตื่นเต้นและอับเฉากับสิ่งที่มายั่วยวนอย่างง่ายดาย เป็นคนหนักแน่นและรักความสุจริต มีกายวาจาสะอาด มีใจซื่อตรงต่อตัวเอง เพื่อนฝูงและการงาน การคบและสังเกตหญิง–ชายเพื่อเป็นคู่ครอง ก็มิได้คบเพราะอำนาจความรักฉุดลากไปท่าเดียว แต่คบเพื่อดูอัธยาศัยใจคอ ความโง่ความฉลาด ความประพฤติ หน้าที่การงาน วิชาความรู้ พื้นเพที่เป็นมาดั้งเดิมแห่งนิสัย สกุลที่เคยเป็นมาเป็นคนคับแคบหรือกว้างขวาง ซื่อสัตย์สุจริตหวังเป็นมิตรเพื่อพึ่งเป็นพึ่งตายกันได้จริงหรือไม่ จำต้องสังเกตทุกสิ่งและทุกระยะที่คบ หากพอสังเกตได้ทั่วถึง เพราะการหาคู่ครองที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นของสิ่งเล็กน้อยและง่ายดาย แต่เป็นการวางรากฐานแห่งชีวิตเพื่อร่วมเป็น ร่วมตายต่อกันอย่างไม่มีอะไรจะแบ่งรับแบ่งสู้ได้ ถ้าดีก็ดีไปทั้งเขาทั้งเรา ทั้งครอบครัววงศ์สกุล ถ้าเสียก็พลอยเสียไปตาม ๆ กันหมด ทั้งยังเป็นไม้เบื่อไม้เมาต่อกันอีกชั่วชีวิตระหว่างสามี–ภรรยาและสกุลทั้งสอง ตลอดลูกหลานบริวารสกุลนั้น ๆ เข้ากันไม่ติด เหมือนแยกแผ่นดินกันอยู่คนละมุมโลก ระหว่างสามีภรรยาตลอดวงศ์สกุล แต่ละฝ่ายมองเห็นกันเหมือนไม้แทงลูกตา ทั้งจะเบือนหน้าหนี ทั้งอ้าปากค้างพูดอะไรไม่ออก ถ้าพอจะเหาะได้ก็อยากจะเหาะไปเสียในขณะนั้น เผื่อจะมีทางหายใจบ้าง เพราะความอัดอั้นตันใจเต็มทนถึงกับใจจะขาดลงในเวลานั้นจนได้ พอพ้นจากหลุมนรกกลับไปถึงบ้านแล้ว ต่างฝ่ายต่างนินทาให้ใครต่อใครในบ้านและญาติ ๆ ฟังสามีไม่รู้จักจบตามนิสัยมนุษย์ที่ชอบเล่าไม่จบ ทั้งเรื่องรักเรื่องชอบ ทั้งเรื่องชังเรื่องโกรธเรื่องเกลียด ฉะนั้น โบราณท่านจึงสอนกุลบุตรกุลธิดาไม่แล้วไม่เล่า สอนซ้ำสอนซากเกี่ยวกับการหาคู่ครอง ไม่ให้ถือความรักเป็นผู้มีอำนาจ จะพาให้เดือดร้อนในภายหลัง ความรักให้มีไว้เพียงเป็นเชื้อทางเดินเข้าหากัน ถ้าไม่มีความรักไว้เป็น

รสชาติเลยก็เป็นทำนองอาหารไม่มีรสเลย ผู้รับประทานก็ไม่มีแก่ใจจะรับ แม้จะรักมากก็ไม่ยอมให้ออกหน้าออกตา จะทำผู้รักให้เป็นคนตาผ้าฟางมองไม่เห็นส่วนลึกของความเดือดร้อนอันจะตามมาทีหลัง เพราะความรักกลายไปเป็นความเบื่อ ตามธรรมดาของความรักประเภทนี้ เมื่อได้กันเป็นคู่ครองแล้วจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน แต่จะค่อยจางหายไปวันละเล็กละน้อยจนหมดไป ถ้าไม่มีความรักที่เกิดจากความดีประเภทอื่น ๆ ดังที่กล่าวผ่านมาแล้วมารับรองหรือสนับสนุนไว้ คู่สามีภรรยานั้นจะอยู่ด้วยกันไม่ได้นาน เท่าที่โลกอยู่ด้วยกันมานับแต่วันเริ่มแต่งงานจนถึงสุดท้ายปลายแดน นั่นเป็นความรักอย่างอื่นซึ่งดีและแนบสนิทมากกว่าความรักประเภท "ถ้าหอมก็ยอมคบ แต่ถ้าขมก็ทิ้งทันที" ต่างหาก ฉะนั้นท่านจึงสอนให้หาแก่นแห่งความรักอันแท้จริงจากกันและกัน จะสมชื่อว่าหาความรักชนิดวางรากฐานแท้ ไม่ใช่ความรักชนิดกลับกลอกหลอกลวงดังที่เห็น ๆ กัน ส่วนความรักประเภทน้ำเชื่อมในขั้นเริ่มแรกจำเป็นต้องมี เพื่อเชื่อมติดต่อกันกับความรัก อันเป็นส่วนสำคัญที่อยู่ใต้ดินซึ่งจะโผล่ขึ้นมาทีหลัง และเป็นความรักที่มั่นคง ทั้งยึดเหนี่ยวคู่ครองไว้ได้ตลอดอวสาน การแสวงหาคู่ครองด้วยการสังเกตไตร่ตรองไว้อย่างพร้อมมูลแล้ว ย่อมเป็นผลให้คู่ครองและเครือญาติทั้งสองฝ่ายไม่ผิดหวัง และอยู่ด้วยกันเป็นสุขตลอดกาลนาน ไม่ค่อยมีเรื่องร้าวรานหรือแตกแยกทางครอบครัว ตลอดวงศ์ญาติเกี่ยวดองกันก็ไม่เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสาย แม้จะอยู่ในฐานะที่ยากจนบ้างก็มีความสุขต่อกันเท่าที่ควร เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพและเห็นใจกัน ไม่ดูถูกเหยียดหยามความจนของกันและกัน ตลอดวงศ์สกุลของแต่ละฝ่ายก็ไม่นำมาเหยียบย่ำก่ำล้ำกราย ผิดหรือถูกก็ว่ากันไปตามเหตุการณ์ที่ควร ไม่ลุกลามเหมือนไฟป่า ถ้าวางแผนไม่ถูกแต่เริ่มแรก การมีครอบครัวก็เท่ากับไฟเผาตัวยิ่งกว่าเผาผีตายเสียอีก เพราะได้รับความ

กระทบกระเทือนชอกช้ำทางจิตใจ เนื่องจากความเห็นไม่ลงรอยกันบ้าง จากรายได้มีน้อยแต่การจ่ายไม่คำนึงถึงสิ่งที่ควรหรือไม่ควรบ้าง จากนิสัยฟุ่มเฟือยซื้อไม่มีเพียงพอบ้าง จากการชอบต้อม ๆ มอง ๆ หางานพิเศษทางกามารมณ์แทนการหาเงินมาเพิ่มเติมครอบครัวบ้าง จากความเป็นนักเลงเล่นการพนันไม่เลือกหน้าชกบ้าง จากการเที่ยวดึก ๆ เหมือนนกค้างคาวบ้าง จากความเป็นคนกว้างขวางจนเกินตัวพาเพื่อน ๆ เข้าร้านสุราบาร์เบียร์แล้วจ่ายเงินอย่างไม่อั้นประหนึ่งมีฉางเงินตั้งอยู่หน้าบ้านเหมือนฉางข้าวบ้าง เหล่านี้เพียงแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้น ย่อมเป็นไฟเผาผลาญครอบครัวให้เดือดร้อนและล่มจมไปได้ ทำให้หม้อข้าวเตาไฟแตก ตลอดเด็ก ๆ ซึ่งไม่รู้ภาษีภาษาอะไรด้วยก็พลอยเดือดร้อนไปตาม มีหน้าเศร้าเหงาหงอยไม่เป็นอันกินอันนอนจนกลายเป็นเด็กที่มีปมด้อยติดตัว เวลาไปโรงเรียนก็ละอายเพื่อนฝูงเข้าหน้าใครไม่ติด ดูหนังสือไม่มีความจดจำ สอบก็พลอยตกทั้ง ๆ ที่เคยสอบได้คะแนนดี ๆ ทุก ๆ ปีมา ทั้งนี้เพราะมามัวคิดเป็นทุกข์เป็นร้อนกับเรื่องคุณพ่อคุณแม่ทะเลาะวิวาทกัน

ดังนั้น การมีครอบครัวจึงมิใช่เรื่องเล็กน้อยพอจะทำเอาอย่างง่าย ๆ แบบสุกแล้วเอาเผาแล้วกินไปเลยอย่างนั้น เพราะเรื่องครอบครัวไม่ใช่เรื่องกล้วยหอม ปทไปโดนกล้วยเน่าเข้าบ้างมันเหม็นติดมือล้างไม่ออก แม้ข้างนอกจะพอล้างได้ แต่ข้างในไม่ยอมออก พลอยให้เป็นทุกข์และรำคาญอยู่ร่ำไป จึงควรฟังเสียงท่านที่เคยเห็นฟ้าเห็นดินมาก่อน อนาคตทางครอบครัวจะได้แจ่มใจ ดังที่อธิบายมาแล้ว จะชื่อว่าเป็นผู้ฉลาดค้นหาคนดีและเจอคนดีที่ตัวและครอบครัวเราเอง การพูดมากก็มากจนลืมเค้าเงื่อนว่าเราพูดอะไรกันเป็นต้นเหตุ

ท่านพูดถึงสิ่งแวดล้อมว่าเป็นได้ทั้งโทษทั้งคุณ สิ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้เข้าไปเกี่ยวข้องต้องการ ถ้าพาลก็ทำให้เกิดโทษ ถ้าฉลาดก็ทำให้เกิดคุณ วันนี้ ดิฉันรบกวนท่านมากไป และคำที่นำมาเล่าถวายท่าน บางคำก็ควร แต่บางคำก็ไม่ควร ท่านเตือนให้สติจึงรู้สึกตัวว่า ได้พูดผิดไป จึงขออภัยท่านมาก ๆ ด้วย กราบขอบพระคุณ และนมัสการลาท่าน

□ □ □

คุณหลวงกรุณาให้คนไปบอกว่าท่านมา ดิฉันดีใจรีบมากราบท่านทันที เพราะมีความสงสัยในใจมานานแล้ว คือ แต่ก่อนดิฉันเคยไปวัดเสมออย่างน้อยวันพระไม่ให้ขาด แต่ทุกวันนี้ ดิฉันไม่ได้ไป พยายามทำภาวนาอยู่ที่บ้านบ้าง รับศีลฟังเทศน์จากวิทยุบ้างจะผิดไหมท่าน เท่าที่ดิฉันทำดังที่เรียนมานี้

ไม่ผิด ถ้ามีคนทำดีมาก ๆ เหมือนคุณ บ้านเมืองและพระศาสนาจะเจริญมาก เพราะการทำความดีไม่มีกฎเกณฑ์ไว้ว่า ต้องทำที่วัดอย่างเดียว เราทำที่ไหนก็เป็นความดีของเรา

ดิฉันไม่ไปวัดเพื่อรับคำแนะนำจากพระท่าน แต่ทำภาวนาอยู่ในบ้านเพียงคนเดียว ใจจะเจริญก้าวหน้าได้ไหม และจะมีส่วนผิดหรือไม่ ถ้าผิดจะควรปฏิบัติอย่างไรกับตัวเอง

ถ้าคุณแน่ใจคุณว่าจะสามารถทำได้โดยไม่ต้องไปรับคำแนะนำจากใคร คุณจะไม่ไปวัดก็ไม่ผิด ถ้าคุณทำถูกทาง ใจคุณต้องเจริญก้าวหน้าได้แน่นอน แต่คำว่า "ดิฉันจะมีส่วนผิดไหม ถ้าผิดจะควรปฏิบัติอย่างไร" นั่นมันแล้วแต่

อุบายของคุณจะพิจารณาแก้ไขตัวเองโดยวิธีที่เห็นว่าจะได้ผลดี อาตมาจะอุปมาให้ฟังพอเป็นข้อคิด คุณเป็นไข้จะเป็นขั้นรุนแรงหรือไม่ก็ตาม ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่คุณจะสามารถพยาบาลตัวเองให้หายได้หรือไม่ ถ้าคุณมีความรู้ความสามารถพอกับโรคที่กำลังเป็นอยู่ พร้อมทั้งสมุฏฐานของโรค และยาที่จะนำมารักษาตลอดวิธีรักษาทุกประเภท คุณก็ควรนำมารักษาได้เอง ไม่จำเป็นต้องไปหาหมอ แต่ถ้าคุณไม่สามารถรักษาโรคให้หายได้ลำพังตนเอง และกลับจะเป็นห่วงในชีวิตของคณกลัวโรคจะไม่หาย คณก็ควะไปหาหมอให้ตรวจและรักษา โรคย่อมมีหวังจะหายได้ และยังดีกว่าจะทนทรมานอยู่เฉยๆโดยไม่มีทางแก้ไข

กิเลสเครื่องเสียดแทงจิตใจ ทางศาสนาถือว่าเป็นโรคชนิดหนึ่งประจำใจมนุษย์และสัตว์ ถ้าคุณมีโรคประเภทนี้อยู่ในใจ และสามารถจะรักษาให้หายได้โดยวิธีต่างๆตามลำพัง คุณก็ไม่จำเป็นต้องไปวัดหาพระให้ช่วยแนะนำสั่งสอน ถ้าคุณไม่สามารถ แต่ห่วงใยตัวเอง เกรงจะผิดพลาดเดินไม่ถูกทาง การไปวัดก็เป็นความดีสำหรับคุณเอง อาตมาไม่กล้าตัดสินเพราะไม่เชื่อในตัวเอง ว่าเมื่อตัดสินให้คุณแล้วจะถูกหรือผิด จึงขอมอบให้คุณไปพิจารณาเอาเอง เมื่อเห็นสมควรอย่างไรแล้วคุณจะได้ปฏิบัติต่อตัวเองโดยสะดวก เท่าที่เรียนให้ทราบ ทั้งโรคในกาย ทั้งโรคในจิต ตลอดวิธีปฏิบัติต่อสิ่งดังกล่าว คุณพอจะเข้าใจไหมและคุณต้องเป็นผู้สามารถในตัวเอง ไม่ต้องไปหาหมอหาพระแล้วมิใช่หรือ

ดิฉันยิ่งเป็นคนขี้โรคอยู่แล้ว แม้ยาขนานเดียวก็ไม่เคยรู้กับเขาเลย จะไม่ให้ดิฉันไปหาหมอเพื่อฉีดยา ต้องตายแน่ซิท่าน แม้ทุกวันนี้ถึงจะไม่ไปหาหมอบ่อยนัก ก็เพราะได้ยาจากหมอมารับประทานเป็นประจำพอทุเลาอยู่ได้ ยิ่งโรคกิเลสโทสะดังท่านว่าด้วยแล้ว วันหนึ่งไม่ทราบว่ามันกำเริบกี่ครั้งไม่สามารถจะ

นับได้ เดี๋ยวลูกคนนั้นมาทำให้กำเริบ เดี๋ยวหลานคนนี้มาทำให้โกรธ คนโน้นมาทำให้รำคาญ ไม่มีเวลาสงบใจได้เลย ยิ่งได้ทราบข่าวว่ากิเลสเป็นโรคชนิดหนึ่งซึ่งเสียดแทงจิตใจด้วยแล้ว ก็ยิ่งทราบความก่อกวนของมันมากขึ้น เมื่อมีสิ่งมากระทบซึ่งไม่สบอารมณ์ ก็ยิ่งทราบความกำเริบของกิเลสและความทุกข์ทางใจมากขึ้นว่า แท้จริงใจของเรายังหาหลักฐานไม่ได้ และเห็นโทษของตนที่โง่มากและอวดดีไม่อยากไปวัด พอมาได้ยินท่านพูดธรรมให้ฟังชั่วเวลาเพียงเล็กน้อยเท่านี้ก็ยังกลับได้สติสตังขึ้นมาแยะ ถ้าได้ยินได้ฟังอยู่บ่อย ๆ ก็ช่วยให้มีสติปัญญามากขึ้น การฟังเทศน์ทางวิทยุก็ดีเหมือนกัน แต่ธรรมดาของการเทศน์ไม่ว่าท่านองค์ใดเทศน์ก็ต้องเทศน์เป็นกลาง ๆ แสดงไปด้วยความสม่ำเสมอ เราจะยึดเอาได้เป็นบางตอน ไม่ค่อยจะถูกกับจุดที่เรากำลังสงสัยนัก แต่การไต่ถามเรายกข้อข้องใจขึ้นมาถามเอาเลย เวลาท่านตอบจึงถูกกับจุดที่เราต้องการ ผลก็ปรากฏเป็นลำดับไม่ค่อยผิดพลาด วันนี้ดิฉันเห็นคุณของการศึกษาไต่ถามอย่างประจักษ์ใจมากมาย คิดแล้วรู้สึกละอายท่านมากที่กล้าพูดอวดท่านโดยเข้าใจว่าตนฉลาดพอตัวในทุกสิ่ง แล้วไม่อยากไปวัดเพื่อศึกษาไต่ถามข้ออรรถข้อธรรมกับครูอาจารย์ เพิ่งมากลับได้สติเวลาท่านอธิบายให้ฟังนี่เอง ฉะนั้นการไปวัดในวาระต้องไป ดิฉันจะไม่เรียนตอบท่านแต่จะตอบกับตัวเอง การภาวนาของดิฉันรู้สึกเย็นดีในตอนกลางคืนยามดึกสงัด แต่ตอนกลางวันเด็ก ๆ กวนไม่ค่อยมีเวลาได้ทำ จะได้ทำบ้างก็ตอนเด็ก ๆ ไม่อยู่หรือเวลาเขานอนหลับ เวลาจิตสงบลงชอบจะเห็นนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏแต่ดิฉันเป็นคนมีนิสัยไม่ชอบกลัว ฉะนั้น เวลานั่งทำภาวนามีนิมิตมาปรากฏ จะเป็นนิมิตชนิดใดก็ตาม ดิฉันไม่กลัว บางครั้งเป็นนิมิตของตัวดิฉันเองมาปรากฏต่อหน้า โดยเริ่มแสดงภาพตอนเริ่มคลอดใหม่ ๆ ท่านอนหงายตัวแดง ๆ มีอาการดิ้นตกใจร้องไห้ มือเท้าไม่อยู่เป็นสุข ซึ่ง

ดูแล้วน่าสงสารสังเวชตนยิ่งนัก เพราะไม่มีใครมาคอยประคับประคองให้ความปลอดภัย ปล่อยให้ดิ้นรนและร้องไห้อย่างไม่เดียงสาอยู่คนเดียว ดิฉันเป็นคนนั่งดูตัวเองเกิดและดิ้นรนร้องไห้ ถ้าเป็นคนก็กำลังเพ่งเล็งดูอะไรแปลก ๆ ชนิดไม่กระพริบตาเลย แต่นี่เรานั่งภาวนาซึ่งหลับตาอยู่แล้ว ความเห็นชัดในนิมิตทางใจเวลานั้นไม่ผิดอะไรกับเราเห็นด้วยตาเนื้อ ทำให้เพลินจนลืมเวล่ำเวลา ทั้งเกิดความสลดสังเวชในตัวเองอย่างบอกไม่ถูกซึ่งการเกิดมาเป็นรูปร่าง มีความทุกข์ทรมานแทบจะตายไปในระยะนั้นให้จงได้ ถึงเช่นนั้นก็ไม่ตาย ยังกลับค่อย ๆ เจริญเติบโตขึ้นมาในท่านอนหงายนั้นเป็นลำดับในระยะเวลาอันสั้นนั่นแล ค่อยค่อยเจริญวัยขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ จนแก่งอมแง่มเต็มที่ มีหนังอันเหี่ยวย่นห่อกระดูก คางงุ้ม ตาโหว่เข้าไป จนมองเห็นกระดูกทุกท่อนที่ต่อกันแม้ยังมีหนังหุ้มอยู่ ปรากฏแต่ลมหายใจแขม่ว ๆ แสดงความทุกข์ทรมานในเวลาจะแตกดับให้ดูอย่างเต็มตา เราผู้เผ้าดูอยู่ประหนึ่งลืมหายใจคล้ายกับว่าชาไปหมดทั้งตัวไม่มีความรู้สึก เพราะความจดจ่อและสังเวชตนเหลือประมาณ ทั้ง ๆ ที่จิตหมดความรู้สึกจากกายอยู่แล้ว ในเวลาที่จิตสงบลงสู่สมาธิ ลมหายใจของนิมิตค่อย ๆ ช้าลง ๆ หมดการกระดุกกระดิกในส่วนอวัยวะใด ๆ ทั้งสิ้น ยังพอปรากฏอยู่เฉพาะลมหายใจที่ละเอียดซึ่งค่อยระบายออกมาอย่างช้า ๆ เท่านั้น จากนั้นก็สิ้นลมหมดความหมายในตัวเอง พอสิ้นลมแล้วก็แสดงอาการเน่าพองและค่อยเปื่อยและสลายจากกันไปทีละน้อย ๆ จนสุดท้ายก็ปรากฏเป็นแผ่นดินอยู่เฉย ๆ จิตซึ่งเพ่งพินิจพิจารณาอยู่อย่างไม่ลดละ เมื่อเห็นภาพของตนแสดงสัจจะอันประเสริฐให้ดูแต่ต้นจนอวสาน ไม่ขาดวรรคขาดตอนจนถึงความว่างเปล่าจากสัตว์จากบุคคลหญิง—ชายอย่างเต็มใจ ไม่มีทางสงสัย ว่าสาระของโลกและขันธ์ทั้งของท่านและของเรามาสิ้นสุดลงในที่แห่งเดียวกันนี้ทั้งสิ้น พอพิจารณามาถึงตอนนี้ จิตก็ย้อน

กลับเข้ามาอย่างรวดเร็วและลงสู่สมาธิชนิดเงียบไปเลย หมดความกังวลในสิงใด ๆ ทั้งสิ้น ปรากฏแต่ความอัศจรรย์ซึ่งเป็นอยู่กับจิตเท่านั้น ไม่มีเวลานาทีเข้าไปเกี่ยวข้องกับจิตในขณะนั้น คงมีสักแต่ว่ารู้ปรากฏอยู่เพียงอันเดียวเท่านั้น และเป็นความรู้สึกว่าตนได้ตามไปกับภาพนั้นจริง ๆ พอจิตถอนขึ้นมาจึงรู้สึกว่าตนยังมีชีวิตอยู่มิได้ตายไปด้วยดังที่คิด จากประสบการณ์นั้นแล้วทำให้จิตเห็นภัยในขันธ์มากขึ้น และแน่ใจว่ากายเราอันนี้กับกายเราอันนั้น คือเรื่องตนอันเดียวกัน ไม่มีทางสงสัยเป็นอย่างอื่น แม้เวลาปรกติไม่ได้ทำภาวนาใจก็ประหวัดถึงภาพนั้นเป็นอารมณ์อยู่เสมอวันหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง เวลานั่งทำภาวนาก็ระลึกถึงภาพของตัวที่ตายนั่นแล ก่อนอื่น นำมาเป็นอารมณ์ ทำความรู้สึกกับใจว่าเราเข้าตาย ไม่ใช่เข้าสมาธิ จิตรู้สึกจดจ่อต่อเรื่องตายนั้นจริง ๆ ไม่หันเหดังที่เคยเป็น

จะถูกหรือผิดขอท่านได้ช่วยตักเตือนสั่งสอนด้วย ดิฉันทำแบบไม่มีครูอาจารย์สั่งสอน ขั้นเริ่มแรกท่านก็สอนให้นำธรรมบทต่าง ๆ มาบริกรรมภาวนา แต่ที่ปรากฏดังที่เรียนให้ทราบนี้ ไม่มีใครสอนไว้ก่อน แต่มาปรากฏขึ้นเวลาทำภาวนาโดยมิได้คาดผั่นว่าจะเป็นขึ้นอย่างนั้น ๆ

ที่ว่าตัวคุณมาเกิดและตายอยู่ต่อหน้านั้น คุณรู้ได้อย่างไร ใครมาบอกถึงรู้ว่าภาพนั้นเป็นภาพของตัว

รู้ได้ชัดที่ใจว่าเป็นเรื่องของตัวมาเกิด และแสดงเพื่อตัวแท้ ดิฉันไม่สงสัยและไม่มีใครมาบอก แต่จะเรียนลักษณะแห่งความรู้นั้นเรียนไม่ถูก ส่วนผู้รู้ผู้เห็นผู้บอกอยู่ทุกระยะที่นิมิตแสดงอาการต่าง ๆ นั่นเป็นสิ่งที่มีอยู่กับใจอย่างพร้อมมูล

ก็ดีด้วยภาวนามยบัญญา (ควรพิจารณาเห็นความจริง) ตามขั้นของบัญญาจริง ๆ จะสามารถรื้อถอนสิ่งที่รกรุงรังซึ่งปกปิดกำบังจิตออกได้โดยลำดับ ใจจะรู้สึกเบาจากภาระคืออุปาทานในรูปขันธ์และนามขันธ์เป็นระยะ ๆ พร้อมทั้งความรื่นเริงในธรรมที่ตนกำลังพิจารณาอยู่เป็นประจำ ใจมีความหนักแน่นต่อธรรมและมั่นใจทั้งธรรมที่กำลังบำเพ็ญให้เป็นไปอยู่ ทั้งธรรมขั้นสูงอันจะพึงรู้ได้ด้วยอำนาจของความพากเพียรและสติบัญญาซึ่งทำหน้าที่และเคยได้ผลมาเป็นลำดับทั้งเชื่อสมรรถภาพของตนว่าเป็นผู้ควรแก่ศาสนธรรม และใกล้ต่อหลักความจริงที่มีอยู่กับตนเข้าไปทุกที เพราะสัจธรรมอยู่ที่ไหน ทางเดินเพื่อพระนิพพานก็อยู่ที่นั่นเพราะไม่เคยแยกจากกัน พอจะทำผู้ตั้งใจปฏิบัติอยู่โดยชอบหมดหวัง สัจจะทั้งสี่นี้แม้พระพุทธเจ้านิพพานไปนานแล้ว ก็มิได้เคลื่อนคลาดไปจากที่เดิมซึ่งเคยมีอยู่กับเรากับท่านตลอดมา คงเป็นสัจจะอันสมบูรณ์อยู่เช่นนั้น ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญตนตามหลักธรรมย่อมได้รับความอบอุ่นจากธรรมเช่นเดียวกับสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่

เท่าที่ปรากฏผลจากการทำสมาธิภาวนาของคุณ พอจะยึดหลักความจริงจากธรรมของพระพุทธเจ้าได้บ้างไหม อาตมาก็สุ่มเดาเอาตามที่คุณเล่าความเป็นในจิตให้ฟัง เข้าใจว่าคุณเริ่มมีหลักยึดเป็นสรณะบ้างแล้ว จะถูกหรือผิดขออภัยด้วย

ดิฉันไม่กล้าจะเรียนท่าน เกรงว่าจะสูงไปหรือต่ำไป เท่าที่ดิฉันปฏิบัติและปรากฏอย่างไรก็ได้เรียนท่านไปแล้ว ถ้าเห็นว่าไม่บังควรตรงไหน ขอได้โปรดบอกดิฉันตรง ๆ เลย ...ถ้าพูดเป็นบัญหาดิฉันไม่ค่อยเข้าใจ ยิ่งพูดเป็นบาลีด้วยแล้วดิฉันไม่เข้าใจเลย เพราะไม่ได้เรียนบาลีและพระอภิธรรม เวลาไปวัดพระอาจารย์

ไม่มีทางสงสัย สำคัญตรงที่จะนำออกมาพูดนี้พูดไม่ถูก ดิฉันรู้สึกจนใจที่จะเรียนให้ถูกสมใจที่อยากเรียน จะถูกหรือผิดประการใดโปรดท่านเมตตาด้วย ดิฉันไม่กล้าจะไปเที่ยวเรียนให้ใครทราบ กลัวเขาจะว่าดิฉันเบื่นบ้า เรื่องก็จะลุกลามไปกลายเบื่นความเสียหายแก่วงปฏิบัติและพระศาสนาด้วย

การปรากฏนิมิตขึ้นในเวลาทำสมาธิภาวนา นั่นเบื่นไปตามจริตที่ควรจะเบื่นได้แต่ไม่เบื่นทุกรายไป เวลานิมิตแสดงขึ้นสำคัญอยู่ที่ผู้พิจารณาเพื่อถือเอาประโยชน์จากนิมิตนั้น ๆ ถ้าพิจารณาถูกตามความหมายของนิมิตที่เบื่นธรรมมาแสดงดังที่คุณพิจารณามาแล้ว นั่นจัดว่าถูกต้องและได้สติบัญญาไปทุกระยะที่นิมิตมาแสดง แต่ถ้ามีความเห็นเบื่นอย่างอื่น ซึ่งขัดต่อหลักธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันเบื่นองค์ของสัจธรรม และมีความสะดุ้งหวาดกลัวเกิดขึ้นในขณะนั้น นั่นเบื่นความผิดของผู้เห็นนิมิตที่แสดงขึ้น แต่ถือเอาประโยชน์ไม่ได้ด้วย ผิดความมุ่งหมายของธรรม คือ นิมิตที่มาแสดงโดยหลักธรรมชาติ ด้วย ผิดทางดำเนินเพื่อความเห็นแจ้งซึ่งสัจธรรมทั้งสี่ด้วย ถ้าปล่อยให้เบื่นไปไม่รีบแก้ไขก็มีทางเสียได้ เพื่อความถูกต้องตามนโยบายของธรรม คือ นิมิตที่แสดงออกเพื่อเรา ควรยกนิมิตขึ้นพิจารณาน้อมเข้าในหลักสัจธรรม คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เทียบเคียงกับเราและสิ่งทั่ว ๆ ไป ว่ามีอาการสามเสมอกันไม่เบื่นสิ่งที่น่าเพลิดเพลินและติดอยู่ และไม่เบื่นสิ่งที่น่ากลัว เพราะตัวเราและสิ่งทั้งปวงจำต้องเบื่นดังภาพนิมิตที่แสดงโดยแท้ จะเบื่นอย่างอื่นไปไม่ได้ หยั่งบัญญาลงให้ถึงหลักความจริงที่เบื่นไปอยู่ในสัตว์และสังขารทั่ว ๆ ไปทั้งภายในและภายนอก ไม่เพียงแต่ภาพนิมิตที่มาแสดงเท่านั้น แต่สิ่งทั้งหลาย แสดงตัวเบื่นไตรลักษณ์อยู่ตลอดเวลายิ่งกว่าภาพนิมิตเสียอีก การเห็นไตรลักษณ์จากนิมิตก็ดี จากสิ่งอื่น ๆ

สังสอนดิฉันก็จดจำเอาไว้แล้วนำมาปฏิบัติปรากฏอย่างไรก็เล่าถวายท่าน ส่วนจะผิดหรือถูกดิฉันไม่เข้าใจ ถ้าท่านจะเมตตาอธิบายเรื่องการปฏิบัติต่อนิมิต ซึ่งเคยปรากฏกับดิฉันบ่อย ๆ จะเป็นพระคุณแก่ดิฉันอย่างยิ่ง นิมิตที่ปรากฏเห็นว่าดิฉันเป็นคนเกิดและคนตายนั้นจะถูกตามหลักภาวนาบ้างไหม และจะควรปฏิบัติอย่างไรต่อไป เวลานิมิตเกิดขึ้นอีกและมีลักษณะต่าง ๆ กันจะควรพิจารณาอย่างไร จึงจะถูก และไม่มีทางเสียไปด้วย ที่เรียนถามรบกวนบ่อยก็เพราะความไม่แน่ใจ ในวาระต่อไปไม่ทราบว่านิมิตจะมาปรากฏท่าไหนบ้าง และพอจะมีสติปัญญารู้เท่าทันกันหรือไม่ หากจะไปถามใครก็ไม่สนิทใจดังที่เรียนแล้ว ดิฉันรู้สึกว่าเป็นกังวลใจกับนิมิตไม่เบาเลย

นิมิตที่ปรากฏเป็นเรื่องเกิด เรื่องตาย นั่นไม่ผิด ถ้าไม่นำความกลัวเข้ามายุ่งและทำลาย เพราะเรื่องการเกิดการตายเป็นเรื่องสัจธรรมโดยตรง นิมิตแม้จะแสดงขึ้นมากน้อยและต่าง ๆ กันก็ตาม เราผู้รู้ผู้เห็นเป็นอย่างหนึ่ง นิมิตที่แสดงตัวให้ปรากฏเป็นรูปต่าง ๆ ดีบ้าง ชั่วบ้าง น่ารักบ้าง น่าเกลียดบ้าง น่ากลัวบ้าง เหล่านี้เป็นอย่างหนึ่งต่างหากจากใจ เขาจะแสดงอาการหรือท่าทางอย่างไรออกมา เราผู้รู้ผู้เห็นจงนำความเข้าใจกับนิมิตนั้นด้วยดี อย่านำเราซึ่งเป็นผู้รู้ผู้เห็นเข้าไปบวกกันเข้าให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับนิมิตที่กำลังปรากฏนั้น ๆ เราจะมีส่วนได้ส่วนเสียไปด้วย คือ จิตจะแสดงความดีใจ เสียใจเป็นต้นไปตามนิมิตที่แสดงอาการต่าง ๆ ไปตามเรื่องของมัน เราเป็นเพียงผู้คอยดูเหตุการณ์กับนิมิตที่แสดงตัวเท่านั้น เช่นเดียวกับเราดูภาพยนตร์ ไม่ใช่เรื่องของเราซึ่งเป็นเพียงผู้ดูจะไปแสดงเรื่องพระเอกนางเอกต่าง ๆ ในจอหนัง เราเป็นเพียงผู้ดูเรื่องต่าง ๆ ที่เขาแสดงเท่านั้น เรื่องไหนดีเป็นคติก็นำมาปรับปรุงตัวเอง

เรื่องไหนไม่ดีไร้สาระ ก็ปล่อยให้ผ่านไป ไม่ใช่จะนำเข้ามาทำลายจิตใจของเราให้ชั่วและไร้สาระไปด้วย การดูภาพยนตร์ทางสมาธิภาวนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เราไม่ใช่นิมิตต่าง ๆ และไม่ใช่ผู้แสดงนิมิตให้เป็นต่าง ๆ แต่เป็นเพียงผู้ดูและคอยถือเอาประโยชน์จากนิมิตเท่าที่สติปัญญาจะอำนวยเท่านั้น ส่วนไหนดีก็ยึดมาบำรุงส่งเสริม ส่วนไหนไม่ดีก็ปล่อยให้ผ่านไปกับนิมิต ไม่ถือมาเป็นอารมณ์เครื่องกวนใจ นิมิตประเภทใดเกิดขึ้นดีหรือชั่ว ล้วนเป็นสิ่งที่จะต้องดับไปหรือผ่านไป ส่วนเราผัดไม่ได้ดี-ชั่ว หรือ เกิด-ดับไปด้วย เพราะเป็นคนละอย่างไม่ใช่อันเดียวกัน ถ้าเรามีความฉลาดพอก็ถือเอาประโยชน์จากนิมิตได้ทุกประเภทโดยไม่ต้องเสียเวลาให้นิมิตผ่านไปเปล่า ทั้งยังสามารถพิจารณาแยกส่วนของนิมิตให้เป็นประโยชน์ได้ตามใจหวังด้วย ขออย่างเดียว คืออย่าให้เราถือผู้รู้ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ไม่ตายนี้ เข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับนิมิต ซึ่งแสดงอาการเกิด ๆ ดับ ๆ เท่านั้น เรามีทางที่จะทำประโยชน์จากนิมิตได้อีกมากมาย เราจะสร้างภาพความกลัวขึ้นหลอกหลอนตัวเองเพื่อหวังประโยชน์อะไร ความกลัวที่เกิดขึ้นกับใจเรานั่นแล เป็นสิ่งที่ควรระวังให้มากยิ่งกว่านิมิตหรือสิ่งอื่นเป็นไหน ๆ เช่นเรากลัวผี แต่ผีไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหนไม่เคยเห็นตัว ได้ยินแต่ชื่อของผีก็กลัวกันทั้งโลก ส่วนความกลัวเรารู้ประจักษ์อยู่กับใจ ทั้งเป็นภัยต่อเราทุกขณะที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดทุกข์จนตัวสั่น แต่ไม่ค่อยจะมีใครระวังกัน ปล่อยให้ความกลัวลมกลัวแล้งเข้าย่ำยีเสียจนแทบไม่ได้สติเสียเลย มีจำนวนไม่น้อย เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะเห็นว่าผีเป็นภัยหรือความกลัวที่เกิดกับใจเราเสียเองเป็นภัยกันแน่ ถ้าเห็นว่าความกลัวเป็นภัย ทำไมไม่เพ่งจิตลงที่จุดซึ่งกำลังกลัว ๆ นั้นเล่า โปรดพิจารณาให้ดีเราเป็นลูกศิษย์ที่มีครูสอน คิดอะไรอย่าให้ไร้เหตุผลคือหลักธรรม จะสร้างความจนมุมไว้สังหารตัวเอง การเรียนและปฏิบัติธรรมก็เพื่อความฉลาดปลดเปลื้องตัว

เองออกจากอุปสรรคหรือที่คุมขัง ไม่ใช่เพื่อความกลัว ถ้าต้องการเห็นโทษแห่งความกลัวจริง ๆ ไม่หลอกตัวเอง โปรดตั้งจิตและสติบัญญาลงจุดที่กำลังกลัว ๆ นั่นแล โดยไม่สนใจกับเปรต ผี หรืออะไร ๆ ที่ไหนเลย มีสติคอยดูอยู่กับจุดที่กำลังกลัว ๆ คือใจนั่นเอง ความกลัวจะแสดงอาการเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง จะทราบกันแน่ กับใจในเวลาไม่นานนัก แต่ขอให้ตั้งสติดูจริง ๆ จนความกลัวแสดงอาการลดลง และหมดไปในขณะนั้น คราวต่อไปถ้าความกลัวเกิดขึ้นอีก ก็พิจารณาโดยทำนองที่เคยพิจารณามาแล้วจนเห็นผลประจักษ์ เรื่องที่เคยกลัวก็ค่อยหมดบัญหาไปวันละเล็กละน้อย ผลสุดท้ายไม่มีความกลัวผีเหลืออยู่เลย ถ้ามีความกลัวในนิมิตก็โปรดพิจารณาในทำนองเดียวกัน นิมิตทุกประเภทไม่สามารถนำตนให้เสียได้โดยลำพังตัวเอง แต่ทำให้เสียได้โดยผู้เห็นนิมิตคิดตีความหมายไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นทางผิด ความคิดผิดที่อาศัยนิมิตเป็นเหตุจึงมีทางเสียได้ ดังที่เคยเห็นเคยได้ยินนักภาวนาที่มีความเห็นผิดวิปลาศกลายเป็นคนที่น่าปลงอนิจจังไปได้เท่าที่อธิบายมา เข้าใจว่าพอจะเป็นแนวทางแก่ท่านนักปฏิบัติที่มีจริตนิสัยในทางนี้ได้เท่าที่ควร และหวังว่าคุณพอจะเข้าใจและยึดไปเป็นหลักปฏิบัติต่อไปในเวลาจำเป็น

ดิฉันพอเข้าใจที่เกี่ยวกับนิมิต แต่เวลาจิตสงบลงไปแล้ว ไม่มีนิมิตมาปรากฏจะให้จิตพักสงบอยู่ในสมาธินานเท่าไร

ให้พักอยู่ตามต้องการจนกว่าจิตจะถอนขึ้นมาเอง ไม่ควรรบกวนโดยประการทั้งปวง เพราะจิตที่พักสงบอยู่ในสมาธิไม่ไปเที่ยวก่อความเสียหายอะไรนอกจากจะเป็นความสงบสุขอยู่โดยลำพังตนเองปราศจากสิ่งก่อกวนใด ๆ เท่านั้น ไม่จำต้องให้จิตทำงานใด ๆ ในเวลาเช่นนั้น ปล่อยให้สงบสุขอยู่ตามสภาพของตน

ท่านกล่าวไว้ว่าเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วปัญญาจะเกิดเองนั้น จะเกิดขึ้นเวลาใด เพราะจิตของดิฉันก็เคยสงบลงเป็นสมาธิหลายครั้งแล้ว แต่ไม่เห็นปัญญาเกิดขึ้นบ้างเลย หรือสมาธิของดิฉันไม่ใช่สมาธิประเภทให้เกิดปัญญา

สมาธิประเภทไหนก็เป็นสมาธิเหมือนกัน และปัญญาประเภทไหนก็เรียกปัญญาเหมือนกันเมื่อทำให้เกิดได้ ถ้าไม่ทำให้เกิด ไม่ว่าสมาธิและปัญญาประเภทใดก็เกิดไม่ได้ทั้งนั้น เพราะสำคัญอยู่กับผู้ทำให้เกิดหรือไม่ทำให้เกิด ไม่ได้สำคัญอยู่ที่ชื่อเพียงเท่านั้น

ถ้าเป็นสมาธิที่ควรแก่ปัญญาดังที่ว่า ก็ทำไมสมาธิของดิฉันจึ่งไม่เกิดปัญญาเล่า

ก็คุณไม่ทำปัญญาให้เกิด ปัญญาจะเกิดได้อย่างไร เพราะสมาธิมิใช่ผู้ให้กำเนิดแก่ปัญญา แต่เป็นเพียงเครื่องช่วยเสริมปัญญาให้มีกำลังเท่านั้น

การทำปัญญาให้เกิดจะทำวิธีใด ดิฉันไม่รู้เลยจริง ๆ เป็นแต่คอยให้ปัญญาเกิดเอง แต่ก็ไม่เห็นเกิดสักทีจนบ่านนี้

ปัญญา แปลว่าความรอบรู้ในกองสังขารมิใช่หรือ มิได้แปลว่า , ปัญญาคือการนั่งเผ้านอนเผ้าสมาธิ ปล่อยให้ปัญญาเกิดขึ้นมาเองโดยไม่ต้องพิจารณาฉะนั้น ปัญญาจึงยังไม่เกิด แม้มีสมาธิอย่างสมบูรณ์แล้ว เพราะสมาธิกับปัญญาทำงานคนละหน้าที่ สมาธิทำงานเพื่อความสงบ ส่วนปัญญาทำงานเพื่อความรู้

แจ้งในกองสังขารทุกประเภท ความจริงผู้บำเพ็ญต้องการจิตให้เป็นสมาธิก็จำต้องอบรมโดยอุบายต่าง ๆ มีอานาปานสติเป็นธรรมกำกับใจไม่ให้ส่งไปอื่น จิตจึงเป็นสมาธิขึ้นมา ผู้ต้องการให้เกิดปัญญา ก็จำต้องเป็นนักค้นคิดพินิจพิจารณาไปตามธรรมในแง่ต่างๆ มีขันธ์ห้าเป็นรากฐานของการพิจารณาตามโอกาสอันควรรวมลงในหลักของไตรลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสามไตรลักษณ์ ใจก็ค่อยแสดงความแยบคายออกมาวันละเล็กละน้อย นั่นคือ ปัญญาเริ่มไหวตัวขึ้นมาแล้ว เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิแล้วไม่นอนใจ มาพิจารณา ธาตุ ขันธ์ อายตนะตามแต่จะเหมาะกับจริตในโอกาสนั้น ๆ ความแยบคายจากการพิจารณาก็กลายเป็นปัญญาขึ้นมาในใจดวงนั้น เมื่อจิตมีความชำนาญต่อสมาธิและปัญญาแล้ว หันไปทางสมาธิ จิตก็เป็นสมาธิขึ้นมา หันไปทางปัญญา จิตก็เป็นปัญญาขึ้นมา ในจิตดวงเดียวนั่นแล ใครจะไปแสวงหาสมาธิและปัญญามาจากที่ไหน

อนึ่ง ถ้าจิตเป็นสมาธิแล้วปัญญาจะเกิดขึ้นมาเองโดยไม่ต้องขวนขวายแล้ว พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสอนให้บำเพ็ญปัญญา จะพึงสอนเฉพาะวิธีบำเพ็ญสมาธิอย่างเดียวเท่านั้น ปัญญาก็เกิดมาเอง แม้ผู้บำเพ็ญสมาธิแล้วก็ไม่ติดในสมาธิของตน ปัญญาที่เกิดจากสมาธิจะเป็นผู้ทำหน้าที่ให้เหมาะสมไปเอง แต่แทนที่จะเป็นดังที่ว่านั้น กลับปรากฏว่า ผู้บำเพ็ญจิตเป็นสมาธิแล้ว ติดอยู่ในสมาธิของตนจนหาทางออกไม่ได้ยังมีจำนวนไม่น้อย บางรายที่จิตเป็นสมาธิแล้ว อาจารย์สอนทางปัญญาเพื่อถอดถอนกิเลสเป็นลำดับไป เพราะการถอดถอนกิเลสต้องถอดถอนด้วยปัญญา มิใช่ถอดถอนด้วยสมาธิ ไม่ยอมเชื่ออาจารย์ก็ยังมี มิหนำยังกลับเห็นว่าตนถูกต้องไม่ยอมขวนขวายทางด้านปัญญา ยอมติดแจอยู่ในสมาธินั้นโดยไม่สนใจหาทางออก อาจารย์ถึงกับต้องใช้อุบายและเหตุผลผูกมัดจนหาทางออกไม่ได้ แล้วค่อยยอมรับหลักการไปพิจารณาแก้ไขตนเอง ปัญญาจึงมีทางไหว

ตัวขึ้นมาตามประโยคแห่งการพิจารณาเป็นลำดับ แล้วกลับมาเห็นโทษของตัวที่ติดอยู่ในสมาธิ โดยเข้าใจว่าเป็นจริงเป็นจังจิรังถาวรทำนองนี้ก็มีจำนวนไม่น้อย ความจริงสมาธิเป็นเพียงที่พักเพื่อเดินทางต่อไปเท่านั้น ไม่ใช่สถานที่บรมสุขพอจะตายใจและติดอยู่โดยไม่สนใจกับปัญญาทางถอดถอน เพียงเท่านี้ก็พอจะทราบได้ว่า สมาธิมีประสิทธิภาพทำให้ปัญญาเกิดได้ หรือ ต้องทำการพิจารณาอีกวาระหนึ่งปัญญาจึงจะเกิด โปรดนำไปไตร่ตรองและเลือกเฟ้นเอาตามที่เห็นควร อาตมาเองก็มิใช่เจ้าของ ๆ สมาธิและปัญญา จึงไม่กล้าชี้ขาดลงไปว่าต้องทำอย่างนั้นจึงจะถูก ทำอย่างนี้ผิดใช้ไม่ได้ ดังนี้ เพราะไม่ใช่ผู้พิพากษาธรรมศาลฎีกาจึงทำอย่างนั้นไม่ได้ จะผิดหรือถูกเราก็พูดและพังกันตามเหตุผล เนื่องจากหลักธรรมเป็นธรรมาธิปไตยอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว และสั่งสอนคนเพื่อจิตจะได้เป็นธรรมาธิปไตยบ้าง โลกจะมีสันติสุขเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในเวลามีความโศกเศร้าเหงาหงอยเพราะอารมณ์ไม่พึงปรารถนามารบกวน เท่าที่พูดมาก็มาก ถ้าคุณยังมีอะไรอีกก็สนทนากันต่อไป.

ดิฉันหายข้องใจเรื่องสมาธิให้เกิดปัญญา ต่อไปนี้จะพยายามพิจารณาทางปัญญาตามวิธีที่ท่านอธิบายให้ฟัง ถ้ามีความสงสัยจะมาเรียนถามท่านใหม่ เฉพาะวันนี้มีเพียงที่เรียนแล้ว จะมีอยู่บ้างก็เป็นความสงสัยชนิดที่โลกเขาว่า 'บ้าขี้สงสัย' ต่างหาก ไม่อยากกราบเรียนท่านให้ยุ่งและลำบากไปด้วย

บ้าขี้สงสัยอย่างไร ลองพูดดูที เพราะคนดีก็อยากฟัง หรือคนดีก็คือคนบ้านั่นเอง ถึงต้องอยากฟังเรื่องบ้า คิดดูแล้วก็ไม่เห็นแปลก เพราะคนดี ๆ เรานี่เอง ดูคนบ้าและฟังคนบ้าพูดก็มีถมไป ไหนโปรดพูดให้ฟังบ้าง บ้าอย่างไรกันแน่

ดิฉันละอายไม่กล้าเรียนถาม กลัวว่าท่านจะว่าดิฉันเป็นบ้าไปอีกคน

ถ้ากลัวอาตมาจะหาว่าบ้า เราก็อย่านำเรื่องบ้ามาพูด แล้วใครจะหาว่าเราเป็นบ้าได้อย่างไรเล่า

ดิฉันไม่แน่ใจในเรื่องที่จะพูด เกรงว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่บังควรกับฐานะและความรู้ของเราที่เป็นอยู่ กับเรื่องของท่านที่จะพูดถึงนั้น ไกลกันราวโลกนี้กับโลกหน้า ซึ่งใคร ๆ ก็มองไม่เห็น เมื่อพูดออกไปแล้วคนเขาคงจะว่าดิฉันเป็นบ้ากันทั้งโลก จึงนึกละอาย ทั้งนึกเสียดายอยากเรียนถามท่าน ซึ่งคิดว่าท่านคงไม่ถือสาสำหรับคนอย่างดิฉัน

โปรดพูดออกมาเลย ใครจะเป็นบ้าหรือเป็นคนดีก็ทราบกันวันนี้ ใครดีก็ดีไป ใครบ้าก็บ้าไป และล่ามโซ่ไว้ก็แล้วกัน อย่าปล่อยให้ออกเที่ยวเพ่นพ่านเดี๋ยวจะถูกรถชนตายกลางถนน แล้วจับโซเฟอร์มัดมือเข้าห้องขังและติดตะรางอีกจะยุ่งกันใหญ่

คือดิฉันสงสัยว่า พระพุทธเจ้าเวลาปรกติไม่เข้าสมาธิ จิตของท่านจะมีสมาธิอยู่ทุกเวลาไหม

นี่หรือเรื่องบ้า คุณทำไมหาเรื่องพูดอย่างนี้ โปรดฟัง จะเรียนตอบ ส่วนจะถูกหรือผิดไม่รับรองได้ เพราะอาตมาเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าต่างหาก มิได้เป็นพระพุทธเจ้า จะสามารถตอบเรื่องของท่านให้ถูกได้อย่างไร

จะว่าท่านมีสมาธิก็ถูก จะว่าไม่มีก็ใช่ เพราะสมาธิท่านก็เคยเข้า—ออก พระพุทธเจ้าท่านก็เคยเป็นมาแต่วันเริ่มตรัสรู้จนวันเสด็จนิพพาน ไม่มีอะไรขัดข้องสำหรับพระพุทธเจ้า คุณจะสงสัยท่านเพื่ออะไร โปรดแก้ไขสิ่งขัดข้องของคุณให้หมดไป แล้วท่านจะพอพระทัยด้วย เพราะเท่าที่ประกาศธรรมไว้ก็เพื่อความหวังแก่โลก จะพึงตามเสด็จพระองค์ ฉะนั้นจึงไม่น่าสงสัยในเรื่องสมาธิ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องใช้สำหรับพระองค์จะทรงเห็นควรในกาลเช่นไร ไม่สมควรในกรณีเช่นไร

ดิฉันจึงกลัวไว้ก่อนอย่างไรล่ะ ที่ถ้าว่าท่านมีสมาธิอยู่ทุกเวลาแล้ว จำเป็นอย่างไรที่ท่านจะต้องเข้าสมาธิ เท่าที่ทราบมาท่านก็ทรงเข้าสมาธิอยู่เสมอ เช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติภาวนาทั่ว ๆ ไป และยิ่งกว่าใครเป็นไหน ๆ อีกด้วย

ถ้าเช่นนั้นอาตมาขอเรียนถามคุณบ้างว่า พระมหากษัตริย์ที่ได้รับราชาภิเษกแล้ว ท่านจะเป็นมหากษัตริย์อยู่ทุกเวลาไหม

การราชาภิเษกก็เพื่อความเป็นกษัตริย์ ก็เมื่อได้รับราชาภิเษกแล้ว ก็ต้องเป็นกษัตริย์อย่างสมบูรณ์และเป็นกษัตริย์อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเสด็จประทับอยู่ในพระราชวังหรือนอกพระราชวัง ตลอดเสด็จไปเมืองนอกเมืองนาหรือเสด็จเยี่ยมประชาราษฎรทุกแห่งหน ตำบล หมู่บ้าน สถานที่ต่าง ๆ ตามพระอัธยาศัยของกษัตริย์ผู้มีพระเมตตาห่วงใยไพร่ฟ้าประชาชีของพระองค์เป็นธรรมดา

เมื่อประทับอยู่ที่ไหนก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อยู่แล้ว จำเป็นอย่างไรที่จะเสด็จเข้ามาในพระราชวังเล่า

ที่จำต้องเสด็จเข้ามา ก็เพราะพระราชกิจจำเป็นที่ทรงกระทำมีอยู่ประจำพระองค์ ซึ่งคนอื่น ๆ จะทำแทนไม่ได้ เป็นพระภาระสำหรับพระองค์เอง ซึ่งจำต้องเสด็จเข้ามา

พระพุทธเจ้าก็ทรงมีภาระจำเป็นสำหรับพระองค์ เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ จึงจำต้องมีการเสด็จเข้าและออกซึ่งสมาธิสมาบัติ อันเป็นวิหารธรรมตามกาลอันควร เพราะการเข้าสมาธิสมาบัติซึ่งเป็นกิจจำเป็นสำหรับพระพุทธเจ้านั้น ไม่มีใครสามารถทำแทนได้ ต้องเป็นภารกิจของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะทำนองเดียวกับภารกิจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนอื่นทำแทนไม่ได้ ฉะนั้น

คำว่าสมาธิสมาบัติ มีความจำเป็นอย่างไรกับพระพุทธเจ้าผู้สิ้นกิเลสโดยประการทั้งปวงแล้ว และมีความจำเป็นแก่พระอรหันต์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าบ้างไหม

ยาแก้โรคทุกประเภท มีความจำเป็นแก่คนไข้และคนธรรมดา นับแต่เด็กอยู่ในครรภ์ขึ้นไปถึงผู้ใหญ่ตลอดวัยชราอย่างไรบ้าง คุณเห็นอย่างไร โปรดอธิบายให้อาตมาฟังบ้าง เพราะอาตมาไม่ใช่หมอจึงรู้สึกเสียใจที่อธิบายไม่ค่อยได้อย่างสมใจ

โอ้โฮท่าน พูดถึงเรื่องยาแล้วมีความจำเป็นเท่าชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วโลกจะขาดเสียมิได้ ไม่ว่าที่ไหน ๆ ต้องมียาไว้ประจำบ้าน ถ้าขาดยาเสียเท่านั้นชีวิตก็ไร้ความหมายไปทันที ท่านเคยเห็นหรือเปล่าว่า บรรดาสินค้าไม่มีอะไร

จะขายดิบขายดีเท่ายา เนื่องจากชีวิตเป็นของมีค่าเหนือสิ่งใด ๆ ในโลก ถ้าจะพูดถึงความจำเป็นและคุณค่าของยาแล้ว ไม่มีที่สิ้นสุดลงได้ นอกจากคนที่ไม่รู้จักคุณค่าแห่งชีวิต กับสัตว์บ้าที่ไม่เคยรู้จักยาเท่านั้น ดิฉันขอเรียนสรุปความว่ายาคือกระบอกแห่งชีวิตของสัตว์โลก

สมาธิสมาบัติ ก็เป็นธรรมจำเป็นสำหรับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ตลอดท่านผู้บำเพ็ญสมาธิสมาบัติทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับยามีความจำเป็นต่อโลกฉะนั้น เพราะสมาธิสมาบัติเป็นธรรมโอสถสำหรับพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ทั้งก่อนและหลังการตรัสรู้ ตลอดวันนิพพาน เพราะเป็นเหมือนยาอายุวัฒนะ ถ้าขาดธรรมโอสถขนานนี้เสีย คำว่าวิหารธรรมเพื่อความอยู่สบายในทิฏฐธรรม ตลอดสุขภาพและชีวิตก็ค่อยลดและหมดความหมายลงไปในเวลาไม่นานเท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นเพื่อสุขภาพและพลานามัยเท่าที่ควรจำต้องเข้าพักผ่อนหย่อนจิตที่เรียกว่าสมาธิสมาบัติ เพื่อตัดภารกิจทางภายใน คือความคิดปรุงอันเป็นงานของจิตออกเสีย เหลือแต่ธาตุรู้ล้วน ๆ ไม่มีสิ่งรบกวนให้เกิดฟอง นั่นคือการรับยาธรรมโอสถเข้าไปบำรุงธาตุรู้ และธาตุไม่รู้ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ที่อาศัยกันอยู่ ให้เป็นไปด้วยความราบรื่นในอิริยาบถต่าง ๆ เท่าที่ควร เมื่อจิตถอนออกมาจากสมาธิแล้ว ย่อมควรแก่การงาน คือการปรุงแต่งอรรถธรรมต่อไปเท่าที่ควรแก่กำลัง กายก็ควรแก่การงานอันเป็นที่ที่ของตน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ แม้สิ้นกิเลสแล้วจึงยังต้องทำความเพียรเหมือนนักบำเพ็ญทั่ว ๆ ไปด้วยเหตุดังกล่าว ไม่เช่นนั้น ส่วนหยาบคือธาตุ–ขันธ์จะเป็นฝ่ายก่อกวนทับถมฝ่ายบริสุทธิ์ให้ลำบาก อยู่ด้วยกันไม่ได้นาน คำว่าอนุปาทิเสส-นิพพานอาจจะปรากฏก่อนกาลที่ควรจะเป็น

ทั้งนี้ ไม่ต้องพูดถึงท่านที่บริสุทธิ์ ซึ่งมีความฉลาดพอที่จะปฏิบัติต่อระหว่างขันธ์กับจิตให้เป็นสุขในทิฏฐธรรมเลย เพียงแต่ท่านนักปฏิบัติ บำเพ็ญจิตจนได้พื้นฐานแห่งความสงบประจำจิตแล้วก็ยังรู้สึกอ่อนเพลียในจิตเวลาคิดอ่านการงานมากโดยไม่ได้พักผ่อนจิต คือเข้าสมาธิตามเวลาที่ต้องการ ยิ่งท่านผู้บำเพ็ญจิตที่มีระดับสูงขึ้นไปเท่าไร ก็ยิ่งรู้เรื่องระหว่างขันธ์กับจิตได้ดี และปฏิบัติต่อกันให้สม่ำเสมอ เพราะตามธรรมดาของจิตที่มีกิเลส แม้จะมีพื้นฐานแห่งความสงบรับรองอยู่แล้วก็ตาม เมื่อถูกรบกวนจากการงานมีการคิดปรุงเป็นต้น กิเลสซึ่งนอนเนื่องอยู่ภายในย่อมมีทางกระเพื่อมออกมารบกวนใจให้ลำบากได้ แม้จะไม่มากก็พอจะทำให้ไม่สบายได้อยู่นั่นเอง เช่นเดียวกับน้ำที่มีตะกอนนอนก้นภาชนะเมื่อเขย่าหรือกวนเข้าย่อมฟุ้งขึ้นมาให้น้ำขุ่นมัวได้ฉะนั้น จะกล่าวไปไยถึงใจที่บริสุทธิ์สุดส่วนที่อาศัยอยู่กับธาตุขันธ์อันหยาบ ๆ และหนักอึ้งไม่มีเวลาลดตัวเลย เมื่อปฏิบัติต่อกันไม่สม่ำเสมอ ก็ยังรู้สึกไม่สะดวก ซึ่งเทียบกันได้กับน้ำที่สะอาดถูกกวนหรือเขย่าแล้วขึ้นฟอง ฉะนั้น เพราะความกระเพื่อมจากขันธ์แสดงตัว

อาศัยเหตุนี้แล พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านจึงชอบอยู่ในป่าอันเป็นที่สงัดวิเวกและปราศจากการรบกวนใด ๆ เพื่อการอยู่สบายด้วยความเพียรในทิฏฐธรรมปัจจุบันตามกาลอันควร แล้วก็ปล่อยทิ้งร่างอันเต็มไปด้วยโคลนตม และแสนกังวลไม่มีวันจบสิ้นนี้เสียอย่างไม่มีอาลัยอาวรณ์ ซึ่งโลกเราเห็นว่าสวยงามและจิรังถาวร และพากันนอนจมอยู่โดยไม่คำนึงและสนใจเพื่อหาทางออก แต่การบ่นว่าทุกข์นั้นแม้แต่เด็กตัวแดง ๆ ก็ยังรู้จักแสดงตัวตามเรื่องของคนมีทุกข์ แต่พูดไม่ออกก็ร้องไห้แทนไปตามภาษาเด็ก พอให้ผู้ใหญ่ที่เข้าใจเรื่องทุกข์ได้รู้ทุกข์ว่าไม่เลือกหน้าชก กระทั่งเด็กก็ยังมีทุกข์ติดตามมาพร้อมแล้วแต่เริ่มแรกเกิด เมื่อเป็นเช่นนั้นใครจะได้รับข้อยกเว้นมาแต่ไหน ต้องเป็นทุกข์

ในทำนองเดียวกัน นับแต่วันเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันวันนี้ตามวัยของตน ๆ ฉะนั้น ไปที่ไหนจึงได้ยินแต่เสียงบ่นว่าทุกข์กันทั่วโลกไม่มีวันลดหย่อนลงบ้างเลย แม้เช่นนั้นก็ยังไม่วายความหวังในสุข ทั้ง ๆ ที่ไม่ทราบว่า ความสุขทุกประเภทนั้นจะแสวงหาด้วยวิธีใดและอยู่ที่ไหนเวลานี้ คิด ๆ ดูแล้วจึงน่าสังเวชอยู่มากสำหรับพวกเรา ซึ่งมีมือ มีเท้า มีกาย มีใจ เหมือนพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านแต่แล้วหันหลังให้ท่านโดยความรู้ความเห็นและความประพฤติไม่เป็นไปในแนวทางที่ท่านสั่งสอนไว้ ฉะนั้น ผลที่เกิดจาก กาย วาจา ใจ ทำขึ้น จึงกลายเป็นไฟทั้งกองเผาลนให้เดือดร้อนตลอดเวลายิ่งกว่าคนไข้หนักเสียอีก

ว่าอย่างไรคุณ จะตามเสด็จพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน หรือจะอยู่ ถ้าจะตามเสด็จก็โปรดเตรียมตัวเดินทาง คือ ทาน ศีล ภาวนา อันเป็นทางเสด็จของพระองค์แน่แล้วไม่มีทางสงสัย ท่านผู้ใดเดินตามทางสายนี้มีหวังพ้นทุกข์เป็นลำดับ ไม่ต้องบ่นกันให้เสียเวลาและตายเปล่าไม่เป็นประโยชน์อะไรจากการบ่น ถ้าการบ่นเป็นประโยชน์ และละสังโยชน์เครื่องข้องได้จริง พวกเราต้องไปนิพพานกันหมดตั้งนานแล้ว เพราะทุกคนบ่นกันทั้งนั้น พักบ่นเสียบ้างก็เวลาหลับ พอตื่นจากนอนก็ทำงานบ่นติดต่อกันไปอีกโดยไม่มีเวลาเลิกละเหมือนงานอื่น ๆ เขาทำงานยังรู้สึกเบื่อต่องานที่ทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ แต่งานบ่นไม่มีวันเบื่อ แต่ทำได้ตลอดไป

อาตมาก็ดีแต่ถามคนอื่น ว่าอยากไปนิพพานไหม แต่ตัวเองเป็นนักขี้เกียจทำภาวนา หาแต่เรื่องขี้เกียจมาทับถมตัวเอง จนหาเวลาเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาไม่ได้ แก่มากไปเท่าไร ความขี้เกียจก็ยิ่งพอกพูนหัวใจมากขึ้น เมื่อมีคนมาถามว่า ท่านอยากพ้นทุกข์ไปนิพพานไหม ยิ่งอยากชิงตอบเสียก่อนแต่เขายังไม่ทันจะถามเป็นไหน ๆ คิดแล้วก็เหมือนคนบ้าอยากไปนิพพาน จึงน่าละอายตัวเอง

และท่านที่มาถาม ขืนพูดมากไปกว่านี้เดี๋ยวท่านผู้พั่งจะเบื่อและเข็ดหลาบไม่อยากมาวัดอีกแล้ว

ไม่เบื่อหรอกค่ะ พั่งแล้วเพลินไปตามท่านพูด เหมือนพระพุทธเจ้าพระ-อรหันต์ และนิพพานอยู่ชั่วเอื้อมมือเท่านั้น ไม่ไกลอะไรเลย แต่คิดถึงเรื่องบ่นทุกข์กับเรื่องขี้เกียจแล้วดิฉันละอายตัวเองและท่าน อยากมุดกระดานลงไปเดี๋ยวนี้ ไม่อยากให้ท่านและใคร ๆ เห็นหน้าและทนอายอีกต่อไป

ละอายตัวเอง เมื่อมุดลงไปแล้ว ตัวเองจะทิ้งไว้ที่ไหนจึงจะพ้นจากความละอายเล่า ถ้าละอายตัวเราก็รีบแก้ไขตัวเสียใหม่ ไม่เช่นนั้นก็จะหลีกตัวเองไปไม่พ้นอยู่นั่นแล ไปที่ไหนก็จะเจอแต่ผู้ขี้เกียจและขี้อายอยู่นั่นเอง วันนี้หมดเวลาวันหน้าพูดกันใหม่เหมือนเราบ่นทุกข์นั่นแล

□ □ □

ผมเคยมาหาท่านครั้งหนึ่งแล้ว แต่เข้าใจว่าท่านคงจำผมไม่ได้ เวลานั้นมีแขกผมจึงไม่มีโอกาสเรียนถามธรรมะอะไรกับท่าน วันนี้รู้สึกเหมาะ ผมอยากจะเรียนถามอะไรสักเล็กน้อย ท่านพอจะมีโอกาสบ้างไหม

พูดถึงเวลาแล้วพอมี นอกจากเราไม่เบียดช่องเพื่อหาทางเดินสำหรับตัวเท่านั้น เวลาจึงเป็นเหมือนมุดดินหายไปหมดทั้งวันทั้งคืน ไม่ปรากฏว่าได้ทำตัวให้ว่างพอมีทางบำเพ็ญประโยชน์เท่าที่เวลาคอยอำนวยเท่าไรนัก . คุณสงสัยอะไร โปรดพูดออกมาได้เลย อาตมารอพั่งอยู่แล้ว

คำว่า ศาสนา มีประโยชน์แก่โลกนั้น มีประโยชน์อย่างไร และแก่ใคร

บ้าง อาจมีประโยชน์แก่เด็ก ๆ ได้บ้างไหม

คำว่า **ศาสนา** ถ้าเป็นแปลนบ้านก็ถูกต้องและรับรองจากนายช่างผู้ชำนาญมาแล้ว ผู้ต้องการบ้านชนิดใดก็ทำการปลูกสร้างตามแปลนได้เลย จะเป็นบ้านที่สมบูรณ์แบบไม่มีทางตำหนิ ถ้าเป็นถนนหนทางก็ตรงแน่วต่อจุดที่หมาย ผู้ต้องการจะไปสู่จุดนั้น ๆ ก็เดินตามเส้นทางนั้นได้เลย จะถึงจุดที่หวังอย่างไม่มีผิดพลาด ถ้าเป็นอาหารก็เป็นประเภทที่เลี้ยงคนได้ทั้งโลก ไม่มีใครรังเกียจ ทั้งให้คุณแก่ร่างกายไม่มีพิษเจือปนอยู่เลย ผู้ต้องการก็รับประทานได้โดยไม่ต้องระวังว่าอาหารจะกลายเป็นโทษแก่ร่างกาย ถ้าเป็นหลักสูตรก็เป็นหลักสูตรที่ดีและรับรองความถูกต้อง ผู้ต้องการ บวก ลบ คูณ หาร ก็ทำตามหลักสูตรได้ โดยไม่ทำผลลัพธ์ให้ผิดพลาดจากหลักสูตรไปได้ นี่เป็นข้อเทียบเคียงซึ่งยกมาเพียงย่อ ๆ ธรรมคือความถูกต้องดีงามเป็นพื้นฐาน ไม่ทำผู้มีความเชื่อเลื่อมใสและปฏิบัติตามให้ผิดหวังในผลที่ต้องการ ส่วนจะเป็นประโยชน์แก่โลกเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับผู้เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งมีความรู้สึกในแง่หนักเบาต่างกัน เพราะพระพุทธ-เจ้าผู้ทรงประกาศสอนธรรมก็เพื่อประโยชน์แก่โลกโดยทั่วกันอยู่แล้ว ถ้าเราเห็นความสำคัญของตนกับพระศาสนาว่าเป็นธรรมชาติเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก ก็จำต้องสนใจต่อการปรับปรุงแก้ไขความรู้ ความเห็น และความประพฤติทุกด้านที่กำลังปลอมแปลงอยู่ให้เข้ากับหลักธรรม ซึ่งเป็นธรรมถูกต้องตายตัวแล้วไม่ให้ปลีกแวะจากแนวทาง ผลที่ปรากฏจากการประพฤติตามหลักธรรม ถ้าเป็นเด็กก็คือเด็กดี ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็คือพลเมืองดี อาจารย์ดี ลูกศิษย์ดี เจ้านายดี ราษฎรดี รวมแล้วมีแต่คนดีเต็มไปทั่วโลกดินแดน ไม่มีคนประพฤติชั่วเสียหายพลเมืองมีมากน้อยก็พลอยเป็นสุขไปตาม ๆ กัน เพราะต่างคนต่างมีธรรม ต่าง

คนต่างให้อภัยกัน ต่างคนต่างเห็นอกเห็นใจกัน ต่างคนต่างรักและสงสารกัน โลกย่อมเป็นสุข เพราะธรรมคอยอำนวยประโยชน์อยู่แล้วแก่ทุกคนไม่ลำเอียง มีเหตุกับผลเป็นเครื่องตักตวง ไม่มีสิ่งปลอมแปลงเข้ามาฉวยโอกาสบีบบังคับให้เหตุและผลแยกจากความเป็นธรรมต่อกัน การอำนวยผลของธรรมไม่มีขอบเขตจำกัดแก่ผู้หนึ่งผู้ใดและกิจหนึ่งการใดโดยเฉพาะ แต่มีเหตุเป็นเดิมพันของผลทุกประเภทอยู่แล้ว ฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมมากน้อยจึงเป็นที่สบายใจ ไม่ต้องหาทนายมาไว้ประจำกิจที่ทำกรรมที่สร้าง โดยเกรงว่าผลที่ได้รับจะหลบหลีกไม่ยอมมารับสนองตามความจริงแล้วแต่งทนายฟ้องเรียกค่าเสียหายและบ่วยการ ทั้งเสียเวลาไปเท่านั้นปี เท่านี้เดือน กับเท่านั้นวัน ดอกผลค่าแรงงานควรจะได้รับประมาณเท่านี้ แต่ถูกโทษไปเสียเท่านั้น ได้รับเพียงเท่านี้หรือไม่ได้รับเลย อุตส่าห์ทำบุญให้ทานมาแต่เล็กจนแก่ชรา เวลาตายคว้าหาผลบุญที่ทำเห็นมีเศษเหลืออยู่เพียงนิดเดียว หรือไม่เห็นผลบุญหันหน้ามามองเลย ปล่อยให้ตายไปแบบอนาถาหาบุญมาช่วยอุ้มชูแม้แต่นิดเดียวก็ไม่ได้ ใครอย่าพากันหลงเชื่อพระพุทธเจ้าโกหก เหตุที่ทำกับผลที่ได้รับก็ทะเลาะไม่ลงรอยกัน ตัวเหตุสั่งให้ทำอย่างหนึ่งแต่ตัวผลกลับปฏิเสธไม่ยอมจ่ายเงิน คนทำงาน (นักบำเพ็ญบุญ) แย่ไปตาม ๆ กัน เหล่านี้จะไม่มีในหลักศาสนธรรม อย่างไรผู้บำเพ็ญต้องได้รับใบประกาศนียบัตรตามหลักความจริงแท้ ว่า ธัมโม หเว รักขติ ธัมมจาริง พระธรรมย่อมรู้รักษาผู้ปฏิบัติบำเพ็ญไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว และว่าความดีที่บุคคลสั่งสมอบรมไว้ด้วยดีแล้ว จะนำแต่ความสุขอันพึงพอใจมาให้ไม่มีสิ่งจอมปลอมแฝงเข้ามาด้วยเลย

การกล่าวธรรมให้คนฟัง ก็ไม่ทราบว่าจะถูกกับจุดประสงค์หรือไม่ เท่าที่อธิบายมาก็พอสรุปได้ว่าธรรมฝ่ายเหตุเป็นเหมือนแปลนบ้าน ฝ่ายผลเหมือนตัว

บ้านที่ปลูกสร้างตามแปลน ผู้เสวยผลคือเจ้าของบ้านที่อยู่อาศัยด้วยความสะดวกสบายใจ เบื้นต้น ใครจะปฏิบัติบำเพ็ญอยู่ที่ใดก็ตาม จะปรากฏผลขึ้นมาแก่ผู้นั้นโดยไม่เลือกเพศหญิงเพศชายหรือชาติชั้นวรรณะ ที่คุณถามว่า ศาสนามีประโยชน์แก่โลกอย่างไรและแก่ใครบ้าง ยังอาจมีประโยชน์แก่เด็กบ้างไหมนั้น อาตมาไม่กล้ายืนยัน เพราะไม่แน่ใจในบุคคลและเด็ก แม้ตัวอาตมาเสียเองว่าจะมีความสนใจและปฏิบัติธรรมมากน้อยเพียงไร เพราะคำว่าประโยชน์ย่อมหมายถึงความสนใจและการทำ ไม่ว่าประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรม ย่อมขึ้นอยู่กับความสนใจและการทำสิ่งสำคัญ เช่น อาหาร แม้จะมีโอชารสอย่างสมบูรณ์อยู่ในตัวของมันก็ตาม แต่ขาดผู้เกี่ยวข้องรับประทาน รสและประโยชน์ของอาหารก็ย่อมไม่มีทางอำนวยได้ ศาสนาก็ย่อมมีลักษณะเช่นเดียวกัน คือขึ้นอยู่กับผู้สนใจและปฏิบัติตาม ฉะนั้น คำว่า ศาสนามีประโยชน์อย่างไรและแก่ใครบ้างเบื้นต้นนั้น ถ้าอยากทราบเหมือนเราอยากทราบสิ่งต่าง ๆ จึงควรปฏิบัติดู เข้าใจจะเกิดประโยชน์แก่ตนด้วย นำไปอบรมสั่งสอนเด็ก ๆ ในครอบครัวด้วย เพื่อเราจะได้รู้ศีลธรรม และนำไปปฏิบัติต่อตัวเอง เด็ก ๆ คงได้รับประโยชน์ด้วย อาจจะทำให้บัญหาที่คุณถามทั้งสามตอนนั้นสมบูรณ์ขึ้นในครอบครัวของคุณเสียเองก่อนที่โลกจะได้รับประโยชน์จากบัญหาทั้งสามตอนนั้น

การสอนเด็กสมัยนี้รู้สึกลำบากและหนักใจไม่น้อย เท่าที่ดู ๆ แล้วคล้ายกับไม่มีศาสนาติดอยู่ในความรู้สึกของเด็กเสียเลย นอกจากเรื่องเห่อแบบชิงสุกก่อนห่ามมากกว่าสิ่งอื่นใด ผมจึงเรียนถามท่านว่า เด็กจะมีส่วนได้รับประโยชน์จากศาสนาบ้างไหม เพราะผมเห็นแล้วมันอดคิดไม่ได้นั่นเอง ท่านก็อธิบายให้ฟังแล้ว ทำนองว่าเด็กไม่ใช่ปลาพอจะกางแหครอบเอาทีเดียว ทั้ง ๆ ที่เขาไม่สนใจและรับธรรมเข้าสู่สมอง จึงเบื็นเรื่องหนักใจในการพยายามอบรมเขาให้เบื็นคนดี

ต่อ ๆ ไป ผมก็มองเห็นแต่ทางพระเท่านั้น ซึ่งเป็นที่เคารพของเด็กอยู่บ้าง อาจจะพอสั่งสอนเขาได้ นอกนั้นผมไม่มองเห็นใคร ผู้ใหญ่ก็ไปแบบผู้ใหญ่ ครูก็ไปแบบครู เด็กก็เลยไปแบบเด็ก ต่างคนต่างมีแบบเป็นของตน ๆ จะพอเลือกเฟ้นหยิบยืมมารยาทความประพฤติของกันและกันมาใช้บ้างไม่ค่อยจะได้เสียแล้วทุกวันนี้ ที่พอมองเห็นอยู่บ้างก็คือแบบของพระ ซึ่งพอจะเฉลี่ยให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่นและเด็ก ๆ ได้บ้าง ตามส่วนที่ควรแก่เพศและฐานะ ท่านเห็นว่าอย่างไรผิดหรือถูกผมต้องขออภัยด้วย ที่เรียนเช่นนี้ เพราะความเป็นห่วงเด็กซึ่งมีจำนวนมากขึ้นทุกวัน แต่ผู้ที่จะพาให้เด็กเป็นคนดีผมยังมองไม่ชัด จึงเป็นเหตุให้คิดว่าเด็กมีจำนวนที่เห็น ๆ อยู่เวลานี้ ต่างก็แสดงอาการที่น่าหนักใจเอาการอยู่แล้ว ถ้ายิ่งเพิ่มปริมาณมากขึ้นกว่านี้ และความประพฤติก็เป็นไปตาม ๆ กัน ดังที่เห็นอยู่แล้ว โลกที่อยู่เวลานี้จะไม่กลายเป็นโลกมรสุมรุ่มร้อนไปหมดละหรือ

เรื่องเช่นนี้มีผู้มาเล่าให้อาตมาฟังเสมอ เพราะต่างท่านก็เป็นห่วงเด็ก และคำว่าเด็กก็เป็นคำกลาง ๆ อาจจะเป็นเด็กของเราด้วยก็ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรามองเด็กมากไปกว่ามองผู้ใหญ่และมองตัวเราเองก็ได้ ความไม่ดี ไม่งามจึงไปกองอยู่กับเด็ก เด็กเป็นผู้สร้างเคราะห์กรรมไว้ ผู้ใหญ่เป็นผู้รับเคราะห์กรรมช่วงไปจากเด็กมาเป็นความหนักใจ และบ่นกันอื้อ ทางที่ถูกและเป็นธรรมแก่เด็ก ผู้ใหญ่ควรมองดูตัวด้วย มองดูเด็กด้วย พยายามปรับปรุงแก้ไขตัวเราในจุดที่เห็นว่าบกพร่องด้วย พยายามอบรมสั่งสอนเด็กด้วย สิ่งที่ไม่ดีใด ๆ ผู้ใหญ่อย่าพากันขวนขวาย ถ้าเป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อความเพลิดเพลินจนทำให้โลกลืมตัวอย่าพากันริทำจะกลายเป็นโรคระบาดและอุตริไปตาม ๆ กันแล้วแก้ไม่ตก เพราะเป็นโรคเรื้อรังและผังลึกด้วย อย่าชอบเที่ยวในสถานที่ที่เป็นอบายมุข เช่นสถาน

ที่เต้นรำ ระบำโป๊ ไนท์คลับ ที่ขับกล่อมบำเรอ สถานที่อาบอบนวดเป็นต้น การโชว์อวดร่างไม่ใช่สินค้าตัวอย่างที่จะพาให้บ้านเมืองเจริญและสงบเย็นใจ แต่เป็นการแสดงออกซึ่งความต่ำทรามทางด้านจิตใจ ให้ศีลธรรมที่มีจิตใจหัวเราะเยาะ มีครอบครัวเป็นหลักฐานแล้ว อย่าทำตัวเหมือนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่อยู่ในวัยคะนอง สิ่งทั้งนี้นับว่าเป็นภัยแก่จิตใจและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก แม้แต่สุนัขในบ้านเดียวกันยังกัดกันได้เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุให้ตามัวมองไม่เห็นอะไร เด็กที่มีนิสัยดีจะหัวเราะเยาะเย้ยและหมดความเคารพนับถือ แต่เด็กที่มีนิสัยเลวทรามจะถือเอาอย่างและกลายเป็นโรคเรื้อรังติดต่อกันทั่วดินแดนแก้ไม่หาย จะทำสิ่งใดลงไปขอให้คำนึงฐานะและศักดิ์ศรีของตัวเสมอ อย่าเห็นสิ่งที่ชอบว่าเป็นของดีมีค่ามากยิ่งกว่าตัว จะเสียคนเพราะสิ่งที่ชอบนั้น ๆ อย่าวิ่งตามตัณหาความทะเยอทะยานไม่มีขอบเขตจะหมดเนื้อหมดตัวทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตาย ภรรยามีอยู่ให้ยินดี สามีมีอยู่ให้รัก และฝากชีวิตไว้ต่อกัน อย่าฝากชีวิตไว้กับหญิง–ชายประเภทกาฝากจะถูกดูดเลือดเนื้อไปกินหมดให้ตายทั้งเป็น การกินอยู่ใช้สอยแลกเปลี่ยนทุก ๆ อย่างขอคำนึงถึงความพอดี คนเราถ้าปฏิบัติตนให้พอดีกับสิ่งเกี่ยวข้องทั่ว ๆ ไปจะมีความสุขกายสุขใจเป็นเรือนอยู่ ยิ่งกว่าปราสาทร้อยชั้นที่เต็มไปด้วยความหิวโหยไม่มีเมืองพอดีเป็นไหน ๆ สิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ควรพิจารณาด้วยดี ถ้าทำไปแบบผิด ๆ พลาด ๆ เราก็เสียคน เด็ก ๆ ก็พลอยเสียไปด้วย เพราะผู้ใหญ่พาให้เสีย การตำหนิเด็กโดยไม่พยายามแก้ไขตนเองให้ดีเท่าที่ควรก่อน จะไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้นแก่เด็กและแก่ตนเลย อย่าหัดริตำหนิผู้อื่นซึ่งตนก็ยังตกอยู่ในกรอบแห่งความเลวร้ายด้วยกัน เพราะไม่ใช่ทางจะให้ผู้อื่นและตัวเองดีขึ้น ใครหัดริทำเช่นนั้นเป็นคนเลวทรามและขวางโลก คนที่ดีเขาไม่ทำอย่างนั้น ต้องเรียนรู้และปฏิบัติตัวดีพอสมควรแล้วจึงสอนคนอื่นให้ทำตาม เช่นพระพุทธเจ้า พระ

องค์ดีแล้วจึงสั่งสอนคนได้เกือบหมดทั้งโลก และมีแต่คนเอาอย่าง ไม่มีใครกล้าตำหนิ นอกจากคนประเภทหูหนวกตาบอด มองดี-ชั่วอะไรไม่เห็นเลยจริง ๆ ถึงจะกล้าตำหนิ แบบสุนัขเห่าช้าง คนที่มุ่งหาของดีและแสวงหาเหตุผลจริง ๆ จะตำหนิไม่ลง นอกจากจะกราบไหว้บูชาความดีเลิศของพระองค์เท่านั้น ขนบธรรมเนียมอันถูกต้องดีงามที่จะควรสอนและทำตนให้ดีท่านทำกันอย่างนั้น ไม่ได้ทำแบบ นั่งตำหนิ นอนตำหนิ อะไร ๆ เรื่องของคนอื่นแล้วเป็นตำหนิทั้งนั้น เหมือนพวกเราชาวตำหนิ ถ้าต้องการเด็กดี ผู้ใหญ่ก็ลองทำดีให้เด็กดูเสียบ้าง เด็ก ๆ อาจมีหนทางพอจะเดินตามหลังพวกเราซึ่งพาทำดีได้บ้าง เพราะคนที่หวังของดียังมีอยู่เยอะในเมืองไทยเรา แต่หาผู้จะพาเดินในทางที่ดีนั้นรู้สึกหายาก แม้ในตัวของเราเองในวันหนึ่ง ๆ จิตคิดไปในทางชั่วมีมากมายยิ่งกว่าคิดไปในทางดี ไม่จำเป็นต้องคิดวิตกกับคนอื่น ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเรามากเพื่อให้เขาเป็นคนดี ทั้งนี้ เนื่องจากการทำดีต้องฝืนบ้าง คนเราจึงไม่อยากทำเพราะไม่อยากฝืน ฉะนั้น คนดีจึงมีน้อยและหายากยิ่งกว่าหาเพชรหาพลอยเสียอีก ทั้งไม่มีห้างร้านไหน ๆ จะสามารถหาซื้อเอาคนดีมาประดับร้านได้ ห้างร้านทั่ว ๆ ไปจึงมีแต่สินค้าอื่น ๆ เกลื่อนไปหมด ถ้าไม่กลัวเงินหมดจากลูก ๆ และครอบครัว จะหาซื้อใส่ตู้รถไฟก็ยังได้ จะเป็นอัศจรรย์เท่าไรนักเพียงสมบัติภายนอก เพราะมีกันทั่วโลก ส่วนสมบัติภายในคือความดีเป็นสิ่งที่ทำยาก ฉะนั้น จึงไม่อยากทำกัน คอยแต่นั่งบ่นนอนบ่นให้ความดีเกิดมาเอง ประหนึ่งความดีเป็นน้ำลายซึ่งคอยจะไหลออกมาตามความบ่นเพ้อฉะนั้น อาตมาเองก็เคยได้เป็นเด็กมาแล้ว ได้ยินพ่อ-แม่บ่นนักก็รำคาญ และไม่อยากรับประทานอาหารร่วมด้วย ทั้ง ๆ ที่ทราบอยู่ว่าท่านเลี้ยงเรามาและบ่นอยากให้เราเป็นคนดี แต่โมโหให้พ่อ-แม่ขี้บ่น ถ้าเป็นคุณถูกคุณพ่อคุณแม่บ่นให้บ้างจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ แต่พวกเราบ่นหนักใจกับ

เด็กรู้สึกว่าคล่องปากกันทุกคน เพราะถือว่าตัวเป็นผู้ใหญ่ เด็กไม่กล้าตอบคำได้ ควรหยุดการบ่นเสียบ้าง เข้าใจว่าบ่นคงจะไม่ได้ผล นอกจากเด็ก ๆ และผู้พังอื่นจะเบื่อหูไปเท่านั้น และโปรดพร้อมกันทำความดีทุก ๆ บ้านเพื่อเป็นตัวอย่างให้เด็กดู เด็กจะเป็นอย่างไรบ้างคอยดูกันต่อไป ถ้าเด็กยังไม่ดีหรือยิ่งร้ายกว่าแต่ก่อนทั้ง ๆ ที่พ่อ—แม่พาทำดีแล้ว โปรดไปบอกอาตมา อาตมาจะจับเด็ก ๆ มาหวดด้วยไม้เรียวให้เข็ดหลาบกันเสียที ทำไมเด็ก ๆ จึงไม่ยอมทำดีตามผู้ใหญ่ซึ่งพาทำดีนี่นา ผู้ใหญ่เราทุกบ้านจะว่าอย่างไร ตกลงไหม ถ้าผู้ใหญ่ทุกบ้านตกลงกันทำดีจริง ๆ แล้ว อาตมารับรองจะเฆี่ยนเด็กที่ผ่าผืนให้ทันที วัยขนาดอาตมานี้ยังพอจะทรมานเด็กให้อยู่มือได้อย่างมั่นใจทีเดียว การบวชมาก็มิได้บวชมาเพื่อเฆี่ยนตีเด็ก แต่ถึงคราวจำเป็นจริง ๆ หนีไม่พ้นก็ต้องเฆี่ยนให้เด็กเห็นผีมือเสียบ้าง เผื่อเด็ก ๆ จะได้เข็ดหลาบ และผู้ใหญ่จะได้หายบ่นว่าหนักใจ ว่าอย่างไร คุณเห็นดีด้วยไหม

โอ้โฮ มันจะไม่รุนแรงเกินไปหรือท่าน ทั้งจะบังคับให้ผู้ใหญ่ทำดีกันทุกคนและทุกบ้านแบบไม่ไว้หน้าใครเลย ทั้งจะจับเด็กมาหวดด้วยไม้เรียวให้หมอบไปตาม ๆ กัน เขาจะไม่ว่าท่านโหดร้ายมากไปหรือ เรื่องมันจะไม่ร้ายแรงกว่าที่เป็นอยู่นี้หรือท่าน

ถ้าต่างคนต่างจะรักสงวนอาตมาไม่อยากให้เป็นคนโหดร้าย ก็อย่าบ่นและปรับทุกข์ให้เด็กจนเด็กและอาตมาผู้ทนฟังก็น่ารำคาญนัก และต่างคนก็ควรสำนึกตัวซึ่งเป็นผู้ใหญ่ และเป็นแบบพิมพ์ของเด็กว่าจะควรดัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงความประพฤติคือแบบพิมพ์ของตน ๆ อย่างไรบ้าง เพื่อสิ่งสำเร็จรูป (คือ

เด็กที่คอยดำเนินตามผู้ใหญ่อยู่ทุกขณะ) ออกมาจะกลายเป็นของดีไปตามแบบพิมพ์ ถ้าต่างพากันคิดทำนองนี้ เรื่องที่เคยหนักใจก็จะค่อยเบาลงไปเป็นลำดับ อาตมาก็จะไม่ต้องเป็นคนเสียไปด้วยอีกคน เพราะความโหดร้ายซึ่งผิดกับหลักศีลธรรมที่สอนให้มีเมตตาต่อโลก และเพศก็เป็นเพศที่ร่มเย็น และโลกได้รับความอบอุ่นและไว้ใจตลอดมา

ถ้าเป็นดังที่ว่านี้ ต้นเหตุอันสำคัญก็มาขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ปกครองเด็ก มิได้ขึ้นอยู่กับเด็กโดยเฉพาะดังที่เข้าใจกัน ฉะนั้น การแก้ปลายเหตุคือการแก้เด็กจึงไม่มีผลดีเกิดขึ้น ถ้าไม่แก้ต้นเหตุคือผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ก่อขึ้น ทีนี้การแก้ผู้ใหญ่ยิ่งไม่มีหนทางยิ่งกว่าการแก้เด็กเสียอีก และจะกลายเป็นทำนองหนูนำลูกพรวนไปแขวนคอแมวเข้าอีก เรื่องก็จะลงเอยกันที่ว่า เด็กคนใดดี ผู้ปกครองก็เบาใจ แต่ลูกคนใดไม่ดี ผู้ปกครองก็หนักใจไปตามเคยเท่านั้น เรื่องทั้งนี้แต่ก่อนผมไม่เคยคิดมาก่อนว่า ผู้ใหญ่จะมีส่วนผิดพอให้เด็ก ๆ ถือเอาตัวอย่างไม่ดีมาใช้ แต่พอมาได้ฟังคำอธิบายนี้จึงพอเข้าใจ และหายข้องใจไปบ้างที่เคยคิดปรับโทษเด็กว่าไม่ดีท่าเดียว โดยไม่คิดเฉลียวถึงต้นเหตุที่พาให้เป็นมา ผมได้ความรู้เพิ่มเติมอีกแยะที่ท่านย้อนกลับมาตำหนิผู้ใหญ่ แทนที่จะไปตำหนิเด็กตามที่เรียนท่าน

เรื่องก็ควรเป็นอย่างนั้น เพราะเด็กทุกคนมีพ่อ—แม่เป็นแดนเกิดและรับเลี้ยงดูตลอดมา แม้เด็กจะไปศึกษาในที่ใกล้หรือที่ไกลก็มีผู้ใหญ่เป็นผู้ปกครองและให้การอบรมสั่งสอนอยู่นั่นเอง ถ้าผู้ใหญ่ต่างประพฤติตัวดีมีขอบเขต และอบรมเด็กที่อยู่ในปกครองให้ประพฤติตัวดีมีขอบเขตตามกำลังของเด็ก แม้จะ

เป็นเด็กวัยใดก็เป็นที่น่าเอ็นดูสงสารมากกว่าจะคิดเบื่อทางใจดังที่เป็นอยู่ เราทราบหรือไม่ว่าเด็ก ๆ ทุกวัยกำลังรอรับการศึกษาอยู่อย่างเต็มที่ ทั้งจากทางโรงเรียนและจากหลักธรรมชาติที่สัมผัสสัมพันธ์กับประสาทเครื่องรับรู้ของเด็กอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเรื่องดีหรือชั่ว เด็กจะรับและจดจำได้เร็วยิ่งกว่าผู้ใหญ่เป็นไหน ๆ และเลียนแบบผู้ใหญ่ได้อย่างง่ายดาย เพราะประสาทของเด็กกำลังอยู่ในขั้นดีเยี่ยม ผู้ใหญ่ทุกคนซึ่งอยู่ในเป้าหมายสำคัญของเด็กที่จะคอยรับถ่ายทอดจึงไม่ควรประมาทนอนใจในความประพฤติทุกด้านโดยไม่สำนึกว่าจะมีผู้คอยยึดเอาอย่างต่อไป แล้วทำไปโดยไร้ความสำนึก เวลาผลเสียหายเกิดขึ้นก็ไปโทษเด็กว่าไม่ดี ทำนองพ่อ–แม่ไม่ดีคอยแอบหนุนหลังอยู่ทางหลังฉากลูก เวลาลูกเริ่มลักเล็กขโมยน้อยมาได้ก็พลอยยินดีให้ความส่งเสริมและสนับสนุน จนลูกได้ใจและกำเริบใหญ่ ถึงกับก้าวเข้าขั้นปล้นจี้ไม่มีเลือกหน้า เวลาถูกเขาจับได้มัดเข้าห้องขัง แม่เกิดความเสียใจร้องไห้วิ่งหอบเข้าไปเยี่ยมลูกที่ห้องขังและสั่งสอนลูกนานาประการ ฝ่ายลูกซึ่งมีความเสียใจอยู่แล้ว ยิ่งพ่อ–แม่ก็มาสั่งสอนในกาลไม่ควรเช่นนั้น ก็ทำอาการจะสนองตอบบุญคุณ โดยทำเป็นกวักมือเรียกแม่เข้ามาหาทำเป็นทีจะกระซิบกระซาบระบายความในใจให้แม่ฟัง ทางแม่ก็รีบเอียงหูเข้าไปด้วยความกระหายอยากฟัง พอเป็นโอกาสลูกก็กัมลงกัดหูแม่อย่างเต็มแรงจนหูขาดไปข้างหนึ่ง เลือดสาดไปทั่วบริเวณ พร้อมกับสอนแม่เสียบ้างว่า เวลาลูกเริ่มหัดลักเล็กขโมยน้อย แม่ทำไมไม่ว่ากล่าวสั่งสอนบ้าง มิหนำยังกลับชมเชยว่าฝีมือดีขโมยเก่งเขาจับตัวไม่ได้เลย และส่งเสริมอีกด้วยว่า ลูกจงพยายามลักขโมยสิ่งของเงินทองให้ได้ทีละมากยิ่งกว่าที่กำลังทำอยู่เวลานี้ ก็เมื่อเขาจับได้จนหาทางแก้ตัวไม่ได้แล้ว ประโยชน์อะไรจะมาสั่งสอนในเวลาอันไม่สมควรเช่นนี้เล่า ฝ่ายแม่ที่ถูกลูกกัดหูก็ร้องไห้รำพันด้วยความเจ็บปวดอย่างไม่มีใครช่วยได้ เนื่องจาก

ทั้งสองคนก็คือแม่กับลูกกันจะไปปรับโทษกับใคร เรื่องความผิดของเด็ก ๆ กับผู้ใหญ่ก็เกรงว่าจะรวมอยู่ในครอบครัวอันเดียวกัน โดยไม่มีใครกล้าเอื้อมเข้าช่วยได้ เพราะต่างคนต่างมีเด็กและต่างคนต่างพาเด็กให้เป็นพิษ เรื่องจึงกลายเป็นผิดทั้งสอง ผลที่จะได้รับก็คือต่างคนต่างยอมจำนนต่อผลกรรมของตนที่สร้างขึ้น เรื่องก็เลิกแล้วกันไป จะไปปรับทุกข์แก่ใครไม่ได้อยู่เอง

□ □ □

ดิฉันขอรบกวนเวลาท่านบ้าง ท่านจะมีธระไปไหนหรือเปล่าคะวันนี้

ยังไม่มีปรากฏเฉพาะเวลานี้

คำว่าศาสนาดีนั้นดีอย่างไรบ้าง ดิฉันอยากทราบคุณสมบัติของศาสนา เพราะมีคนต่างชาติเคยถามเสมอ ดิฉันก็ตอบเขาไปแบบเดาสุ่มเพื่อเทิดเกียรติศาสนา เพราะเราถือศาสนาพุทธ เมื่อเขาถามตอบไม่ได้ก็น่าละอาย ทั้งขายหน้าคนไทยและศาสนาด้วย

อาตมาก็ไม่แน่ใจว่าจะเรียนคณให้ทราบได้แค่ไหน เพราะไม่ค่อยเข้าใจเรื่องศาสนาดีพอ แม้จะเป็นนักบวชซึ่งเป็นเพศที่ใกล้ชิดกับศาสนา ก็ใกล้ชิดในลักษณะทัพพีกับแกงเสียโดยมาก จึงขอเรียนตามความรู้สึก ถ้าผิดพลาดไปก็โปรดตำหนิอาตมา อย่าได้ตำหนิศาสนาให้มัวหมองไปด้วย แต่จะขอเรียนถามคุณเป็นข้อๆ ไปก่อน คือคนที่เคยฆ่าสัตว์ไม่ปรานี ขโมยทรัพย์สมบัติไม่ปรานีเจ้าของทรัพย์ ล่วงประเวณีอย่างไม่ปรานีว่าเป็นสามีหรือภรรยาลูกหลานใคร พูดโกหกอย่างไม่มียางอาย ดื่มสุราแบบเหลือจากตายค่อยยังเป็นคนขี้เมาต่อไป ทั้งนี้พอ

เขาได้รับการอบรมสั่งสอนจนรู้ผิดรู้ถูกประจักษ์ใจจากศาสนาแล้ว เขางดเว้นไม่ทำความชั่วทั้งห้าประการนั้น คุณจะเห็นว่าเขาเป็นคนชั่วหรือเป็นคนดี โปรดตอบตามความรู้สึกของคุณเอง

เขาต้องเป็นคนดีซิท่าน เพราะแต่ก่อนเขาเป็นคนหมดความหมายในตัวเขาและความสนใจจากประชาชน ไม่มีใครไว้วางใจและเหลียวแลเขาเลย เพราะเขาเป็นคนประเภทสัตว์บ่าในร่างแห่งมนษย์

เมื่อเป็นเช่นนั้น คุณคิดว่าอะไรพาให้เขาเป็นคนดีเล่า

ศาสนานั้น ไม่มีสิ่งที่ทำให้ดีให้ชั่ว ย่อมจะดีหรือชั่วขึ้นมาเอาเฉย ๆ ไม่ได้ ที่นี้คุณจะพอทราบได้ไหมว่า ศาสนาดีอย่างไร

พอทราบได้เพียงตื้น ๆ เท่านั้นเอง ที่ลึกละเอียดกว่านั้นดิฉันยังไม่ทราบ

คนเคยฆ่าสัตว์ แต่กลับงดเว้นเสียได้ก็เรียกว่าคนดี คนเคยเป็นขโมย แต่กลับงดเว้นเสียได้ก็เรียกว่าเป็นคนดี คนเคยประพฤติล่วงประเวณีหญิง-ชาย แต่กลับงดเว้นเสียได้ท่านก็เรียกว่าเป็นคนดี คนเคยพูดโกหกพกลม แต่กลับงดเว้นเสียได้ก็เรียกว่าเป็นคนดี คนเคยดื่มสุราแต่กลับงดเว้นเสียได้ก็เรียกว่าเป็นคนดี เคยเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่กลับงดเว้นเสียได้ก็เรียกว่าเป็นคนดี เคยทำความชั่วมากี่มากน้อย แต่พยายามกลับตัวไม่ทำเช่นนั้นอีกต่อไป เหล่านี้เรียกว่าเป็นคนดีทั้งนั้น ส่วนศาสนาล้วน ๆ ไม่มีสิ่งเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้จะทรงคุณสมบัติไว้มากน้อยเพียงใด ก็ไม่มีทางแสดงออกได้ จะแสดงออกได้มากน้อย

เพียงใดก็ต่อเมื่อมีผู้เข้าไปเกี่ยวข้อง คือนำมาปฏิบัติรักษาตนได้ผลดีเพียงใด ก็แสดงให้เห็นคุณของศาสนาเพียงนั้น ถ้าสามารถปฏิบัติตามศาสนาที่ชี้บอกไว้อย่างสมบูรณ์เต็มที่ ก็แสดงถึงคุณสมบัติของศาสนาอย่างเต็มที่ประจักษ์ใจตัวเองโดยไม่ต้องถามใคร เช่นเดียวกับฆ้องไม่สามารถออกเสียงโดยลำพังตนเอง ต่อเมื่อมีผู้มาตีนั่นแลจะปรากฏเสียงออกมา ศาสนาก็มีลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยากทราบความดีมากน้อยเพียงไรจากศาสนาก็จำต้องปฏิบัติตนตามหลักธรรม เฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาสอนถึงขั้นยอดเยี่ยมคือพระนิพพาน ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมจนสามารถบรรลุถึงพระนิพพานก็มีเฉพาะพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้น ท่านเหล่านี้คือท่านที่ทรงมรรค ทรงผล เสมอต้นเสมอปลายแลสอนสัตว์โลกได้อย่างเต็มภาคภูมิ ผู้มีความเชื่อถือและปฏิบัติตามย่อมได้รับผลคือความสุขความเจริญตามกำลังของตน ลูกหลานกุลบุตรกุลธิดาปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษพาดำเนินมา ก็กลายเป็นคนดีมีชื่อมีแปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวปลาฉลามใหญ่ (สิ่งยั่วยวน) ก็ไม่ฉุดลากเอาไปกินเสียหมด ยังปรากฏมีคนดีสืบศาสนาต่อกันไปเป็นลำดับ แต่ผู้ไม่มองเห็นคุณค่าของศาสนา หรือโดยเห็นว่าศาสนาเป็นของคร่ำครึล้าสมัย ผู้นั้นก็จะพลอยติดไปกับปลาฉลามใหญ่ไม่มีวันขึ้น . บกได้กลายเป็นปลาทะเลไปเลย เราต้องการเป็นปลาทะเลหรือต้องการเป็นคนดีมีศาสนาเป็นขวัญใจ ก็โปรดสำนึกตัวเสียแต่บัดนี้ซึ่งยังไม่สายเกินไป ทั้งยังมีโอกาสบำเพ็ญตนและรับผลเป็นขั้น ๆ จากศาสนาที่ทรงคุณค่าไม่มีสิ้นสุดอีกด้วย

เมื่อถูกถามก็ควรเรียนให้เขาทราบว่า ศาสนาเป็นของกลาง ทุกคนมีโอกาสและสิทธิที่จะศึกษาและปฏิบัติได้ด้วยกัน มิได้มีการผูกขาดให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ทุกคนจึงมีสิทธิจะทราบในสิ่งที่ควรทราบจากศาสนา ซึ่งรอต่อการ

พิสูจน์อยู่ตลอดเวลา เข้าใจว่าจะเป็นความเหมาะสมกว่าการตอบแบบสุ่มเดา

พระที่ท่านชอบเที่ยวและอยู่ตามป่า ๆ หรือภูเขา ท่านมีความรู้สึกอย่างไร ทำไมท่านไม่ชอบอยู่ตามวัดที่เขาสร้างให้อยู่ ซึ่งเป็นความสะดวกสบายดีกว่าที่เช่นนั้น

ท่านจะมีความรู้สึกอย่างไรนั้นอาตมาไม่ทราบได้ เท่าที่คุณพูดผ่านมาเมื่อสักครู่ว่าพอเข้าใจศาสนาบ้างนั้น เข้าใจอย่างไร เริ่มแรกความเป็นมาของศาสนาเป็นมาอย่างไร ใครพาให้ศาสนาปรากฏขึ้นในโลก ผู้ประกาศศาสนาให้เด่นในปวงชน นั้นคือพระพุทธเจ้าใช่ไหม

พระพุทธเจ้าผู้ทรงทำศาสนาให้ปรากฏขึ้นในโลก และประกาศศาสนาให้เด่นในปวงชน วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำ และสถานที่ทรงกระทำ ท่านทำอย่างไร และชอบทำอยู่ในที่เช่นไร

ได้ทราบว่า ท่านเจริญอานาปานสติเป็นขั้นเริ่มแรก และเจริญปฏิจจสมุปบาทสืบต่อกันเป็นลำดับจนได้ตรัสรู้ ชอบทำอยู่ในป่า และชอบประทับอยู่ในป่าตามพระอัธยาศัยตลอดมา ทีนี้คุณพอจะทราบความหมายของพระที่ท่านชอบอยู่ในป่าได้แล้วมิใช่หรือ

พอเข้าใจได้บ้าง เบื้องต้นดิฉันลืมระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นต้นเหตุความเป็นมาของศาสนา

ถ้าทราบแล้ว ปัญหาในอันดับต่อมาก็เป็นอันว่าเข้าใจเช่นเดียวกัน อาตมาขอผ่านไป

ดิฉันขอรบกวนท่าน นิมนต์อธิบายการอยู่ป่าของพระสงฆ์สมัยปัจจุบันนี้ ให้ดิฉันทราบบ้าง ว่าท่านอยู่และดำเนินข้อปฏิบัติบำเพ็ญเพียรอย่างไร เวลาไหน ท่านทำอะไรบ้าง พอทราบแนวทางของท่าน แม้เพศไม่ให้ วาสนาไม่อำนวย แต่ได้ฟังไว้บ้างก็ยังดี

อย่าให้เล่าเลย คุณสงสัยตอนไหน โปรดถามตามจุดที่สงสัยมาก็แล้วกัน

พระท่านอยู่ในป่าท่านกลัวบ้างไหม

กลัวอะไร

กลัวจำพวกสัตว์ร้าย เช่น เสือ ช้าง หมี งู และผี สัตว์เหล่านี้มีบ้างไหมในป่าที่ท่านพักอยู่

บางแห่งก็มีครบทั้ง เสือ ช้าง หมี งู บางแห่งก็มีเป็นบางประเภท ส่วนผีไม่ทราบว่ามันเป็นตัวอย่างไร อาตมาไม่เคยเห็นตัวของมัน ส่วนพระท่านจะเคยเห็นหรือไม่ก็ไม่ทราบ อาตมาไม่ได้ถามท่าน

เวลาพระท่านอยู่องค์เดียว เสือเข้ามาหาท่าน ๆ ไม่กลัวมันหรือ ถ้าเป็นท่านจะกลัวไหม

เสือมันก็กลัวพระ พระก็กลัวมัน ก็เมื่อต่างคนต่างกลัวกัน มันจะเข้ามา

หาพระเพื่อประโยชน์อะไร ถ้าเป็นอาตมาก็ต้องกลัวเพราะเคยทราบมาจนฝังใจว่าเสือเป็นสัตว์ร้ายชนิดหนึ่ง แต่ถ้าเป็นรูปเสือที่เขาเขียนไว้ในที่ต่าง ๆ เช่นในสมุดเป็นต้น แม้แต่เด็ก ๆ เขายังไม่กลัว อาตมาก็ยิ่งเป็นผู้ใหญ่จะไปกลัวให้เด็ก ๆ หัวเราะเอาประโยชน์อะไร

ท่านเคยเห็น เสือ หมี งู ช้าง บ้างไหม

ไม่เคยเห็น ได้ยินแต่เสียงของมันร้องมาตามบริเวณที่เราพักอยู่ ตามภาษาของมัน แต่มิได้ร้องเพื่อคำรามให้เรากลัว

ขอเรียนถาม เฉพาะเรื่องของพระธุดงค์ที่อยู่ในป่า ไม่เกี่ยวกับเรื่องของพระพุทธเจ้า การอยู่ในป่ากับอยู่ในแดนบ้าน ทำภาวนาได้ผลดีต่างกันอย่างไรบ้าง พระธุดงค์ท่านจึงชอบอยู่แต่ในป่า

ถ้าพูดตามความรู้สึกของพระกัมมัฏฐาน (ธุดงค์) แล้ว การอยู่ในป่ามีทางช่วยให้ความสะดวกหลายอย่าง คือป่าโดยมากเป็นที่สงัดเงียบปราศจากความพลุกพล่านด้วยรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสถูกต้องที่เคยเป็นข้าศึกแก่ใจของคนมีกิเลสทั่ว ๆ ไป ใจที่มุ่งต่อธรรมย่อมปลอดโปร่ง เป็นความสะดวกกายสะดวกใจในทุกอิริยาบถ ธุรกิจอย่างอื่น ๆ มีน้อย นอกจากธุระทางความเพียรเท่านั้น ซึ่งมีประจำอิริยาบถของท่าน (เว้นเวลาหลับนอน) เป็นสถานที่เสริมช่วยสืบต่อความเพียรได้ดี อาหารมีน้อยและไม่ทำให้ธาตุขันธ์ทับจิตที่มุ่งต่อความเพียร

มากไปเหมือนอาหารบางชนิด การพักผ่อนนอนหลับก็เป็นไปตามเวลาไม่ค่อยเคลื่อนคลาด ไม่ค่อยมีอาหารประเภทเสริมความโงกง่วง ใจที่จะเริ่มเป็นสมาธิหรือเป็นสมาธิแล้ว และใจที่จะเริ่มเกิดปัญญาหรือเกิดปัญญาแล้ว ก็ทำหน้าที่ตามขั้นของตน ๆ โดยสะดวก เพราะมีสิ่งที่คอยช่วยส่งเสริมอยู่พอประมาณแล้ว จิตใจเยือกเย็นสบาย ไม่ค่อยมีความห่วงใยกับสิ่งใด ๆ แม้ชีวิตก็จำต้องยอมสละไปตามเหตุการณ์ ใจเข้มแข็งต่อความเพียร รู้ความเคลื่อนไหวของจิตได้ง่ายขึ้นกว่าอยู่ในที่ธรรมดา จิตใจแน่วแน่ต่อธรรมขึ้นเป็นลำดับ ปลงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ประจำตัวเอง และทัศนียภาพที่มาเกี่ยวข้องกับตน ไม่เห็นอะไรมีคุณค่ากว่าใจที่กำลังผึกทรมานอยู่ จิตเห็นภัยได้ง่ายกว่าปรกติ เห็นภัยด้วยหลักธรรมคือสติปัญญาอันจะสร้างหลักฐานเป็นเครื่องยึดใจให้มั่นคงเป็นลำดับ ตรงข้ามกับความเห็นภัยของเราทั่ว ๆ ไป ซึ่งทำใจให้เหี่ยวแห้งระทมทุกข์ในเวลาคิดถึงภัยมีมรณภัยเป็นต้น เห็นลมหายใจเป็นรากฐานชีวิตโดยธรรมคือสติปัญญาอย่างแท้จริง มองเห็นแดนพ้นทุกข์ด้วยความเพียรจากสถานที่เช่นนั้นอย่างจับใจ ความเพียรไม่ลดละสืบต่อกันตลอดสาย ใจอาจหาญร่าเริงต่อธรรมเพื่อแดนพ้นทุกข์ มีความรู้สึกต่อจุดที่หมาย ประหนึ่งผู้ทำงานชิ้นใหญ่ ๆ จะสำเร็จขึ้นมาในเร็ววันฉะนั้น กระแสของจิตที่เคยพุ่งซ่านไปกับสิ่งต่าง ๆ กลับประมวลตัวเข้ามาเป็นความรู้สึกตัวทางด้านความเพียร มองเห็นจุดเด่นของใจได้ชัดเจน มองเห็นร่างกายทุกส่วนว่าเป็นส่วนหนึ่งจากใจโดยประจักษ์ การทำสมาธิเพื่อความสงบก็ง่ายและได้ผลเร็วกว่าธรรมดา การพิจารณาทางด้านปัญญาก็คล่องแคล่ว เพราะจิตอยู่ในกรอบแห่งความเพียรและหวังความก้าวหน้าอยู่แล้ว ไม่เขวไปโน้นโอนม่านี้อย่างที่เคยเป็นมา สิ่งที่จะทำให้กำเริบมีน้อย แต่สิ่งที่จะทำให้เจริญก้าวหน้ามีมากกว่า (ความเพียร) อารมณ์ที่เคยผั่งใจมาแต่อดีตก็ค่อยหายจางไปวันละเล็ก

ละน้อย จิตใจค่อยปรากฏเป็นตัวของตัวขึ้นมาทุกระยะ และเห็นโทษแห่งความสะสมอารมณ์ร้อยแปดพันประการว่าเป็นสิ่งกดถ่วงจิตใจให้จมดิ่งลงไปเพื่อความทุกข์ทรมานแก่ตนโดยประจักษ์ใจเป็นลำดับ ในขณะเดียวกันก็เห็นคุณแห่งความสงบผ่องใสของใจว่าเป็นฐานที่เกิดความสุขเย็นใจทุกประเภท

คนเราถ้าใจสบายแล้วอยู่ที่ไหนก็พออยู่พอไป ถ้าใจไม่สบายแม้จะอยู่บนปราสาทร้อยชั้นก็หาความสุขไม่ได้ คิดดูคนไข้ที่อยู่ในบ้านหรืออยู่ในโรงพยาบาลจะอยู่ในห้องใดหรือชั้นใดก็คือคนไข้ที่เป็นทุกข์อยู่นั่นแล ถ้าหายไข้แล้วอยู่ที่ไหนก็คือคนดีมีความสุขอยู่นั่นเอง

นิมนต์ท่านเล่าต่อไป ดิฉันกำลังฟังเพลินยังไม่อยากให้จบง่าย ๆ นิมนต์เล่าจนสุดขีดที่จะเล่าได้ แม้ดิฉันไม่ทราบว่าสุดขีดอยู่ที่ไหนก็อยากฟังเรื่องที่ท่านเล่าให้สุดขีด

สุดขีดสุดแดนอะไร อาตมาก็ไม่ทราบเหมือนกัน

สุดขีดความเพียร สุดขีดสมาธิ สุดขีดปัญญา สุดขีดวิมุตตินิพพาน ถ้าท่านจะพอเล่าได้ดิฉันขอฟังจนตลอด เพราะไม่เคยฟังเรื่องพระอยู่ป่า บำเพ็ญเพียรในป่า และรู้อะไร ๆ ในป่า ส่วนในบ้านในเมืองดิฉันเคยอยู่ เคยเห็น เคยได้ยินมาแทบทุกอย่างจนเคยชินแล้ว จึงอยากฟังเรื่องป่าซึ่งยังไม่เคยได้ยินได้ฟังเพื่อเปลี่ยนรสเปลี่ยนชาติบ้าง พระที่อยู่ในป่าท่านนั่งทำสมาธิภาวนาวันละกี่หนเดินจงกรมวันละกี่ครั้ง และครั้งหนึ่ง ๆ นานประมาณสักกี่นาที

จะให้เล่าละเอียดจนทุกขณะเคลื่อนไหวเทียวหรือ ถ้าไปถูกพระขี้เกียจเข้า เช่นอาตมาจะให้เล่าว่าอย่างไร เพราะบางครั้งมันก็มีเหมือนกัน พระองค์อื่น ๆ ก็เข้าใจว่าจะมีได้ในทำนองเดียวกัน ถ้าถูกพระองค์เช่นนั้น อาตมาก็ไม่อยากเล่าให้ฟัง เพราะคนขี้เกียจพระขี้เกียจอยู่ในบ้านในบ่ามีไม่อด อยู่ที่ใดไปที่ใดโดนแต่คนและพระประเภทนั้น ๆ จนหาทางไปไม่ได้ ทั้งนี้ก็เพราะเราเป็นคนและเป็นพระผู้ขี้เกียจเสียเอง จะไม่ให้โดนอย่างไรเล่า

อยากฟังพระองค์ที่ท่านมุ่งธรรมจริง ๆ ดังที่ท่านอธิบายให้ฟังตอนต้นนั้นว่าท่านบำเพ็ญอย่างไร ส่วนพระองค์ขี้เกียจอย่าไปว่าท่านเลย เดี๋ยวเรื่องจะกลับมาโดนดิฉันเข้าอีกคน ดิฉันจะนั่งทนอายฟังท่านเล่าไม่ได้แน่ ๆ

พระองค์ที่ท่านมุ่งต่อธรรมจริง ๆ ก็เช่นเดียวกับฆราวาสผู้มุ่งความมั่งคั่งทางสมบัติ เป็นคนขยันหมั่นเพียรและอดทนในหน้าที่การงานทุกด้าน พระผู้มุ่งต่อธรรมก็เป็นผู้มุ่งหน้า ต่อความเพียร อันเป็นเครื่อง ถอดถอน กิเลสทุก ๆ อิริยาบถไม่มีเวลาอยู่เฉย ๆ แต่อยู่ด้วยสติหรือปัญญาประจำตน แม้ที่สุดไปบิณฑบาตก็ถือเป็นการเดินจงกรมเพื่อความเพียรไปในตัวตลอดทั้งไปและกลับมา โดยกำหนดสติ-ปัญญากับจิตให้สัมพันธ์กันไปตลอดสาย ก่อนฉันก็พิจารณาอาหารที่รวมลงในบาตรแล้วโดยแยบคายทุกครั้ง เพื่อมิให้ติดใจในรสอาหารทุกประเภทแล้วเริ่มลงมือฉันโดยสำรวม มีความรู้สึกอยู่ในบาตรหรือในกายที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ในเวลานั้น เสร็จแล้วเริ่มความเพียรในท่าอิริยาบถต่าง ๆ เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา ผลัดเปลี่ยนไปตามที่เห็นสมควรในอิริยาบถต่าง ๆ ผู้อยู่

ในภูมิความสงบก็เร่งจิตให้มีความสงบมากขึ้น และพิจารณาบัญญาในโอกาสที่จิตถอนขึ้นจากสมาธิแล้ว ผู้อยู่ในบัญญาขั้นใดก็เร่งบัญญาขั้นนั้นขึ้นไปพร้อม ๆ กับสมาธิ เป็นคู่เคียงกันไปตามโอกาสอันสมควร แต่ไม่ใช่ในเวลาเดียวกัน โดยถือขันธ์มีรูปขันธ์เป็นต้นเป็นจุดพิจารณาบัญญา เมื่อรู้แจ้งชัดในกองรูปขันธ์อย่างสมบูรณ์แล้ว จิตย่อมถอนจากอุปาทานเสียได้ หมดภาระหนักคือความยึดถือกายไปขั้นหนึ่ง

ลำดับต่อไปก็พิจารณา นามขันธ์ ตามจริต ชอบในขันธ์ใดขันธ์หนึ่งเป็นต้นเหตุ บัญญาจะค่อยเชื่อมโยงไปในขันธ์ต่าง ๆ โดยลำพังตนเอง เพราะสติบัญญาขั้นนี้ละเอียดและทำงานโดยไม่ต้องบังคับ นอกจากจะยับยั้งเอาไว้เท่านั้น เพราะมีความเพลิดเพลินรื่นเริงในธรรมทั้งหลายทั้งที่ละได้แล้ว และกำลังเพียรละอยู่ เหมือนคนร่ำรวยเพลิดเพลินในกองสมบัติที่มีอยู่แล้ว และที่กำลังหลั่งไหลเข้ามาฉะนั้น สติบัญญาหมุนตัวอยู่กับสภาวธรรมไม่ขาดวรรคขาดตอน ด้วยอำนาจแห่งความมุ่งมั่นต่อแดนหลุดพ้นเป็นเครื่องผลักดัน ประหนึ่งแดนพ้นทุกข์กำลังจะตกอยู่ในเงื้อมมือในขณะนั้น เว้นเฉพาะเวลาจิตเข้าพักในสมาธิที่หมดกังวลในภารกิจไปเวลาหนึ่งเท่านั้น พอถอนขึ้นมาก็เริ่มทำงานติดต่อโดยทางสติบัญญาต่อไป จนมีความสมบูรณ์ทางสติบัญญาเต็มที่แล้ว ก็ถอดถอนอุปาทานในจิตออกเสียได้โดยสิ้นเชิง เหลือแต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ซึ่งเป็นของไม่ตาย ครองความบริสุทธิ์อยู่ในร่างอันเป็นเหมือนผ้าขี้ริ้วห่อทองคำธรรมชาติ ฉะนั้น ภารธุระที่แสนลำบากกังวลมาเป็นเวลานาน ก็ยุติกันลงในขณะที่กิเลสอันแสนละเอียดภายในจิตสลายตัวลงไป ธรรมสังเวชในความหลงต่อสิ่งยั่วยวนทั้งหลายซึ่งเป็นต้นเหตุให้ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ในสงสารมาช้านานก็ปรากฏขึ้นอย่างเต็มใจ พร้อมทั้งความเห็นคุณแห่งความเพียรพยายามทุก ๆ ประโยค แม้จะเป็นประเภท

ที่ล้มลุกคลุกคลานในขั้นเริ่มแรก เพราะความไม่รู้ไม่เข้าใจต่อวิธีดำเนินก็ตาม แต่ก็เป็นธรรมเกื้อหนุนกันไปทุกระยะพอมีทางตั้งตัวได้ และเสริมกำลังมาเป็นลำดับจนถึงบัจจุบันที่ปรากฏอยู่ ณ บัดนี้ได้ ซึ่งมีความอัศจรรย์เป็นผลที่ไม่เคยคาดฝั่นมาก่อน ความปรารถนาอันแรงกล้า ศรัทธาอันเหนียวแน่น ความเพียรไม่หยุดหย่อนที่โหมกันมาเหมือนพายุบุแคมชนิดไม่มีวันมีคืนในสงคราม ระหว่างกิเลสกับจิต ซึ่งเป็นสงครามอันยิ่งใหญ่ในไตรภพ ก็ประกาศสันติธรรมกันลงในความเสมอภาคโดยสิ้นเชิง บรรยากาศทั้งภายในภายนอกตลอดโลกธาตุประหนึ่งไม่มีสิ่งใดไหวติง ต่างอันต่างนิ่งสงบตัวราวกับโลกทั้งสามไม่มีอะไรเหลืออยู่ กลายเป็นสิ่งหลุดลอยไปตามกิเลสโดยสิ้นเชิง จิตเป็นอวกาศว่างเปล่าจากตัวเองและสิ่งทั้งปวง หมดความดึงดูดโดยประการทั้งปวง (อวกาศของจิตกับอวกาศภายนอกไม่ใช่อันเดียวกัน เป็นเพียงเครื่องเทียบ ท่านผู้ฟังโปรดทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามความหมายของคำทั้งสองนั้นด้วยดี)

ที่เล่าเรื่องของพระที่ท่านชอบอยู่บ่า ตลอดข้อปฏิบัติภายในภายนอก ความรู้ความเห็น ความเป็นต่าง ๆ ของท่านโดยการคาดคะเนเดาเอาบ้างนั้น ยังไม่แน่ใจนักว่าจะถูกหรือผิด จึงขออภัยจากคุณและท่านผู้อ่านมาก ๆ ด้วย ความมุ่งหวังในการเรียนเล่าก็ปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่คุณและทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาธรรมทุก ๆ ข้อไป ถ้ามีข้อสงสัยตอนที่พูดมาแล้วก็ดี ในข้ออื่น ๆ ก็ดี โปรดสนทนากันได้

วันนี้ ดิฉันได้ฟังธรรมแปลก ๆ และอัศจรรย์หลายข้อ ซึ่งแต่เกิดมาไม่เคยได้ยินเลย เพียงมาได้ยินท่านเล่าเรื่องบ่าให้ฟังวันนี้เอง ดิฉันเพลินฟังจนเคลิ้มไปไม่ได้สนใจกับอะไร ๆ ทั้งนั้น ขณะที่เพลินฟังท่านอธิบายถึงกิเลสหลุดลอย

ไม่มีสิ่งใดไหวติง และตอนจิตเป็นอวกาศว่างเปล่าจากตัวเอง จิตเคลิ้มไปตามธรรมเหมือนดิฉันเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง และเห็นนิพพานเป็นอวกาศในจิตจริง ๆ เจ้าพระคุณทำไมเป็นอย่างนั้น ดิฉันอัศจรรย์จริง ๆ หรือดิฉันเป็นอะไรไปในเวลานั้น นิมนต์ท่านอธิบายให้ดิฉันฟังบ้าง

เวลานี้ จิตของคุณยังเป็นเหมือนเวลานั้นอยู่หรือเปล่า

เปล่าค่ะ ดิฉันเสียดายอยากให้จิตเป็นอย่างนั้นตลอดไป แต่มันไม่เป็น ท่าน

แล้วคุณทำไมถึงถามอาตมาว่า ดิฉันเป็นอะไรไปคะ อย่างนั้นเล่า

ก็เพราะกลัวเขาจะหาว่า ดิฉันเป็นบ้าไปละซิ ท่าน จึงรีบเรียนถาม

เวลานี้ คุณเข้าใจว่าคุณเป็นคนเช่นไรล่ะ

ดิฉันก็เป็นคนดี ๆ มีสติอยู่นี่เอง แต่นึกเสียดายจิตที่ปรากฏเป็นความอัศจรรย์ขึ้นในเวลาที่ท่านอธิบายธรรมตอนกิเลสหลุดลอย ใจเป็นอวกาศว่างเปล่าโดยประการทั้งปวง อยากให้จิตของดิฉันเป็นอย่างนั้นตลอดไป แต่นึกกลัวว่าจิตได้แสดงตัวออกมาอย่างผาดโผนโดยที่ตนไม่รู้สึก แต่คนอื่นเห็นเขาจะเข้าใจว่าดิฉันเป็นบ้าไป เฉพาะท่านเห็นดิฉันเป็นอย่างไรบ้างในเวลานั้น ดิฉันไม่แน่ใจตัวเอง

เวลาจิตเป็นคนดีก็กลัวจะเป็นบ้า แต่เวลาจิตพาให้เป็นคนบ้า ทำไมจึงไม่

กลัวและอยากเป็นคนดี คนเรานี้รู้สึกแปลกอยู่ไม่น้อยและแปลกไม่อยากเปลี่ยนแปลงและกลับตัว ชอบอยากให้จิตแปลกและเป็นคนแปลกทำนองนั้นเสมอไป เวลาไปเที่ยวโก้เก๋ เตร็ดเตร่แบบไม่มีขอบเขต ไม่มีซื่อมีแป กลับเข้าใจเสียว่าตัวเป็นคนดีและทันสมัย สวมเครื่องแต่งตัวแบบกระทัดรัดจนหันหน้าเข้ามองดูคนซึ่ง ๆ หน้าไม่ได้ นั่นถือว่าทันสมัยป่อเทียว พระเอกนางเอกสู้ไม่ได้ แต่เวลาจะหันหน้าเข้าวัดฟังธรรมจำศีล เพื่อแสวงหาคุณงามความดีอันมีขอบเขตใส่ตัว เพื่อคนที่มุ่งความดีจะได้ถือเอาเป็นแบบต่อไป กลับเห็นว่าตัวนี้จะเป็นคนครึล้าสมัย ถ้าปล่อยให้แต่คนประเภทที่ทันสมัยเป็นผู้นำโลก จะเป็นโลกไหนก็โลกเถอะไม่เข้าใจอธิบาย เพราะอาตมาไม่ค่อยรู้เรื่องทางโลกเท่าไรนักจึงขอผ่านไป

ถ้าความรู้สึกที่พึงปรารถนานั้นหายไป ก็ควรทำความเข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นต้องดับไป แต่สิ่งที่รู้ ๆ ยังคงอยู่ให้ขวนขวายต่อไป สิ่งที่อยู่ในตาข่ายแห่งความพยายามจำต้องพบ หนีความเพียรไปไม่พ้น โปรดอย่าทำความเสียใจซึ่งเป็นการเบียดเบียนตัวเองเปล่าและไม่เป็นประโยชน์อะไร ความพากเพียรนั่นแลสาเหตุให้เกิดประโยชน์ไม่มีสิ้นสุด โปรดทำความพยายามต่อไป ถ้าจะต้องการเป็นศิษย์ที่มีผู้สั่งสอนจริง ๆ

ท่านเช่นเสียบ้างจะได้รู้สึกตัว เพราะคนเราถ้าไม่มีใครว่าเสียบ้างมันลืมตัวชอบทะนง และทะนงเสียจนไม่รู้จักตายและฉิบหายใด ๆ ทั้งสิ้น มีอาจารย์คอยให้สติก็เหมือนว่าวที่มีเชือกคอยฉุดดึงไว้ ไม่ปลิวว่อนไปตามลมและหายซากไปเลยุท่าเดียว ดิฉันชอบมีครูอาจารย์คอยเตือนให้สติอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้น คนเราเสียได้อย่างง่ายดาย สำคัญที่เหตุเกิดขึ้นเฉพาะหน้าคว้าหาอะไรไม่ทัน เพราะไม่ได้รับการอบรมมาก่อน จนเรื่องผ่านไปแล้วจึงมาระลึกได้ เกิดความเสียใจให้ตัวเอง

บางรายถึงกับร้องไห้ บางรายเสียไปเลยไม่มีทางแก้ไข เหล่านี้เพราะความลืมตนโดยมาก ที่ท่านให้สติวันนี้รู้สึกเป็นพระคุณอย่างมาก ดิฉันจะได้นำแนวธรรมนี้ไปอบรมลูกหลาน ซึ่งกำลังอยู่ในวงล้อมแบบนี้แทบทั้งนั้น ทั้งน่าวิตกอยู่ไม่น้อย เพราะทุกวันนี้สิ่งที่จะทำให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่เสียนั้นมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าบ้านนอกในเมืองซึ่งพอจะพูดได้ว่า กำลังเกิดโรคระบาดแบบไม่มีใครช่วยใครได้ ต่างคนต่างดิ้นรน เหมือนฝูงนกที่ถูกแหนายพรานครอบไว้ ต่างตัวต่างดิ้นไม่พร้อมกันเลยตายเสียเกลี้ยง ไม่มีรอดตาข่ายไปได้แม้แต่ตัวเดียว ดิฉันอ่านพบในหนังสือธรรมที่ท่านสอนไว้เป็นคติก็นำมาเล่าถวาย ถ้าผิดก็ขออภัยด้วย ดิฉันจำไม่แน่ว่าหนังสือที่อ่านพบชื่อว่าอย่างไรแน่ เพราะเท่าที่อ่าน ๆ มาก็มีมากด้วยกัน ซึ่งได้จากที่ต่าง ๆ มีเพื่อน ๆ ให้มาบ้าง ได้รับแจกจากงานศพบ้าง

จำเป็นอะไร จะต้องไปถามถึงโคตรแซ่ของหนังสือและผู้แต่งผู้สอนเล่า เพราะนั่นไม่ใช่ผู้ผิดซึ่งควรจะจับมาทำโทษ ส่วนผู้ผิดจริง ๆ นั้นมีอยู่กับตัวเราแต่ละราย ซึ่งควรจะสาธุแก่หนังสือและผู้แต่งผู้สั่งสอน แล้วกลับมาแก้ความผิดของตนตรงที่ถูกตำหนิ จะชื่อว่าเราเป็นคนที่มีความหมาย เพื่อหาความรู้ความฉลาดแก่ตนและส่วนรวมจากเครื่องช่วยต่าง ๆ มีหนังสือและครูอาจารย์เป็นต้น

ดิฉันขอย้อนคืนหาเรื่องพระอยู่บ่าที่ยังไม่จบกำลังเสียดาย เผอิญมีเรื่องปวดสมองเข้ามาแทรกเลยไปกันเสียพักใหญ่ ทำให้ขาดนิทานไปนาน ทีนี้เมื่อจิตเป็นอวกาศหมดความดึงดูดในตัวเองและสิ่งทั้งปวงแล้ว จิตเสวยอะไรต่อไป เพราะธรรมดาของจิตในสามัญสำนึกย่อมไม่มีว่างจากอารมณ์เครื่องเกี่ยวข้องและกวนใจ ซึ่งทำให้ยุ่งกันอยู่ตลอดเวลา จนหาเวลาพักผ่อนไม่ได้ หรือไม่สนใจพักสงบทางจิตเลย

ตามพระพุทธประวัติ ซึ่งเป็นประวัติของพระพุทธเจ้า กล่าวไว้ว่า พระองค์เสวยวิมุตติสุข คือสุขจากความหลุดพ้น ส่วนพระที่ศึกษาและปฏิบัติอยู่ในป่า เวลาปรากฏผลขึ้นมาเป็นลำดับก็ไม่ทราบว่าท่านเสวยผลนั้น ๆ กันอย่างไร ตลอดถึงท่านที่บำเพ็ญจนถึงขั้นอวกาศจิตว่างเปล่าตลอดทั่วถึง ท่านจะเสวยอะไร อาตมาไม่ค่อยเข้าใจ โปรดเรียนถามท่านผู้รู้ต่อไป สำหรับอาตมาได้ยินแต่นักท่องเที่ยวอวกาศทางโลกที่เขาพูดและประกาศกัน แต่ก็ยังไม่เคยทราบว่าอวกาศนั้นเป็นอย่างไร จะมาอุตริอะไรกับอวกาศจิตซึ่งไม่มีใครพูดกัน ขืนพูดไปมากมีหวังอะไรแน่ ๆ

ที่ว่าจิตธรรมดาไม่มีว่างจากอารมณ์เครื่องเกี่ยวข้องนั้น ผู้ที่ไม่ว่างยังมีงานทำก็ทำไป แต่ผู้ที่ว่างก็พักผ่อนไป อย่าให้มายุ่งอยู่ด้วยกันหมดทั้งโลกเลย

ดิฉันต้องขออภัยที่ทำให้ท่านไม่สะดวกใจ เพราะความอยากรู้อยากเข้าใจจึงต้องรบกวนบ่อย ผิดบ้างถูกบ้างหวังว่าท่านคงไม่สีสา และยังไม่หายอยากเรียนถามท่านอีก คือจากอวกาศของจิตแล้ว พระองค์เช่นนั้น ท่านมีธุรกิจอะไรประจำวันและประจำอิริยาบถของท่านในวันหนึ่ง ๆ จนกว่าธาตุขันธ์ของท่านจะถึงอายุกาล

ท่านก็มีการเป็นอยู่หลับนอนเช่นเดียวกับธาตุขันธ์ทั่ว ๆ ไป มีการเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนา เพื่อความอยู่สบายในทิฏฐธรรมปัจจุบันเป็นประจำเหมือนนักปฏิบัติธรรมทั่ว ๆ ไป ไม่มีอะไรผิดแปลกกันกับที่เคยทำมาตามอิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจภายนอก

ส่วนธุรกิจทางภายใน คือภาวนามีส่วนผิดแปลกจากเดิมอย่างไรหรือไม่

มีอยู่บ้างก็เจตนาความมุ่งหมาย คือนับแต่ขั้นเริ่มแรกจนถึงขั้นสุดท้าย ท่านมีเจตนาเพื่อความรู้แจ้งในธรรมเป็นลำดับจนถึงผลมุ่งหมายอันพึงพอใจ จากนั้นเจตนาเดิมก็หมดไป เช่นเดียวกับเราออกเดินทางไปสู่จุดต่าง ๆ ด้วยความมุ่งที่ตั้งไว้แล้ว พอถึงจุดที่หมายแล้วความมุ่งหวังก็หมดไปฉะนั้น จากนั้นต่างก็บำเพ็ญเพื่อวิหารธรรม คือความอยู่สบายในระหว่างขันธ์กับจิตซึ่งอาศัยกันอยู่ให้เป็นไปเพื่อความสะดวกต่อกันเท่าที่ควรจนถึงกาลอายุขัย แต่มิได้มีเจตนามุ่งหมายเพื่อจะถอดถอนกิเลสประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น

เวลาพระอรหันต์ท่านตายด้วยอุบัติเหตุ จิตท่านจะมีทางเสียบ้างไหม

ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ จะไม่มีความรู้ความสามารถ จะไปรู้ได้อย่างไรว่าจิตท่านจะได้หรือจะเสีย คุณถามที่อื่นบ้างไม่ได้หรือ ทำไมจึงวนเวียนมาถามแต่เรื่องพระอรหันต์ และจิตพระอรหันต์ โดยไม่ยอมขยับขยายไปไหนเลยอย่างนี้เรื่อยมา คนเราเมื่อถูกไล่หนักเข้ามันจนได้น่า ไม่ว่าพระว่าโยม เพราะหลายหมัดต่อหลายหมัดจะไปหลบทันอย่างไร จำต้องโดนด้วยกันแน่ ๆ

ดิฉันไม่เคยนึกว่าท่านจะติดบั๊ญหาขนาดดิฉัน และก็มิได้มุ่งมาไล่ท่านให้จนแต่มุ่งธรรม คือความเข้าใจจากท่าน เพราะรู้สึกได้คติแยะสำหรับวันนี้ ดิฉันเข้าใจและมั่นใจว่าจะได้รับคำเมตตาตอบจากท่านในคำที่ถามเมื่อสักครู่นี้อย่างมั่นใจค่ะ

ไม่เคยนึกก็ควรนึกเสียบ้าง เพื่ออีกฝ่ายหนึ่งจะพอมีทางออกไม่ถูกผูกมัดเสียจนหาทางหายใจไม่ได้ ถ้าถามในสิ่งที่เคยรู้เคยเห็นก็พอมีทางตอบกันได้ ก็นี่ถามขั้นประโยคไหนก็ล้วนเป็นประโยคที่อัดอั้นตันใจไปเสียหมด เมื่อหาทางออกไม่ได้คนเราก็ต้องออกทางโมโห เพราะเป็นทางที่เคยออกเป็นประจำและราบรื่นดี แต่จะกระทบใครหรือไม่นั้นไม่สู้เป็นสิ่งที่ผู้หาทางออกจะสนใจนัก แต่นี่อาตมามิได้โมโหให้คุณหรอกนา

ที่นี้ปัญหาความสงสัยที่ดิฉันเรียนถามท่านเรื่องพระอรหันต์ตายด้วยอุบัติเหตุ จิตท่านจะเสียไหมนั้น ท่านจะพยายามให้หายไปกับเรื่องโมโหเลยหรือท่านยังจะพออธิบายให้ดิฉันได้รับความเข้าใจต่อไปอีกได้

จิตท่านจะเสียไปไหน จะเสียไปเพราะอะไร เพราะเวลาท่านบรรลุพระอรหันต์ท่านก็มีชีวิตอยู่ การบรรลุก็ถือจิตเป็นผู้บรรลุ ไม่ใช่กายเป็นผู้บรรลุ การตายจะตายด้วยเหตุใดก็ถือการยุติความสืบต่อแห่งธาตุ-ขันธ์อันเดียวกัน ไม่มีการตายใดจะแปลกต่างกัน คือ การสลายแห่งธาตุ-ขันธ์ คุณเคยเห็นเคยได้ยินบ้างไหมว่า การตายบางอย่างทำให้ธาตุขันธ์สลาย แต่ตายบางอย่างธาตุขันธ์ยังคงที่ดีอยู่ไม่สลายเลยดังนี้

ไม่เคยเห็นค่ะ เคยเห็นแต่พอตายแล้วเท่านั้นไม่ว่าตายด้วยเหตุใด ก็คือความหมดหวังในอันเป็นอยู่ของธาตุ-ขันธ์ด้วยกันทั้งนั้น

ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น คุณทำไมจึงสงสัยว่าพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้มีใจบริสุทธิ์

ล้วน ๆ แล้ว จะไปเสียท่าด้วยการตายชนิดต่าง ๆ เล่า โปรดทราบว่าพระอรหันต์ไม่ใช่ลิงที่กระโดดใส่กิ่งไม้สดจึงปลอดภัย แต่โดดใส่กิ่งไม้ตายผุแล้วหักตกลงทับลิงตัวนั้นตายเสร็จ แต่พระอรหันต์ท่านมิได้เป็นแบบลิง เพราะท่านไม่ใช่ลิงจะให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้ การบรรลุอรหันต์ก็คือใจถึงความบริสุทธิ์หมดจด หมดบัญหาโดยสิ้นเชิงแล้ว ทั้งการเห็นการได้ยิน สูดกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และอารมณ์ทั้งการตายด้วยเหตุต่าง ๆ เพราะเป็นส่วนภายนอกจากความบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดจะทำให้กำเริบได้แล้ว จึงไม่ควรนำมาคละเคล้ากัน

กระผม (พระ) นั่งฟังแต่ต้นบัญหาที่ท่านเริ่มอธิบายจนตลอด รู้สึกซาบซึ้งเหลือที่ประมาณ ไม่มีทางสงสัยแม้จะปฏิบัติยังไม่ได้ไม่ถึง แต่ก็ภาคภูมิใจอย่างยิ่งในชีวิต เหมือนบุรุษบ้านบ่าอยู่ในหุบเขา ไม่เคยเห็นตัวเมืองว่าเป็นอย่างไร แต่เขามีโชควาสนาได้ไปเที่ยวชมเมืองนอกที่เจริญเต็มที่แล้ว ได้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างและทุกสถานที่ที่ถือกันว่าสวยงามอย่างสมใจที่กระหายมานาน เวลากลับมาแล้วเขาก็ไปอยู่ในบ้านบ่าหุบเขาตามเดิม ด้วยความดีใจที่ตนได้เห็นสิ่งสวยงามต่างๆ แม้จะไม่มีอะไรติดตัวมาสักชิ้นเดียวก็เป็นที่น่าพอใจอยู่แล้ว ในชีวิตของเขาซึ่งเป็นคนจน ๆ แสนจน ตัวกระผมเองก็คือบุรุษบ้านบ่าคนนั้นที่ได้พังธรรมวันนี้ เวลากลับไปแม้จะไม่มีอะไรติดตัวไป แต่ก็ได้พังธรรมอย่างถึงใจไม่มีวันหลงลืมตลอดกาล กระผมขอกราบนมัสการลาไปเสวยกรรมเหมือนบุรุษคนนั้น ด้วยความระลึกซึ้งในธรรมอย่างผั่งใจ

เดี๋ยวท่าน ขอท่านอย่าได้พูดอย่างนั้น ผมรู้สึกละอายมาก เพราะผมไม่ใช่นายเหนือกรรม แต่ต้องเสวยกรรมที่ตนทำไว้เหมือนกันทั่วโลก ผมอธิบาย

ธรรมวันนี้ก็เพื่อท่านด้วยเพื่อท่านผู้อื่นด้วยและเพื่อผมด้วย ขอนิมนต์ยึดเอาธรรมของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติซึ่งเป็นเหมือนเราเดินทางที่ถูกไม่ลดละ จุดที่หมายอันสมหวังจะเป็นสมบัติอันล้นค่าของท่านในวันหนึ่งข้างหน้าแน่นอน นิมนต์ไปเป็นสุข ๆ

□ □ □

กระผม (พระ) ขอกราบเรียนถามความสงสัยเล็กน้อยที่แก้ไม่ตกมาเป็นเวลานานรู้สึกหนักใจตลอดมา คือการบำเพ็ญจิตขั้นเริ่มแรกก็รู้สึกว่าราบรื่นมาเป็นลำดับในทางสมาธิ จิตรู้สึกว่าสงบดีและสงบลงได้ตามเวลาที่ต้องการ แต่เวลาถอนออกมา จะพาพิจารณาทางด้านปัญญา รู้สึกอึดอัดไม่อยากไตร่ตรองค้นคว้าเลยผืนหนัก ๆ เข้าจิตก็ค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพความรู้สึกไปในทางด้านปัญญาจนกลายเป็นนิสัยชอบคิดเป็นประจำ ไม่ค่อยสนใจในการพักสงบเหมือนที่เคยเป็น แต่ทางเดินของปัญญาซึ่งจะเพิ่มภาระทางความคิดให้มากขึ้นรู้สึกกว้างขวางออกไปทุกวัน เวลาพิจารณากองธาตุในส่วนร่างกายก็กลายเป็นธาตุไปตลอดสาย เวลาพิจารณาให้เป็นอสุภก็เป็นอสุภไปตลอดในส่วนแห่งร่างกาย แม้จะพิจารณาให้เป็นทั้งธาตุทั้งอสุภก็มีความเพลิดเพลินไปตามสายนั้น ๆ เสมอกัน ทั้งภายนอกและภายในเมื่อพิจารณาประสานกันก็มีความดูดดื่มเพลิดเพลินเช่นเดียวกัน แต่ใจรู้สึกเพลีย ๆ ชอบกล ไม่เป็นจิตที่สงบสุขเหมือนเมื่อจิตอยู่ในวงสมาธิ ข้อนี้จะเป็นเพราะอะไร กระผมไม่เข้าใจ วิธีปฏิบัติให้ จิตเป็นสุข เหมือน เมื่ออยู่ในสมาธิมาก่อนแต่ยังไม่ได้ใช้ความคิดอ่านไตร่ตรอง คืออยากให้จิตมีความสุขทั้ง ๆ ที่เรากำลังดำเนินปัญญา

คนที่ขี้เกียจก็ถือการกิน ๆ นอน ๆ เป็นความสุขไปประจำวันหนึ่ง ๆ ไม่สนใจกับการงานเพื่อผลรายได้กลัวจะเป็นการทำลายความสุข แต่คนขยันก็ถือ

การงานและผลของงานเป็นสิ่งที่ให้เกิดความสุข และเห็นโทษแห่งความเกียจคร้านกิน ๆ นอน ๆ ว่าเป็นภัยต่อจิตใจและทรัพย์สมบัติ แต่การกินอยู่หลับนอนเพื่อพักผ่อนร่างกายให้ควรแก่การงานนั้น โลกถือเป็นความจำเป็นโดยทั่วกัน ท่าน ก็ขอนิมนต์เดินสายกลาง อย่าปล่อยใจให้นอนจมอยู่ในสมาธิ คือ ความสงบสุขโดยท่าเดียวจะกลายเป็นสมาธิขี้เกียจ และอย่าปล่อยจิตให้ทำงาน คือการคิดอ่านด้วยปัญญาอย่างเดียว โดยไม่ยอมพักผ่อนจิตในสมาธิคือความสงบเลย จะกลายเป็นเรื่องเลยความพอดีที่เรียกว่ามัชฌิมาไปโดยไม่รู้สึก ทางที่ดี เมื่อจิตทำงานมากรู้สึกเพลียภายใน ควรพักสงบในสมาธิเพื่อสั่งสมกำลังจนกว่าจิตจะถอนขึ้นมาเอง จากนั้นก็ทำงานคือการคิดค้นด้วยปัญญาต่อไป

จิตที่พิจารณารูปอสุภชำนาญคล่องแคล่วทั้งข้างนอกและข้างใน และถือเอาอารมณ์นี้เป็นประจำใจในท่าอิริยาบถต่าง ๆ ทีนี้เพื่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกให้ละเอียดขึ้นไปเป็นลำดับ จะพอมีทางอย่างไรหรือไม่

มี ถ้าทำให้มี ถ้าทำให้ติดก็ติดอยู่เพียงอสุภนี้เท่านั้น นาน ๆ ไปก็เข้าใจว่าโลกแห่งธาตุขันธ์คือโลกแห่งอสุภ แล้วจิตก็นอนจมอยู่กับอสุภหาทางออกไม่ได้ นอกจากติดอยู่ในอสุภจนหาทางออกไม่ได้แล้ว ยังสำคัญว่า ความสิ้นกิเลสราคะตัณหามีอยู่แค่อสุภนี้เท่านั้นบ้าง สำคัญว่า พระอรหันต์นี้สำเร็จขึ้นด้วยอสุภบ้างทั้ง ๆ ที่เจ้าตัวยังนอนจมอยู่กับอสุภโดยไม่รู้สึก หรือจะเรียกว่าพระอรหันต์อสุภก็ไม่ผิด ถ้าจิตเป็นทำนองนี้

ทางที่ถูกจะควรปฏิบัติอย่างไรต่อไป เป็นเรื่องที่ลำบากและหนักใจอยู่ไม่

น้อยสำหรับผู้ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ จึงกราบเรียนขอคำเมตตาแนะนำจากท่านเท่าที่เห็นสมควร

การพิจารณาอสุภก็เพื่อลดราคะตัณหาความหมายสวยหมายงามให้น้อยลงเป็นลำดับหนึ่ง เพื่อรู้ต้นเหตุที่เกิดขึ้นแห่งอสุภอย่างแท้จริงหนึ่ง เมื่อทราบต้นเหตุอันแท้จริงของอสุภแล้วย่อมหมดความสำคัญมั่นหมายในรูปภายนอกทั้งที่เป็นสุภคือความเห็นว่าสวยงาม ทั้งที่เป็นอสุภ คือความเห็นว่าไม่สวยงาม และเห็นโทษแห่งความปรุงของจิตทั้งฝ่ายสุภและฝ่ายอสุภขึ้นหลอกลวงตัวเองจนหลงเชื่อแบบฝังจมไปตลอดเวลา ว่าสิ่งนี้สวยงามน่ารักน่ากำหนัดยินดี สิ่งนี้ไม่สวยงามน่าเกลียด เปลี่ยนกันไปวนกันมาไม่มีวันจบสิ้นลงได้ การรู้เท่าราคะตัณหาย่อมรู้เท่ากันที่จุดนี้ ส่วนสุภและอสุภภายนอกย่อมหมดความเยื่อใยกันไป สิ่งที่เหลือก็เพียงนิมิตภายในซึ่งไม่มีพิษสงอะไร ซึ่งพอจะเสริมให้เกิดราคะตัณหากับสิ่งภายนอกอีก แต่นิมิตภายในนี้กลายเป็นจุดที่ผึกซ้อมบัญญาเพื่อความละเอียดแยบคายขึ้นไปจนไม่มีนิมิตภายในเหลืออยู่ และกลายเป็นความว่างเปล่าจากสภาพทั่ว ๆ ไปไม่ปรากฏในจิต เหลือเฉพาะความว่างกับจิตที่กำลังทำหน้าที่ต่อกันโดยมี สติ บัญญาเป็นผู้ทำงาน เพื่อการพิสูจน์ความจริงเข้าไปเป็นลำดับ จนสามารถทราบทั้งความว่างของจิตและจิตซึ่งเป็นผู้รู้ในความว่างโดยตลอดทั่วถึงไม่มีอะไรยังเหลือเศษพอจะให้เกิดความสำคัญมั่นหมายดังที่เคยเป็นมา ไม่ยกตนให้เหนือกว่าสิ่งใด ๆ และไม่ยกสิ่งใด ๆ ให้เหนือกว่าตนด้วยความสำคัญใด ๆ ทั้งสิ้นจากการทำหน้าที่ต่อกันสิ้นสุดลงแล้ว สภาวธรรมกับจิตต่างอันต่างอยู่ ต่างอันต่างจริงและเข้าถันได้อย่างสนิทโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น การใส่ชื่อให้นามไม่มีความจำเป็นกับธรรมชาตินั้น นอกจากมีไว้เพื่อเป็นครุยหมายบ้ายบอก เพื่อผู้

เดินทางจะได้อ่านกันต่อไป สมกับโลกมีสมมติอยู่เป็นประจำเท่านั้น ไม่มีบัญหาอื่นใดจะเป็นความบกพร่องในธรรมชาตินั้น จะผิดถูกประการใด ขอนิมนต์ทดสอบด้วยข้อปฏิบัติและความรู้ภายในใจของนักปฏิบัติเอง โปรดอย่าทำบัญชีเงินของคนอื่นมาทดสอบกับเงินของตัว จะเป็นการถูกต้องและไม่ทำให้ยุ่งอีกด้วย

จิตติดอยู่กับอสุภจนหาทางออกไม่ได้จริง ๆ ส่วนราคะตัณหานั้นสงบเต็มที่แทบจะพูดได้ว่าไม่มีเลย ถ้าไม่ได้พังคำอธิบายของท่านอาจารย์ก็เห็นจะเข้าใจว่าตนเป็นพระอนาคามีอสุภจริง ๆ กระผมได้สติตรงนี้ พอจะมีทางพิจารณาต่อไปได้ ส่วนที่เหลือความสามารถซึ่งกำลังพิจารณาอยู่ ก็ได้อาศัยธรรมที่ท่านอธิบายไว้เป็นเครื่องยึดเป็นหลักปฏิบัติต่อไป

กระผม (ฆราวาส) ขอเรียนถามท่านในสิ่งที่คนไม่ค่อยจะถามกัน เพราะโลกเท่าที่เคยพังมาจนชินหูและเบื่อที่จะพังและจะพูดแบบเขา แต่ก็อดพังและอดพูดอย่างเขาไม่ได้ คือไม่ว่าบ้านนอกในเมือง เมืองใหญ่ เมืองเล็ก ไม่ว่า คนจน คนมั่งมีคนโง่ คนฉลาด หรือคนอยู่ในฐานะใด ๆ ชอบบ่นกันว่าทุกข์ลำบากทั้งนั้น ไม่ว่าแต่เมืองไทยเรา แม้แต่เมืองนอกที่ถือว่าเป็นเมืองเจริญซึ่งควรจะขจัดปัดเป่าความทุกข์ความลำบากและคำบ่นว่าทุกข์ลำบากออกจากประเทศชาติบ้านเมืองของตนเสียได้ แต่ก็ไม่วายที่จะนอนจมอยู่ในความทุกข์ และความบ่นว่าทุกข์ลำบากเช่นเดียวกัน และบ่นกันทั่วโลกเสียด้วย จนสุดวิสัยที่จะพังและจะแก้ไขให้หายได้ แล้วที่ไหนพอจะเป็นสุขบ้างท่าน ผมได้ยินเขาพูดกันมาก ว่า บวชเป็นพระเป็นเณรสบายดี เพราะไม่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ วิ่งใต้วิ่งเหนือเหมือนฆราวาส ฉันข้าวสุกปลาตายที่มีผู้นำมาถวายทั้งนั้น บิณฑบาตก็มีคนคอยใส่บาตร

ทุกสิ่งเครื่องอาศัยปัจจัยสี่ คือจีวรเครื่องนุ่งห่มบิณฑบาต จำพวกอาหารหวานคาว เสนาสนะ ที่อยู่อาศัยหลับนอน และคิลานเภสัช ยาแก้โรคทุกชนิด มีคนนำมาถวาย นอกจากนั้น ยังถูกนิมนต์ไปฉันและรับไทยทานในที่ต่าง ๆ มิได้ขาด ยิ่งเป็นพระผู้ใหญ่ก็ยิ่งมีคนนับถือมาก มือคิเรกลาภมาก ไม่อดอยากขาดแคลน ส่วนฆราวาสส่วนมากรู้สึกจะแย่มาก ต้องวิ่งเต้นขวนขวายทั้งวันทั้งคืน ไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์ แม้จะมีบ้างก็เฉพาะข้าราชการ ถึงเช่นนั้นผู้มีเงินเดือนและรายได้ต่าง ๆ น้อย ก็ต้องถือเอาวันเสาร์-อาทิตย์ เป็นวันวิ่งเต้นหารายได้พิเศษ ส่วนวันราษฎร พ่อค้า ประชาชน ไม่มียกเว้นเลย เขาว่าอย่างนี้ ที่นี้เท่าที่สังเกตดูแล้ว แทนที่เขาจะเห็นโลกเป็นทุกข์ เห็นธรรมคือผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสุขจริง ๆ ดังที่ว่า พอก้าวเข้าไปวัดนั่งกับพระไม่ถึงก้นอุ่น ถ้ามีเหงื่อก็ยังไม่ยุบ ถ้าบ่นให้ในลูก ๆ หลาน ๆ ทางบ้านแล้วค่อยไปวัด ลูกหลานยังไม่ทันจะได้หายใจโล่งถึงท้องก็กลับไปบ้านแล้วบ่นให้เขาอีก ผู้ที่บวช พอไปบวชให้สุขกายสบายใจอยู่วัด จะไม่ต้องมายุ่งกับโลกที่แสนยุ่งดังที่เข้าใจกัน อยู่ได้ไม่กี่วัน ก็เห็นสึกออกมาหาโลกกองทุกข์กองบ่นอีกแล้ว ถ้าการบวชเป็นพระเป็นเณรมีความสุขแล้วเผ่นออกมาทำไมกัน ผมก็แปลกใจ เลยไม่ทราบว่าที่ไหนมันสุขกันแน่ นอกจากคนมันดิ้นรนไม่เป็นสุขไปเอง แล้วก็พ่นน้ำลายร่ายบ้ากันไปตามเรื่องของคนไม่มีขอบเขตเท่านั้น จะยึดเอาสาระอะไรกับเขาก็ไม่ได้ และยังกลับทำให้ยุ่งอีกด้วย

ทีนี้ผมขอเรียนถามท่านที่บวชและอยู่ได้นาน ๆ ท่านรู้สึกอย่างไรบ้าง เป็นสุขดังที่พวกไม่มีขอบเขตเขาพูดกันบ้างไหม

อาตมามาบวชเป็นพระ ก็มาจากเพศฆราวาส ใจฆราวาสที่มีกิเลสเหมือน

กันก็ย่อมจะเป็นเช่นกับโลกทั่ว ๆ ไป โลกเป็นทุกข์ อาตมาก็เป็นทุกข์ โลกมีเวลาได้รับความสุข อาตมาก็อาจมีเวลาได้รับความสุขบ้าง ถ้าจะมีแต่ทุกข์ท่าเดียวตลอดไปไม่ว่าใคร ๆ ย่อมทนไม่ไหวต้องตายเหมือนกันหมด สิ่งใดที่อาตมาไม่ได้ทำเหมือนฆราวาส เช่นการทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำราชการงานแผ่นดิน เพื่อหารายได้มาครองชีพแบบฆราวาส สิ่งนั้น อาตมาก็ไม่เป็นทุกข์ลำบากด้วย โลกมีความสนุกสนานรื่นเริงด้วยเครื่องบำรุงบำเรอ ถ้าอาตมามีกิเลสประเภทนั้นซึ่งจะควรรื่นเริง แต่ไม่ได้ทำตามใจชอบ เพราะมิใช่วิสัยของพระ อาตมาก็อาจจะเป็นทุกข์เพราะความปรารถนาไม่สมหวัง ถ้าไม่มีกิเลสประเภทนั้นก็ไม่เป็นทุกข์ แต่กิจใดที่เป็นหน้าที่ของพระจำต้องทำ เช่น การศึกษา ปฏิบัติรักษาศีล เพียรทำสมาธิ เจริญปัญญา กิจเช่นนี้ อาตมาก็เป็นทุกข์ด้วย

ท่านฉันวันละมื้อ (วันละครั้ง) มาก็บ่อยแล้ว รู้สึกหิวบ้างหรือเปล่าตอนเย็น ๆ

ขออย่าให้เรียนว่าก็บ่อยก็เดือนเลย เพราะไม่ค่อยมีประโยชน์สำหรับผู้รับประทานวันละสามมื้อหรือไม่มีกำหนดมื้อต่อวัน จะว่าหิวก็ไม่เป็นประโยชน์สำหรับคนไม่ชอบอดทนต่อความหิวและอดทนต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์จึงขอผ่านไป

เขาว่าเป็นพระผู้ใหญ่สบาย นั่นจริงไหม ท่าน

คุณเคยเป็นทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งสองนี้คุณเห็นว่าใครสบายดีกว่ากัน

โอโฮ ผมเป็นเด็กมันแสนสบาย ท่าน ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับอะไร เล่นสนุก

แย่ไปเลย แต่เป็นผู้ใหญ่ แหม ยุ่งจริง บางคืนผมคิดมากแทบนอนไม่หลับสมองมึนงงไปหมด เรื่องร้อยแปดมารวมอยู่กับเราคนเดียว แล้วจะไปหาความสุขมาจากไหนเล่าท่าน พอมีเวลาหายใจเพื่อปะทังชีวิตไว้เท่านั้นก็นับว่าเป็นบุญโขอยู่แล้ว จึงขออย่าให้ผมเรียนท่านไปมากเลยในเรื่องผู้ใหญ่

ที่เขาว่าก็อาจมีความจริง ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อยถ้าจะมีแต่ทุกข์ทับถมอยู่ตลอดกาลจนไม่มีเวลาหายใจ ใครก็ต้องตายทุกคน แต่ภารกิจของพระผู้ใหญ่มีอะไรบ้างคุณรู้ไหม ถ้าไม่รู้ มีเวลาบ้าง โปรดไปเผ้าและสังเกตดูภารกิจของสมเด็จพระสังฆราชบ้าง ท่านมีเวลาว่างเป็นของท่านจริง ๆ กี่ชั่วโมง ในรอบยี่สิบสี่ชั่วโมงของวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง คนเราถ้าบวชมาเพื่อนอนให้สบาย ก็อาจมีความสุขบ้างสำหรับทางกาย แต่ก็อดเป็นทุกข์ทางใจไม่ได้ ทั้งนี้ไม่ปรากฏว่ามีท่านผู้หนึ่งผู้ใดมาบวชในศาสนาเพื่อกินเพื่อนอนให้สบาย นอกจากมาบวชเพื่อกุศลซึ่งจำต้องทนทุกข์ทรมานต่อการบำเพ็ญ เช่นเดียวกับโลกทั่ว ๆ ไป อีกประการหนึ่งวัดวาศาสนาไม่ใช่ห้องขับถ่าย พอจะนำของสกปรกไปทิ้งลง เพราะพระและเณรที่มาบวชด้วยศรัทธา ไม่ใช่พระเณรประเภทมูตรคูถ พอจะจับโยนลงในส้วมไปเสียหมด ถ้าการบวชเป็นความสุขเพราะไม่ต้องขวนขวายอะไรจริง ผู้พูดว่าเป็นสุขก็ควรบวชอยู่นาน ๆ นั่งฉัน นอนฉันข้าวสุกปลาตายจากชาวบ้านก็ยังพอได้ ถ้าเขาจะเต็มใจถวายพระประเภทอัศจรรย์ มีแต่ฉันกับนอนนั้น ๆ จะได้อยู่สบายหายบ่นไปเสียบ้าง สำหรับอาตมาคนไม่เป็นท่า หากจะมีผู้มาบวชแล่ะทำหน้าที่แทนได้ จะไม่ยอมหันหน้าเข้ามองวัดอันเป็นสถานที่ดัดสันดานคนขี้เกียจเลย นอกจากถึงวันดอกเบี้ยของพระผู้บวชและทำหน้าที่แทนจะออกและให้มารับเท่านั้น จึงจะยอมมารับดอกเบี้ย แล้วรีบหนีทันทีทันใด เพราะกลัวจะมีผู้

หนึ่งผู้ใดมาจับตัวเข้าไปบวชและอยู่ในวัดอีกต่อไป ทั้งนี้ คุณพอจะทราบได้กระมังว่า วัดวาศาสนา คือสถานที่กินกับนอนหรือเป็นสถานที่เช่นไร จึงไม่ค่อยจะมีใครชอบบวชและอยู่ได้นาน ๆ

พอทราบได้ พระท่านมีระเบียบกฎเกณฑ์อย่างไรบ้าง ผมได้ยินแต่เขาพูดกันว่าพระท่านสบายไม่ต้องยุ่งเหยิงเหมือนโลก ๆ แต่แล้วใครเข้าไปบวชก็เห็นสึกเผ่นออกมาแทบทั้งนั้น ไม่เห็นเป็นท่าเป็นทางพอจะเชื่อถือเอาเป็นจริงเป็นจังได้

ตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าจริง ๆ พระต้องมีระเบียบ มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องปกครองทุก ๆ อิริยาบถ (เว้นเฉพาะหลับ) การขบฉันขับถ่าย อาบสรง การไป–มา เหลือบซ้ายมองขวา การทำ การพูด การคิดนึกต้องอยู่ในขอบเขตของหลักธรรมวินัย ไม่ยอมให้ผ่าผืนทั้งที่แจ้งที่ลับแม้ขณะหนึ่ง จะยากลำบากหรือสุขทุกข์ก็จำต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัยตลอดเวลา อาการทุกอย่างนอกจากเป็นความดีและเย็นใจสำหรับตนแล้ว ยังเพื่อโลกจะได้รับความดีและเย็นใจไปด้วย โลกมีความเดือดร้อนวิ่งเข้าหาพระ พระไม่มีความดีความเย็นอยู่บ้างจะเอาอะไรให้เป็นที่อบอุ่นเย็นใจแก่โลกผู้เข้ามาอาศัยเล่า วันหนึ่ง ๆ ฆราวาส ญาติโยมเข้าไปหาพระเพื่อศึกษาความดี และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ มีจำนวนมากมาย ซึ่งเกิดจากครอบครัวผัว–เมีย ลูก–หลานไม่ลงกันบ้าง ระหว่างญาติมิตรและเพื่อนฝูงบ้าง หน้าที่การงานขัดแย้งกันบ้าง เด็กเกเรบ้าง ลูกหลานเกเรบ้าง พ่อเด็กเกเรบ้าง แม่เด็กเกเรบ้าง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโก้เก๋จนลืมตัวลืมตายบ้าง ปัญหาชีวิตประจำวันบ้าง เหล่านี้ ซึ่งพระจำต้องรับการปรึกษา และให้ความแก้ไขและเห็นใจตลอดมามิได้ขาด ถ้าพระต่างทำตัว

แบบมูตรคูถในห้องส้วมแล้วจะเอาอะไรมาเป็นความดีความอบอุ่นและไว้วางใจแก่โลกได้ เพราะศาสนาเป็นคุณสมบัติที่ไว้วางใจแก่โลกตลอดมา พระผู้เป็นตัวแทนจะปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะเป็นที่ไว้วางใจแก่ตนและโลกได้ สมกับโลกมอบความไว้วางใจและฝากเป็นฝากตายไว้กับพระจริง ๆ เหล่านี้ต้องขึ้นอยู่กับความไม่นึงนอนใจ ซึ่งจะทุ่มเทกำลังทุกด้านเพื่อให้เกิดผลขึ้นมาเป็นที่พึงพอใจ ทั้งนี้ล้วนเป็นประโยคจะให้เกิดความทุกข์ความลำบากทั้งนั้น แล้วพระจะหาความสบายมาแต่ที่ไหน ส่วนใจของพระผู้บำเพ็ญตนดังที่ว่ามานี้ ย่อมมีความสุขพอโลกอาศัยได้เท่าที่ควร เพราะการทำดีเพื่อผลเป็นสุข ไม่เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสอนไว้ คุณว่าอย่างไร อยากจะบวชบ้างไหม

ผมไม่ได้คิดว่า การบวชในศาสนาจะเป็นสุขทั้งทางกายและทางใจจากการนึงนอนใจของคนไม่คู่ควรแก่ศาสนา แต่มีความสุขใจเพราะความขยันหมั่นเพียรต่างหาก เท่าที่มาเรียนถามท่านก็เนื่องจากได้ยินเขาพูดกันนักก็ชักสงสัย พอได้รับคำอธิบายแล้วผมก็หายสงสัย แต่การบวชนั้นผมคิดอยู่ตลอดเวลาที่มีโอกาส ผมต้องบวชแน่ถ้าไม่ตายเสียในเร็ว ๆ นี้ การผึกหัดภาวนาลำบากไหมท่าน

อาตมาก็ได้อธิบายให้พึ่งบ้างแล้วรวมการภาวนาด้วยนั้นยิ่งเป็นของทำยากลำบาก เพราะต้องบังคับจิตใจโดยตรง ซึ่งเป็นงานหนักยิ่งกว่างานใด ๆ ในวงการพระศาสนา แต่ถ้าผึกหัดได้แล้ว ก็ไม่มีความสุขใดเสมอเหมือนในโลกมนุษย์เรา ส่วนโลกมนุษย์อื่น ๆ อาตมาไม่ทราบ

ท่านก็พูดมีแง่ให้คิดอีกแล้ว จะโลกไหนอีกเล่า ก็พระพุทธเจ้าทรงเป็น

ศาสดาสอนโลกทั้งสาม และทั้งสามนี้ย่อมมีภูมิต่ำกว่าพระพุทธเจ้ามิใช่หรือ

นั้นเป็นเรื่องของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เรื่องของอาตมาพอจะรู้ไปเสียทุกหน ทุกแห่ง ทุกแง่ทุกมุม

กระผมพอเข้าใจบ้าง ทีนี้การผึกหัดภาวนานานเท่าไร กว่าจิตจะได้รับความสบายขึ้นมา

ไม่แน่นัก ข้อนี้ขึ้นอยู่กับผู้บำเพ็ญเป็นราย ๆ ไป แม้พระผู้มีหน้าที่โดยตรงในทางบำเพ็ญอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีช้าหรือเร็วต่างกัน เช่นเดียวกับผู้บำเพ็ญทั่ว ๆ ไป จะผิดกันอยู่บ้างก็ตรงที่ความเพียรของพระมีทางติดต่อสืบเนื่องกันมากกว่าฆราวาสเท่านั้น เพราะไม่มีธุระยุ่งเกี่ยวมาก

ที่ท่านกล่าวไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ว่าผู้บำเพ็ญในสติปัฏฐาน อย่างช้าเจ็ดปีและย่นลงมาจนถึงเจ็ดวัน ต้องได้บรรลุมรรคผลขั้นใดขั้นหนึ่งแน่นอน แม้จะไม่ถึงขั้นสูงสุดคือพระอรหัตตผล นั่นเป็นความจริงไหม และจะบำเพ็ญอย่างไร จึงจะได้ดังที่ท่านว่าไว้ แม้ได้ชนิดเจ็ดปีผมก็พอใจ ไม่ต้องถึงเจ็ดวัน ซึ่งอยู่ในวิสัยของบุคคลประเภทดอกบัวพ้นน้ำแล้วจะแย้มบานอย่างรวดเร็ว

ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสประทานไว้ ไม่ใช่ธรรมประเภทโกหกหลอกลวงโลก เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ต้องถือว่าเป็นความจริง ส่วนจะจริงแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติบำเพ็ญเป็นราย ๆ ไป ที่จะรีบเร่งความเพียรให้เป็นไปตามความมุ่งหมาย ส่วนคุณจะต้องการชนิดเจ็ดปีหรือเร็วกว่านั้นเล่า

ที่ว่าเจ็ดบีนั้น พูดตามกำลังความเพียรหรือวาสนาต่างหาก ถ้าพูดตามใจผมแล้วก็อยากสำเร็จในวันนี้เดี๋ยวนี้เอง จะคิดอะไรถึงเจ็ดบี เจ็ดวันละท่าน ถึงแม้คนอื่น ๆ ที่เขาไม่กล้าพูดอย่างผม แต่เขาก็คงมีความรู้สึกเช่นผมนับจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน

คุณเคยนั่งทำภาวนาครั้งหนึ่งกี่ชั่วโมง ที่เพื่อสำเร็จภายในเจ็ดบีนั้น

พูดมาตอนนี้ ผมรู้สึกละอายท่าน ไม่อยากพูดอะไรถึงเจ็ดบี เจ็ดเดือนเสียเลย แต่การนั่งทำภาวนานั้น ผมพยายามทำเป็นประจำ เพราะผมมีความสุขใจจากทางนี้มานาน ยิ่งมีอะไร ๆ ไม่ดีเกิดขึ้น ผมต้องหันเข้าหาที่ทำภาวนา เพื่อระงับเรื่องนั้น จนปรากฏว่าใจสบายขึ้นมาแล้วผมถึงจะทำธุระอะไรต่อไป ส่วนนั่งนาน ๆ นั้น ผมยอมสารภาพ คือผมนั่งได้ครั้งละประมาณสิบห้านาทีขึ้นไปถึงหนึ่งชั่วโมงหรือกว่าเล็กน้อยทุก ๆ วัน ถ้าผมไม่ได้ทำเสียในวันหนึ่ง เพราะธุระยุ่งบ้าง เพราะเหตุอย่างอื่นบังคับบ้าง ใจรู้สึกไม่สบายชอบกล ประหนึ่งเรานอนเผ้าร่างอยู่เปล่า ๆ ไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย ทั้ง ๆ ที่แต่ก่อนเราก็เคยนอนเผ้าร่างอันนี้อยู่เหมือนกัน แต่พอมาผึกหัดทำจนติดใจและเคยชิน เพราะเคยเห็นผลขึ้นมาวันละเล็กละน้อยแล้ว ถ้าวันใดเกิดไม่ได้ทำจึงอดคิดขึ้นมาอย่างนั้นไม่ได้ ฉะนั้น ผมจึงตั้งสัจอธิฐานทำภาวนาไม่ให้ขาดไปได้แม้วันหนึ่ง เว้นแต่นั่งไม่ได้เพราะเจ็บป่วย ก็ต้องนอนระลึกนึกภาวนาอยู่แต่ในใจ จนหมดลมแล้วนั่นแสผมจึงจะละภาวนาของผม

ก็ดีอยู่แล้วที่คุณทำความเข้าใจกับตัวเองรู้เรื่องกัน โดยมากได้ยินแต่ว่าพูด

กันไม่รู้เรื่อง ส่วนจะทำความเข้าใจกับตนให้รู้เรื่องตนและปรับปรุงแก้ไขตนไม่ค่อยจะมี จึงมีแต่เรื่องบ่นว่าทุกข์กันทุกหนทุกแห่ง การที่คนเราจะเป็นทุกข์เพราะเรื่องของตัวโดยเฉพาะก็ดี เพราะมีส่วนภายนอกมาเกี่ยวข้องก็ดี เพราะต่างไม่ยอมทำความเข้าใจกับตนและกับเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยความมีเหตุผลที่ควรจะระงับได้ เรื่องจึงลุกลามดังที่เห็น ๆ อยู่กับตนโดยเฉพาะและส่วนภายนอกทั่ว ๆ ไป ถ้าต่างได้มีโอกาสรู้สึกสำนึกและทำความเข้าใจกับตัวเองอยู่บ้างพอควร ไม่ว่าจะดำเนินงานชนิดใด ย่อมจะเป็นไปเพื่อความราบรื่นน่าชื่นชมยินดี ไม่ค่อยมีเรื่องที่น่าตำหนิในภายหลัง การงานก็เป็นชิ้นเป็นอันพอจะอาศัยได้ทุกแผนกของงานที่ทำ แม้ที่สุดหาเก็บผักมาขายก็พอยังชีวิตและครอบครัวให้เป็นไปตามฐานะ ไม่ค่อยมีความเกียจคร้านเข้าครอบงำ เพราะได้ทำความเข้าใจกับตนโดยถูกต้องแล้วด้วยเหตุผล ถ้ากลัวทุกข์เพราะสมบัติไม่พอกินพอใช้ก็ต้องทำความเข้าใจและปรับปรุงตัวเองให้เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียร สิ่งที่ไม่ดีไม่ผืนทำ การเบียดเบียน การฉ้อโกง การฉกชิงโมย การเอารัดเอาเปรียบกัน การล่วงล้ำทุกประเภทโดยเจ้าของไม่ยินยอม แต่ละอย่างซึ่งระบุมาเพียงเล็กน้อยนี้ คือการเข้าไปเหยียบย่ำบนหัวใจกัน ที่เป็นความเจ็บช้ำอย่างลึกและถอนไม่ขึ้น นอกจากจะถอนด้วยวิธีแก้แค้น ซึ่งเป็นเรื่องเพิ่มทุกข์ให้แก่กันและกันไม่มีวันสิ้นสุดลงได้เท่านั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนไม่ให้ริทำแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง คนเราถ้าต่างรู้หัวใจของกันและกันว่ามีน้ำหนักและคุณค่าเท่ากัน ต่างก็ควรทำความเข้าใจกับตนโดยถูกต้อง และต่างประกอบการงานทุกชนิดด้วยความระมัดระวัง ไม่กระทบกระเทือนตนและทำความเสียหายแก่ผู้อื่น โลกแม้จะมีจำนวนมาก ย่อมอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก เพราะความรู้สึกต่างลงรอยเดียวกัน ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามหัวใจที่มีกิเลสความเห็นแก่ตัว แม้แต่ครัวเรือนเดียวกันยังต้องทะเลาะวิวาท

กันได้ ไม่ต้องพูดถึงส่วนใหญ่ซึ่งต่างไม่มีธรรมคือการหยั่งรู้หัวใจกันประจำใจ คนที่ต้องการเป็นคนดีมีความสุขแต่ชอบทำความชั่วเสียหายต่าง ๆ เพราะไม่หยั่งถึงความรู้สึกภายในใจของตนให้ถูกต้อง จึงกลายเป็นว่าเที่ยวนำยาพิษมาเผาผลาญตน ความทุกข์จำต้องโผล่ขึ้นมาอย่างปิดไม่อยู่ เพราะสาเหตุแห่งทุกข์ (การทำผิด) ตนเป็นผู้เปิดขึ้นเสียเอง นอกจากนั้นผู้อื่นยังพลอยได้รับความเดือดร้อนเสียหายไปด้วย

ผมก็มองเห็นแต่ธรรมเท่านั้นที่จะทำโลกให้เย็น เพราะเจ้าของซึ่งรู้ธรรมและนำมาประกาศสอนโลก เป็นผู้มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์หมดจดงดงามอย่างสุดจะกล่าว ไม่มีสิ่งที่น่าตำหนิแม้แต่น้อยแฝงอยู่เลย ลำพังความรู้ที่เป็นโลกล้วน ๆ ไม่มีธรรมเข้าเกื้อหนุนเลย มันกลับเป็นเครื่องเสริมไฟภายใน ซึ่งเป็นตัวโลกอยู่แล้วให้เห่อและทะนงอย่างไม่รู้สึกตัวเลย ท่านก็พอจะทราบได้ที่โลกไม่สงบทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ มิได้ขึ้นอยู่กับความโง่ที่ไม่ได้รับการศึกษา แต่มันขึ้นอยู่กับความรู้ที่เป็นโลกล้วน ๆ ต่างหาก ผมรู้ก็ผมเถอะ ถ้าไม่มีธรรมเครื่องเกื้อหนุนอยู่บ้าง ผมต้องเป็นคนแบบรถไม่มีห้ามล้ออยู่ดี ๆ นี่แล ต้องวิ่งชนต้นไม้ข้างถนนหรือวิ่งลงไปนอนจมอยู่ในคลองแบบหลับไม่มีวันตื่นแน่ ๆ เท่าที่ผมกล้าเรียนท่านเช่นนี้ ก็เพราะผมเคยเห็นโทษของผมมาแล้ว ก่อนที่ยังไม่ได้เข้าวัดผึกหัดภาวนาอันเป็นวิธีที่หักห้ามใจได้ดี ผมเป็นคนโผงผางแบบไม่ไว้หน้าอินทร์หน้าพรหม ถ้าทำไม่ถูกใจผมเร่งคันเร่งจมไปเลย ไม่สนใจกับเบรคในเวลานั้น คนกลายเป็นต้นไม้ข้างถนนให้ผมชนไม่รู้กี่ราย (ได้รับความชอกช้ำเสียหายจากความไม่ยับยั้งค่ำความโกรธ) โกรธแล้วผั่งใจไม่ยอมแก้ไขถอดถอน ขออย่าให้ผมเล่าไปมากเลยครับ อาจารย์จะไม่สบายใจไปด้วยความชั่วของผม

แต่พอมาเข้าวัดฟังธรรมและผึกหัดทำภาวนาเบื่นลำดับมา ใจค่อยเปลี่ยนความรู้มาเรื่อย ๆ จนกลายเบื่นคนเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติ และระลึกย้อนหลังเกิดความสงสารคนที่ถูกผมซึ่งใจกำลังเบื่นอมนุษย์ในสมัยนั้น เหยียบย่ำทำลายเผาด้วยวิธีต่าง ๆ อย่างมากมาย เกิดความสลดสังเวชอย่างถึงใจและพยายามแผ่ส่วนกุศลให้เขาทั้งผู้ล่วงลับไปแล้ว และยังมีชีวิตอยู่ เพื่อกรรมนั้นจะได้ลดกำลังลงบ้าง ทั้งเขาก็จะได้มีส่วนบุญจากเราผู้กลับทำดี เช่นเดียวกับเขาได้รับส่วนชั่วจากเราในเวลาที่เราทำชั่วแก่เขา ฉะนั้น นอกจากความสงสารดังที่เรียนมาแล้ว ยังเกิดความสงสารไปตลอดสัตว์ที่ไม่รู้ภาษีภาษาอะไรอีกด้วย ทุกวันนี้แม้แต่สัตว์ผมยังเฆี่ยนตีไม่ลง อย่าว่าถึงลูก ๆ หลาน ๆ ตลอดคนทั่ว ๆ ไปเลย เวลาเดินไปตามถนนหนทางเห็นเพื่อนมนุษย์ที่จน ๆ ซึ่งดูแล้วน่าทุเรศสงสารเอานักหนา อดที่จะให้เงินและสิ่งต่าง ๆ แก่เขาไม่ได้ บางครั้งกลับมาบ้านถูกภรรยาและลูก ๆ ว่าให้บ้างว่าเบื่นพระเวสสันดรโดยไม่มองดูฐานะของตน ผมก็ถือโอกาสอบรมเขาในเวลานั้นบ้าง ว่า พระเวสสันดร แม้พระองค์จะเบื่นกษัตริย์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ ก็มิได้ทรงให้ทานเพราะเห็นแก่ราชทรัพย์มาก แต่ทรงพระราชทาน เพราะ อำนาจพระเมตตาที่ทรงมีแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ต่างหาก ดังนั้น ถึงคราวอับจนจึงไม่ทรงลดละในการให้ทาน เช่น ทรงให้ทาน กัณหาชาลีพระลูกรัก และพระนางมัทรี ยอดพระทัย ให้แก่พราหมณ์ผู้ไปทูลขอ โดยมิได้สนพระทัยว่า พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ หรืออับจนอย่างไรเลย เราก็มีพออยู่พอกิน แม้ไม่มากถึงขั้นเศรษฐี มีเงินเบื่นสิบ ๆ ร้อย ๆ ล้าน แต่ก็ยังดีกว่าเขาที่แสนจนและน่าสงสารมาก จึงควรเห็นอกและสงสารเพื่อนมนุษย์ตาดำ ๆ ซึ่งอยู่ในโลกอนิจจังด้วยกัน เราก็มิใช่จะเบื่นอยู่ขนาดที่เบื่นอยู่เวลานี้ตลอดไป อาจจะมีสูง ๆ ต่ำ ๆ ไปตามกฎอนิจจัง ซึ่งอยู่เหนือสัตว์โลกเช่น

เดียวกับคนและสัตว์ทั่ว ๆ ไป เขาก็มิใช่จะเป็นบุคคลที่น่าสังเวชเช่นที่เป็นอยู่เวลานี้เสมอไป อาจจะมีทางดีขึ้น หรือเลวลง ตามกรรม นิยมพาให้เป็นไปแม้ผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีเงินทองกองสมบัติมากมายประหนึ่งแม่น้ำมหาสมุทร ก็มิใช่จะเป็นอยู่เช่นนั้นตลอดไป ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปได้เช่นเดียวกับสิ่งทั่ว ๆ ไป ยิ่งเป็นผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะเห็นแก่ตัวและความมั่งมีดีเด่น ไม่อยากทำบุญให้ทาน หว่านพืชหวังผลเอาไว้บ้าง นั่นยิ่งมีทางจะไหลลงส่ที่ต่ำได้เร็วยิ่งกว่าน้ำไหลลงจากภเขาเสียอีก ทางที่ดีใครจะตกอยู่ในภาวะเช่นไรก็ตาม ควรจะถือเป็นผลแห่งกรรมดีชั่วของตัวที่แสดงหลักฐานให้เจ้าตัวรู้ไว้ เพื่อมิให้ประมาทนอนใจในความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล แล้วรีบเร่งขวนขวายก่อสร้างความดีมีการให้ทานเป็นต้นไว้ จะมีหวังได้รับผลที่ตามสนองเชิดชูในภพชาติต่อไป จะไม่เป็นผู้จนมุมในภพนั้น ๆ เพราะเรามิได้สร้างความจนมุมไว้แก่ตนในภพนี้ นับแต่นั้นมาภรรยาและลูก ๆ ผมเลยกลายเป็นคนใจบุญและกว้างขวางผิดปรกติขึ้นอย่างมากมาย เพราะแต่ก่อนเขาก็เป็นคนมีนิสัยชอบให้ทานอยู่แล้วทั้งแม่และลูก ๆ เขา พอได้รับเครื่องส่งเสริมจากผมแล้วรู้สึกว่าพร้อมกันยินดีและตื่นเต้นน่าสรรเสริญมาก ทุกวันนี้ ขึ้นชื่อว่าการทำบุญสุนทานแล้ว เป็นถึงไหนถึงกัน บางครั้งเขายังรู้สึกใจเด็ดยิ่งกว่าผมเสียอีก และต้องกลับชมเชยเขา เพราะผมเป็นคนอบรมเขาให้เป็นคนดีมีใจเป็นนักเสียสละ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวจนน่าเกลือด เมื่อเขายินดีและทำตามแต่เรากลับเป็นข้าศึกต่อเขาโดยการห้ามไม่ให้เขาทำมากกว่าที่เราคิดว่าจะทำ หรือห้ามไม่ให้เขาทำถ้าเราไม่พาทำดังนี้ ต้องถือเป็นความผิดของเราเอง เพราะการทำบุญให้ทานต้องทำด้วยน้ำใจศรัทธา เมื่อสิ่งของที่จะทำทานมีอยู่ มิได้ทำด้วยกาลเวลามาบังคับหรือรอคอยให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาบอกหรือสั่งบังคับให้ทำจึงจะทำ ฉะนั้น การทำบุญให้ทาน

มอบให้เป็นอิสระไปเลยในครัวเรือนของผม แม่อยากทำ ลูก ๆ อยากทำ หรือผมอยากทำให้ทำอย่างสบายใจไปตามอัธยาศัย ถึงคราวจะทำพร้อมหน้ากันก็ทำ ลูก ๆ อยากให้ทานมาขอเงินผมต้องให้ทันทีพร้อมกับเสริมเขาด้วย ผมยังพูดกับแม่เด็ก ๆ ด้วยว่า เวลาลูก ๆ อยากทำบุญให้ทานกับเพื่อน ๆ หรือโดยลำพังของเขา อย่าได้ขัดใจเด็ก ควรหาให้เขาและควรส่งเสริมเขาด้วย เพื่อเด็ก ๆ มีแก่ใจและมั่นใจว่าสิ่งที่เขาทำนั้นถูกต้องดีแล้ว ผมแน่ใจว่าเด็กที่มีนิสัยชอบทำบุญให้ทานจะเป็นเด็กดีมีความเจริญในอนาคต เพราะไม่เคยเห็นคนที่เป็นนักทำบุญให้ทานไปก่อความเดือดร้อนฉิบหายให้แก่บ้านเมือง นอกจากคนอื่นได้อาศัยและเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่ส่วนรวมเท่านั้น และยังเป็นบุคคลที่เชื่อถือได้ด้วย โลกมีความไว้วางใจทั้งเป็นบุคคลที่ไม่เป็นภัยต่อโลก คนชอบคบค้าสมาคม และชอบเชื้อเชิญไปในงานมงคลต่าง ๆ เท่าที่ผมส่งเสริมลูกเมียผมเกี่ยวกับการทำบุญให้ทานมากกว่าสิ่งอื่น ๆ เพราะผมเห็นความสำคัญความเป็นผู้มีใจบุญสุนทานจนไม่สามารถจะพรรณนาให้สิ้นสุดลงได้ จะผิดถูกประการใดขอท่านได้ช่วยเตือนผมด้วย จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

คุณมีความเห็นถูกต้อง ไม่มีข้อขัดแย้ง เพราะคนใจบุญก็คือคนที่มีเมตตาประจำตน และสามารถจะให้ความร่มเย็นแก่คนอื่นได้พอสมควรแก่ฐานะ ของตน ถ้าเป็นต้นไม้ก็มีกิ่งและใบดกหนา ทั้งตั้งอยู่ริมทาง ซึ่งเหมาะสำหรับคนสัญจรไปมาได้ และพักอาศัยร่มเงา ฉะนั้น จึงควรส่งเสริมเด็กให้มีใจมั่นคงในทางบุญ เพราะคนเราจะโง่หรือฉลาดก็ตาม ถ้ามีใจผักใฝ่ในทางกุศล ย่อมเป็นคนมีหลักยึด ไม่ค่อยจะเอนเอียงไปตามสิ่งยั่วยวนอย่างง่ายดาย ถ้าเป็นต้นไม้ก็เป็นประเภทที่มีแก่นและมีรากแก้วผึ่งลงลึกไม่โค่นล้มอย่างง่าย ๆ เวลาถูกพายุจัด และมีทางเอา

ตัวรอดได้ ไม่ค่อยได้วิตกกังวลกับเขานัก ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็เป็นหลักยึดในครอบครัวและวงงานต่าง ๆ ได้ดี ไม่เป็นคนลอบ ๆ มอง ๆ คอยหาที่แจ้งที่ลับ เป็นคนเปิดเผยซื่อตรงต่อหน้าที่การงานและการเงิน ถ้าเป็นภาชนะก็เป็นที่เก็บรักษาสิ่งของต่าง ๆ ได้ดี ไม่ค่อยมีรอยร้าวและรั่วซึม สิ่งของต่าง ๆ ที่ถูกเก็บไว้ปลอดภัยดี ไม่ไหลซึมออกเสียหมด ภาชนะประเภทนี้หายาก สมัยนี้ไม่ค่อยมีใช้กัน ในตลาดแม้จะมีมาก แต่โดยมากมักจะมีรอยร้าวมาแต่โรงงานดั้งเดิม เจ้าของโรงงานผลิตแต่ละแห่งคงจะถือกันเป็นธรรมดาไปเสีย จึงไม่สนใจจะผลิตชนิดดี ๆ มาใช้ ฉะนั้น ใครนำไปบรรจุหรือใส่อะไรที่ไหนจึงมักจะยังเหลือแต่ภาชนะ ส่วนวัตถุที่ถูกบรรจุไว้หายไปหมด จึงเป็นภาชนะที่มีโรคเรื้อรังประจำใช้ประโยชน์ไม่ค่อยได้ หรือได้ก็แบบคนบ้านนอกรับประทานขนมบั้งฝรั่งต่างข้าว ซึ่งรับแล้วทำให้หิวโหยตลอดวัน เมืองไหนก็ตามถ้าขืนผลิตหรือส่งเสริมภาชนะชนิดนี้มาใช้มาก ๆ แบบออกหน้าออกตา ไม่สนใจต่อการปรับปรุงแก้ไขเลยแล้ว ไม่ว่าจะภาชนะชนิดและขนาดไหน ๆ แทนที่จะเป็นที่เก็บรักษาสิ่งของต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบและปลอดภัย แต่จะกลายเป็นสิ่งทำลายสมบัติอันมีค่าต่าง ๆ ให้ฉิบหายป่นปี้ลงในขณะเดียวกัน ผู้ต้องการความเจริญมั่นคงต่อครอบครัวและวงงานต่าง ๆ ตลอดประเทศชาติบ้านเมือง จึงไม่ควรนิ่งนอนใจในภาชนะประเภทดังกล่าวนั้น

โลกต่างมุ่งความสุขโดยทั่วกันไม่เคยปรากฏวันและเวลาใด ๆ จะลดความมุ่งหวังต่อความสุขที่เคยผั่งใจมาเป็นประจำ แม้ที่สุดคนไข้หนักซึ่งจวนจะหมดหวังอยู่แล้วก็ยังไม่ยอมลดละความหวังนั้น จนถึงขั้นสุดวิสัยที่จำต้องจากไปตามกฎธรรมชาติ เมื่อเรื่องที่จำต้องยอมรับมีอยู่กับทุกคนโดยจะหลีกหนีไม่พ้นเช่นนี้ ต่างจึงควรทำความรู้สึกและพยายามดัดแปลงภาชนะ คือตัวเราเองให้เหมาะสมกับความมุ่งหมายที่ปรารถนาไว้ โดยมีเหตุผลคือธรรมเป็นเครื่องปกครองตน อย่าให้เป็น

ลักษณะภาชนะที่รั่วหรือแตกร้าว ต่างก็จะเป็นคนดีมีธรรม คือความร่มเย็นสถิตอยู่ในใจ และยังจะแสดงผลเป็นสุขกระจายออกไป นับแต่ส่วนย่อยจนถึงส่วนใหญ่ไม่มีประมาณ โลกที่เคยรุ่มร้อนก็จะกลายเป็นสวรรค์เมืองตนขึ้นมาให้ทันตาเห็น ผู้ที่ยังไม่เคยพบเคยเห็นสวรรค์เมืองบน แต่พอมาเจอเอาสวรรค์เมืองเราเข้าก็พอใจแล้ว ผู้ต้องการความสุขอย่างสด ๆ ร้อน ๆ อยู่แล้ว ใครเล่าจะมีแก่ใจไปรอคอยชมสวรรค์ชั้นบน เพราะสวรรค์เมืองคนก็เป็นสุขจะตายอยู่แล้ว ดังนั้น ถ้าต่างคนต้องการเมืองมนุษย์ให้กลายเป็นเมืองสวรรค์ขึ้นกับตนจริง ๆ ก็ควรพยายามเสกสรรค์ตนให้เป็นคนดี สวรรค์เมืองคนจะเป็นของท่านโดยไม่มีใครมาแย่งชิงไปได้เลย

ผู้ใหญ่เราต่างเห็นความสำคัญของเด็กในอนาคต และจะพอมีทางแก้ไขช่วยให้เด็กดีขึ้นได้บ้างไหม

พูดถึงทางนั้นมีอยู่แล้ว แต่สำคัญที่ผู้ใหญ่จะพาเด็กดำเนินหรือไม่เท่านั้น ข้อนี้เคยพูดมาหลายครั้งแล้ว ว่าเด็กดียังมีอยู่แยะที่คอยดำเนินตามผู้ใหญ่อยู่ทุกเวลา ข้อสำคัญขอให้ผู้ใหญ่พากันเตรียมรับเด็กด้วยอุบายและความประพฤติอันแยบยลของตนนั่นแล อย่าให้เด็กหัวเราะเยาะได้ นี่คือทางดีที่เด็กจะเดินตามด้วยความราบรื่นและปลอดภัย นี่เคยพูดมามากแล้วขอยุติ

□ □ □

กระผมพยายามมากราบนมัสการท่านอาจารย์หลายครั้ง เผอิญไม่พบเสียทุกครั้ง วันนี้กระผมมาอีกจึงได้พบ กระผมขอกราบรบกวนท่านด้วยความกระหายอยากทราบความจริงอันแน่นอนว่า มรรค ผล นิพพาน ยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์

ดังสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ หรือร่วงโรยไปหมดแล้ว ตามคำเขาพูด ปรัมปราเอาแน่ไม่ได้ แต่พอกวนสมองให้ปวดร้าวพอดู กระผมจึงรีบมาหาท่านอาจารย์เพื่อให้ช่วยชี้แจงให้หายข้องใจ ถ้าได้รับคำชี้แจงแล้ว กระผมจะเบ็นที่พอใจและตั้งหน้าปฏิบัติอย่างเต็มกำลัง ที่ข้องใจก็คือทั้ง ๆ ที่เขาพูดว่ามรรค ผล นิพพาน ไม่มี เพราะหมดเขตหมดสะยัยไปนานแล้ว แต่เวลากระผมเข้าที่ภาวนาใจสงบลงถึงกับปรากฏว่ากายไม่มีเหลืออยู่เลยเวลานั้น จะทราบว่ากายมีก็ต่อเมื่อจิตถอนขึ้นมาแล้ว ถ้าว่ามรรคผลนิพพานไม่มี ความสุขทางจิตที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติในเวลานั้น ทำไมจึงแสดงให้รู้อย่างนั้น เพื่อความแน่ใจจึงต้องมาเรียนถามท่านอาจารย์อีกครั้ง

ผมก็ไม่ใช่เจ้าของห้างร้านรับซื้อและรับจำนำมรรคผลนิพพานไว้เพื่อไถ่ถอน หรือขายขึ้นราคาและขายทอดตลาดเอาตามความชอบใจของตน จึงไม่กล้าเรียนท่านได้อย่างแม่นยำ ถ้ามรรค ผล นิพพานเบ็นเหมือนลูกพักแฟงแตงโม เวลาเครือของมันเจริญ ลูกของมันก็เจริญด้วย เวลาเครือของมันแก่และตายไปก็หมดเขตหมดสมัยที่จะออกดอกออกผล มรรค ผล นิพพานก็จะต้องเบ็นในทำ-นองเดียวกัน แต่ถ้ามรรค ผล นิพพานไม่ใช่พักแฟงแตงโม ก็จำต้องผิดกันอย่างโดยดี ฉะนั้น ผมจึงไม่กล้าเรียนท่านว่ามรรค ผล นิพพานยังมีอยู่หรือว่าหมดสมัยไปแล้ว เนื่องจากไม่แน่ใจกับพวกเราผู้จะยังมรรค ผล นิพพานให้เกิด หรือจะพากันสังหารมรรค ผล นิพพานเสียเอง โดยไม่เกี่ยวกับกาลสมัยใด ๆ มาทำ-ลายให้หมดไป ถ้าเบ็นผู้หนักแน่นต่อข้อปฏิบัติไม่ลดละ หนทาง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็มีทางจะยังมรรคผลให้เกิดขึ้นเบ็นลำดับจนเจริญเต็มที่แล้วก็ปรากฏเบ็นนิพพานขึ้นมาที่ใจ แต่ถ้าไม่หนักแน่นทำแบบงู ๆ ปลา ๆ เบ็นแต่ปรารถนา

ผลอย่างเดียว ผลก็เกิดได้ยาก แม้เกิดขึ้นบ้างแล้วก็เจริญได้ยาก คอยแต่จะเสื่อมลง หรือเสื่อมลงจนไม่ปรากฏผล คือความสุข เหลืออยู่ในใจเลย ที่เรียกสังหารมรรค ผล นิพพาน ให้หมดไป โดยไม่เกี่ยวกับกาลเวลามาทำลาย คำว่าเขตหรือสมัยนั้นขึ้นอยู่กับการปฏิบัติมากกว่าอื่น ไม่มีกาลเวลาใดมีอำนาจยังมรรคผลให้เกิดหรือทำลายมรรคผลให้ฉิบหายไปจากผู้ปฏิบัติชอบอยู่ เนื่องจากมรรคผลขึ้นอยู่กับข้อปฏิบัติ คนทำให้เจริญ ข้อปฏิบัติก็เจริญ คนทำให้เสื่อม ข้อปฏิบัติก็เสื่อม คนทำให้หมดคือไม่สนใจปฏิบัติมรรค ผลก็หมดไปโดยไม่เหลืออยู่ในโลกเลย เรื่องมีอยู่เพียงเท่านี้

กระผมขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง กระผมหายสงสัยในเรื่องมรรค ผล นิพพาน ขณะที่ได้ฟังคำชี้แจงจากท่าน เป็นอันว่าเรื่องมรรคผลทั้งมวลขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติจะทำให้เจริญ จะทำให้เสื่อม และจะทำให้ฉิบหาย ที่นี้จิตที่สงบลงดังที่กราบเรียนนั้นถูกหรือผิด ขอกราบรับคำแนะนำด้วย

นั่นถูกต้อง และนั่นแลคือตัวผลที่เกิดจากเหตุคือการภาวนาของเรา โปรดทำความพยายามบำรุงให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยลำดับ ที่เรียกว่ามรรคผลเจริญและคำว่ามรรคผลนั้นนั้นมิได้หมายเอามรรคสี่ ผลสี่ โดยเฉพาะ แต่หมายถึงวิธีดำเนินทั่ว ๆ ไปด้วยสิ่งที่ทำให้เกิดความสงบสุขจากการปฏิบัติ ควรเรียกมรรคผลเจริญ สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์เพราะการทำผิด ความสุขที่เคยมีหายไป ควรเรียกว่า มรรคผลเสื่อม

เมื่อถูกต้องในขั้นที่กำลังทำอยู่ แต่ต่อไปจะให้พิจารณาอย่างไรอีกบ้างจึงจะ

เจริญก้าวหน้า กระผมหวังความพ้นทุกข์อย่างเต็มใจ ไม่มีอะไรจะเป็นที่น่าสงสัย เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกก็ได้ผ่านมาพอสมควร สุขหรือทุกข์ก็เท่าที่สัมผัสและผ่านไปแล้ว ไม่มีอะไรเหลืออยู่ จึงมองเห็นทางเดียวเท่านั้น คือธรรมะที่จะเป็นทางเกษมสำราญใจ ไปแล้วไม่ต้องกลับมา

ถ้าต้องการถึงช้าก็พักใต้ร่มไม้ริมสระข้างทางมาก ๆ ถ้าต้องการถึงเร็วก็พักระหว่างทางแต่น้อย พอบรรเทากายหายเหนื่อยแล้วเดินต่อไปให้มาก ถ้าไม่ต้องการพ้นทุกข์ก็ไม่ออกเดินทาง มีอยู่สามประการด้วยกัน คือการพักสงบในสมาธิบ่อยนัก ไม่ค่อยสนใจทางปัญญา การค้นคว้าก็ไปได้ช้า การพักในสมาธิเป็นครั้งคราวจัดว่าพอดี นอกนั้นก็พิจารณาทาง **สติ ปัญญา** โดยแยกขันธ์ออกเป็นประเภท ๆ และแยกออกเป็นชั้น ๆ พิสูจน์ตามหลักความจริงของมัน คือไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา ตรวจตราดูด้วยปัญญาให้เห็นชัดว่า**อนิจจัง**ไม่เที่ยงนั้นไม่เที่ยงอย่างไร ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทั้งภายนอกภายใน มีส่วนไหนบ้างที่มีข้อยกเว้นว่าเป็นของเที่ยง ตรองดูให้ละเอียดถี่ถ้วนทุกอาการจะเห็นได้ชัดว่าไม่เที่ยงจริง ๆ **ทุกขัง** ก็ตรองดูให้ละเอียดว่ามีอยู่ในกายทุกส่วน ไม่มีข้อยกเว้น แม้อาการเดียวว่าไม่เป็นทุกข์ ต้องเป็นเช่นเดียวกันทั่วร่าง **อนัตตา** ทุกอาการปฏิเสธความเป็นสัตว์เป็นบุคคล เรา เขา ในร่างกาย ไม่มีใครรับผิดชอบและถือความเป็นเจ้าของว่า ไม่ให้เป็นไปในลักษณะสามคือ **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** นอกจากไปจับจองเอาแบบเถื่อน ๆ อย่างไม่ได้ผลเท่านั้น การพิจารณาด้วยปัญญาซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเห็นความจริงขึ้นมาทีละเล็กละน้อยอย่างนี้แล คือทางออกจากเครื่องผลักดันจิตใจโดยลำดับ การเดินทางปัญญาให้ถือเป็นสำคัญ แต่การพักในสมาธิให้เป็นไปเฉพาะกาลที่ควรพักเท่านั้น ไม่ควรพักบ่อย พักใน

ลักษณะคนขี้เกียจทำงาน ถ้าต้องการพ้นทุกข์เร็ว โปรดทราบว่าปัญญานี่แลเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสทุกประเภทพาให้พ้นทุกข์อย่างไม่ผิดหวัง ทั้งสมาธิและปัญญาให้ผลัดเปลี่ยนกันทำงาน แต่ไม่ได้ทำในขณะเดียวกัน จะเป็นความสม่ำเสมอในการดำเนินข้อปฏิบัติ โปรดจดจำไว้และนำไปปฏิบัติด้วยความไม่นิ่งนอนใจ ปัญญาการค้นคว้าหาความฉลาดใส่ตน คือทางไม่จนตรอกจนมุมในเวลาจำเป็น เพราะงานของจิตเป็นงานสลับซับซ้อนยิ่งกว่างานอื่นใด ต้องใช้สติปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิกไปตลอดสาย นักปฏิบัติต้องเป็นนักใคร่ครวญทุกขณะที่มีสิ่งมาเกี่ยวข้องกับตน อย่าอยู่อย่างแบบสิ้นท่าหาทางออกไม่ได้ อย่านำมาใช้ในวงการปฏิบัติจะกลายเป็นคนจนมุมสิ้นท่าใช้ไม่ได้ เวลาคับขันโปรดตั้งสติปัญญาประชิดเหตุการณ์และใคร่ครวญด้วยดี จะเห็นทางออกอยู่ในจุดนั้นนั่นเอง เรื่องทั้งนี้พระพุทธเจ้าและสาวกเคยเผชิญมาแล้ว ถึงได้นำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาสั่งสอนพวกเรา ผู้มีสมาธิเป็นกำลังใจ และพิจารณาปัญญาอย่างไม่ลดละ โดยถือขันธ์ห้าเป็นเป้าหมายที่พิจารณาจะลุล่วงไปได้โดยสม่ำเสมอ และถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างสมหวัง ขอนิมนต์ทำความมั่นใจในข้อปฏิบัติที่กำลังทำอยู่ นั่นแลคือเรือใหญ่ อันจะพาข้ามมหาสมุทรทะเลหลวง คือสมมติเครื่องจองจำทั้งหลายเสียได้โดยปลอดภัย ผู้ใดมีความขยันต่อความเพียร ศึกษาอยู่กับสิ่งที่มาสัมผัสทางอายตนะ พิจารณาให้รู้ความเกิดขึ้นและดับไปของมันทั้งภายในภายนอกด้วยปัญญา ผู้นั้นจะถึงฝั่งแห่งความเกษมแน่นอน หวังว่าท่านจะพอเข้าใจได้เท่าที่อธิบายมา

พอได้รับทราบเรื่องปัญญาเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสทุกประเภท กระผมรู้สึกซาบซึ้งมาก เพราะกระผมได้พิจารณาอยู่บ้างแล้วปรากฏผลอย่างนั้นจริง ๆ เป็นแต่มิได้ปักใจลงมากเท่านั้น เพราะกระผมพิจารณาแบบสุ่มเดาไปตามภาษา

ของคนไม่รู้ บัดนี้รู้สึกซาบซึ้งกับบัญญาขึ้นอีกมาก และจะพยายามเดินบัญญาให้มาก ส่วนการพักสงบนั้นจะให้พักอยู่นานเท่าไรจึงควรถอนขึ้นมา

จิตจะพักอยู่นานเท่าไรควรปล่อยให้พักอยู่ตามต้องการ เมื่อถอนขึ้นมาแล้วค่อยทำงานทางด้านบัญญาต่อไป มีการผลัดกันพักและทำงานไปทำนองนี้ด้วยความสม่ำเสมอจนตลอดสาย จะเป็นความสะดวกราบรื่นต่อการดำเนินไม่ค่อยมีอุปสรรคในระหว่างทาง การพักสงบทางสมาธิก็ชำนาญแล้วมิใช่หรือ

รู้สึกลงได้ง่ายและรวดเร็ว แต่จิตชอบสมาธิมาก ก่อนที่ยังไม่ได้ฟังท่านอาจารย์อธิบายเรื่องติดสมาธิ อย่างไรต้องติดสมาธิแน่ ๆ เพราะเมื่อจิตเข้าไปอยู่ที่นั้นแล้วไม่มีอะไรรบกวน แต่พอถอนขึ้นมาจิตต้องรับรู้กับสิ่งต่าง ๆ รู้สึกรำคาญชอบกล แล้วจิตอยากเข้าไปอยู่ในสมาธินั้นเสียเพื่อหลบอารมณ์กวนใจ

นั่นท่านเรียกว่าจิตขี้เกียจทำงาน คอยแต่จะหาที่พักนอน ผลงานจึงไม่ค่อยปรากฏ ความจริงก็คือจิตติดสมาธิจึงยากที่จะถอนตัวโดยลำพังตนเอง ต้องอาศัยครูอาจารย์ฉุดลากด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ นั่นแลถึงจะยอมออกจากสมาธิทั้งที่เสียดาย ทุกวันนี้จิตท่านเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

มีบ้างเล็กน้อย แต่รู้สึกตัวอยู่บ้างไม่ติดแบบจมไปเลยเหมือนแต่ก่อน ที่พอมีทางคิดและได้อุบายต่าง ๆ ขึ้นมาเสมอ ก็เพราะผมได้อ่านหนังสือทางร่มเย็นของท่านอาจารย์จากเพื่อนบ้างเล็กน้อย แต่อ่านไม่จบเล่ม แม้เช่นนั้นก็พอได้สติและพอมีทางได้มากราบท่านอาจารย์ก็เพราะหนังสือเล่มนั้นเป็นเหตุ คณะท่านผู้

จัดพิมพ์และสมาชิกคงได้บุญมากมาย เพราะคนในลักษณะกระผมที่ได้รับความรู้ความเข้าใจจากหนังสือทางร่มเย็นอันดับต่าง ๆ มีจำนวนไม่น้อย แม้กระผมเองก็ได้แผ่ส่วนกุศลไปยังคณะท่านผู้จัดพิมพ์ ตลอดท่านสมาชิกที่มีศรัทธาบริจาคทั้งหลายทุก ๆ คืนมิได้ขาด ให้ทุกท่านได้ดวงตาสว่างเห็นธรรม และมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งภพนี้และภพหน้าโดยทั่วกัน กระผมมาคราวนี้ได้ประโยชน์มากเกินคาดหมายและหายข้องใจที่เป็นมานาน ถ้ามีความขัดข้องทีหลัง กระผมจะมากราบรบกวนท่านอีก

□ □ □

กระผมสงสัยมานานต้องรบกวนถามท่านอาจารย์ ท่านจะพอมีเวลาบ้างไหม

สงสัยอะไร คุณแน่ใจหรือว่าอาตมาจะตอบคุณได้

จะตอบได้หรือไม่ได้ ถ้าท่านมีโอกาสผมต้องเรียนถามแน่ เพราะข้องใจมานาน ผมจะเรียนถามตรงที่สงสัยเลยทีเดียว คือคนตายแล้วได้กลับมาเกิดอีกไหมครับ หรือตายแล้วสูญไปเลย

คุณเข้าใจว่าอย่างไร ได้กลับมาเกิดอีกไหม เชิญตอบตามความรู้สึกของคุณเอง

ผมเข้าใจว่าตายแล้วสูญ ไม่มีอะไรพาให้กลับมาเกิดอีก เพราะเวลาคนตายแล้วมันดับไปเอง ไม่มีความรู้อย่างที่รู้กันนี้อีกต่อไป

คุณเคยตายทดลองดูแล้วหรือ จึงทราบว่าความรู้นี้ดับไปหมด เวลาตายจริง ๆ

เปล่า ผมไม่เคยตาย แต่คาดคะเนเอาเฉย ๆ ว่าคงเป็นอย่างนั้น

ความคาดคะเนเอาเฉย ๆ ทำไมคุณจึงยอมเชื่อตามโดยไม่มีเหตุผลและหลักฐาน อาตมาขอถามบ้างว่า ที่คุณมาเกิดให้เห็นอยู่ชัด ๆ เวลานี้ คุณเอาอะไรมาเกิด ถ้าว่ามันสูญดังที่คุณเข้าใจจริง ๆ

ผมก็ไม่ทราบได้ แต่เห็นมันร้อยู่อย่างนี้ นับแต่วันเริ่มเกิดมา

คุณเข้าใจว่านับแต่วันเกิดมามันรู้อย่างนี้จริงหรือ คุณระลึกและจำได้จริง ๆ หรือ ในขณะที่ตกคลอดออกมาจากครรภ์มารดาทีแรก ว่าคุณกำลังเกิด ทั้งรู้และจำได้ว่าเกิดเวลาเท่านั้น มีคนมาทำการคลอดให้คุณเท่านั้นคนเป็นต้น

เปล่า ผมระลึกไม่ได้เลยท่าน

แม้คุณจะจำไม่ได้ แต่คุณเข้าใจว่า ผู้รู้ คือ จิต มีอยู่กับคุณขณะที่กำลังคลอดนั้นไหม

ผมเข้าใจว่ามี แต่เวลานี้จำไม่ได้ว่ามี

ขณะเกิดคุณก็ไม่ทราบเรื่องของคุณว่า ผู้รู้ คือ ใจ มีหรือไม่มีในเวลานั้น แล้วคุณเข้าใจว่าคุณสูญไปไหม ในขณะที่เป็นเด็ก ๆ อยู่เวลานั้น เพราะคุณไม่ทราบว่าตนเกิดและตนเป็นเด็ก

แม้ผมระลึกไม่ได้ แต่ผมก็เข้าใจว่าผมไม่ได้สูญไปในระยะแรกเกิด และระยะกำลังเป็นเด็กเล็ก ๆ

เพราะเหตุไร คุณจึงว่าคุณไม่ได้สูญไปในระยะนั้นเล่า

เพราะถ้าเด็กเล็ก ๆ ของผมนั้นสูญไปจริง ๆ ผมจะเป็นผู้ใหญ่มาได้จนบัดนี้อย่างไร อีกประการหนึ่ง คุณแม่ของผมเคยเล่าให้ผมฟังเสมอว่า ตอนผมเป็นเด็กเล็ก ๆ ร้องไห้เก่งจนคุณแม่ไม่ได้หลับนอน ต้องผลัดเปลี่ยนเวรกันรักษาเด็กคือผม นี่ก็เป็นพยานให้ทราบได้ว่าผมไม่ได้สูญไปในเวลาเป็นเด็ก

เพียงชาติที่เห็น ๆ กันอยู่ คุณก็ยังไม่ทราบเรื่องของตนว่าสูญหรือไม่สูญทั้ง ๆ ที่เกิดมาเพื่อรู้เรื่องของตัว แต่คุณก็ไม่รู้ แล้วคุณจะมีความสามารถมาจากไหน ที่จะให้รู้ว่าตายแล้วเกิดอีก หรือตายแล้วสูญในอนาคต นั่นยิ่งละเอียดมาก เพราะเป็นเรื่องของจิตโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับกายเลย ในขั้นเริ่มแรกที่คุณว่าสูญนั่นหมายถึงร่างกายสูญหรือจิตสูญหรือว่าสูญทั้งหมด

หมายถึงจิตสูญ ส่วนร่างกายไม่ทราบว่าจะเป็นอะไรต่อไป ผมไม่ได้สนใจ

ถ้าจิตสูญจริง อะไรที่ทำให้คุณรู้ ๆ อยู่เวลานี้ แล้วมาจากไหน

จิตทำให้รู้ แต่ผมไม่ทราบว่ามาจากไหน

ถ้าจิตสูญจริง จะมีที่มาได้อย่างไร นอกจากสิ่งที่มีเท่านั้นถึงจะมีที่มา

ผมเข้าใจว่าสูญตอนตายแล้ว ไม่ได้สูญในเวลานี้

ถ้าสูญตอนตายแล้ว การเกิดก็เกิดไม่ได้ เพราะไม่มีผู้พาให้เกิดเป็นคนและเป็นสัตว์ เพราะคนและสัตว์ต้องมีผู้รับรู้ คือจิตประจำร่าง ก็ตอนคุณมาเกิดไปเอาจิตผู้รับรู้มาจากไหน มาครองร่างของคุณอยู่เวลานี้ ถ้าจิตสูญจริงต้องไม่มีที่มาและไม่มีที่ไป ก็ที่มาและที่ไปยังเห็นและมีอยู่กับคุณอย่างสมบูรณ์เวลานี้ แล้วคุณจะบังคับให้จิตสูญไปได้อย่างไรกัน จิตเมื่อถูกคุณบังคับให้สูญมันจะสูญไปตามข้อบังคับของคุณไหมเล่า

ผมก็ไม่แน่ใจว่ามันจะเป็นไปตามความเข้าใจหรือไม่ จึงมาเรียนถามท่านให้ช่วยชี้แจงพอเข้าใจ เพราะผมก็เป็นชาวพุทธ คุณพ่อคุณแม่พาเข้าวัดมาแต่เด็ก ๆ จนบ่านนี้ ผมไม่เคยปล่อยวางวัดวาศาสนา แต่มีความสงสัย เพราะคนนั้นว่าอย่างนั้น คนนี้ว่าอย่างนี้ เลยทำให้ใจผมเขวไม่กล้าตัดสินใจลงได้ว่าสูญหรือยังอยู่

คุณพอเข้าใจมิใช่หรือว่า เวลาคุณมาเกิด จิตติดมาด้วย มิได้เกิดแต่ร่างแบบตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็ก แต่เป็นคนมาเกิดโดยสมบูรณ์ที่มีความรู้ร้อนรู้หนาว ในระยะเริ่มแรกปรากฏในครรภ์ มีเฉพาะจิตคือธาตุรู้กับวัตถุชั้นเล็ก ๆ ที่อาศัยกันอยู่เท่านั้น ยังไม่แตกแขนงออกมาเป็นอาการส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย จิตจึงยังไม่มีทางออกมารับทราบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นธาตุอีกประเภทหนึ่งว่าเป็นอย่างไร แม้ร่างของเด็กจะสมบูรณ์จนตกคลอดออกมาในระยะนี้ แต่ก็ยังอ่อนต่อการรับทราบเรื่องที่ปรากฏอยู่กับตัวได้โดยสมบูรณ์

ดังนั้น แม้เด็กจะรู้ร้องไห้หรือหัวเราะในขั้นต่อมา ก็เป็นเพียงเด็กที่มีธาตุรู้ครองอยู่ประจำร่างเท่านั้น ยังไม่สามารถรู้และใช้อาการทั้งห้าอย่างนั้นได้อย่างสมบูรณ์ เวลาร่างกายจะสลายจากการประชุมแห่งธาตุ (ตาย) จิตที่ไม่ได้รับการอบรมเท่าที่ควรจะรู้เรื่องของตัว ก็จะเป็นทำนองเด็กคลอดใหม่นั้นเหมือนกัน จะไม่มีสติรับรู้เรื่องของตัวเสียโดยมาก ประหนึ่งจิตคือธาตุรู้ไม่อยู่กับร่างในขณะจะแตกสลายนั้นทั้ง ๆ ที่จิตยังมีอยู่ ส่วนผู้ได้รับการอบรมมาพอสมควรก็พอจะรู้ได้ในระหว่างจิตกับกาย และผู้ได้รับการอบรมมาในธรรมขั้นสูงย่อมรู้เรื่องของจิตและกายได้อย่างชัดเจนทุกขณะที่จิตจะเคลื่อนย้ายจากกันในขณะบ้านแตกสาแหรกขาดเช่นนั้น (ขณะจะตาย) นี่แลคนเรา แม้จะมีธาตุรู้ครองร่างอยู่เหมือนกัน แต่ก็มีความสามารถมากน้อยต่างกัน ผู้หนึ่งไม่รู้ทั้งการมาเกิด ทั้งเวลาจะตาย ผู้หนึ่งแม้จะไม่สามารถรู้เรื่องเกิดของตนในระยะแรกเกิด แต่ก็สามารถรู้ในเวลาต่อมาด้วยการอบรม ว่าธาตุขันธ์กับจิตมีความเคลื่อนไหวและเป็นอยู่ต่างกันอย่างไร ส่วนใดเป็นขันธ์ ส่วนใดเป็นจิต รู้ได้อย่างแจ้งชัดไม่มีทางสงสัย รู้ได้ทั้งความเกี่ยวข้องระหว่างอารมณ์กับใจ รู้ได้ทั้งจิตกับอารมณ์ดูดซึมถึงกันหรือไม่ดูดซึมถึงกัน รู้ทั้งความบริสุทธิ์ที่เรียกว่า ธาตุรู้ ล้วน ๆ ไม่มีสิ่งเจือปน และรู้ได้เวลาจิตที่บริสุทธิ์ กับขันธ์ อันเป็น ส่วนสมมติ จะจากกันในเวลาตาย อย่างไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวไปตาม ธาตุขันธ์ก็ทำหน้าที่จะแตก จิตก็ทำหน้าที่รู้ในวาระสุดท้ายตามความเป็นจริงที่เคยรู้แบบตายตัวมาแล้ว ไม่มียักย้ายผันแปรเป็นอย่างอื่น พอถึงกาลอันควรแล้วก็ผ่านออกไป ตามแบบของจิต ที่ไม่หลงธาตุขันธ์ ว่าเป็นตนเวลายังเป็นอยู่ จิตมีความบริสุทธิ์ฉันใด เวลาจากไปก็คือจิตที่บริสุทธิ์ดวงนั้นฉันนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า ยถาทิโปจนิพพุโต เหมือนประทีปดวงไฟอันหมดเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น ไม่มีจุดสมมติอันเป็นที่สถิตอยู่ จึงไม่มีสมมติจะพูดให้ถูกต้องตาม

ความจริงของธรรมชาตินั้น

นี่แลคุณ กฎธรรมชาติอันมีมาดั้งเดิม ไม่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจหรือสงสัยของใคร ๆ ที่มีนิสัยเป็นนานาจิตตัง ใครจะเข้าใจว่าตายแล้วสูญหรือตายแล้วเกิดอีกก็ตาม ธรรมชาติที่เคยเป็นไปอย่างใด ก็ย่อมเป็นไปตามธรรมชาติของตนอย่างนั้น ผู้รู้กฎธรรมชาติแล้วก็ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎนั้น กฎของธรรมชาตินั้นก็ไม่บังคับได้อีกต่อไป ผู้อยู่เหนือกฎหมายของวัฏจักรแล้ว ย่อมไม่ถูกบังคับให้หมุนเวียนเปลี่ยนแปลง เพราะความหมุนเวียนไม่ใช่ความสุข ท่านเรียกว่าวัฏทุกข์ทั้งนั้น เป็นอย่างไร ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ โปรดพิสูจน์ตัวเราให้ดี ถ้าพิสูจน์ไม่ดี แทนที่จะตายแล้วสูญดังที่เข้าใจ เดี๋ยวผู้เข้าใจว่าสูญจะโผล่ออกมาจากท้องของสุนัขแล้ว เจ้ากรรมอีกนะ

ผมพอเข้าใจบ้าง ตอนกำลังเป็นเด็ก ๆ หนึ่ง ตอนคนจะตายไม่มีสติหนึ่ง จะกลับความรู้เป็นเหมือนเด็กอีก เพราะไม่มีสติดังท่านว่า ทั้ง ๆ ที่เวลานั้นใจก็ยังอยู่ในคน ๆ นั้นนั่นแล ผมเห็นด้วย เพราะแม้ยังอยู่มันก็ไม่เห็นรู้ถ้าไม่มีสติจริง ตอนนี้ผมพอมีทางคิดกับตัวเองบ้าง ไม่มืดเหมือนแต่ก่อนนัก ทั้งกลัวจะไปเกิดเป็นสุนัขดังท่านว่าก็เท่ากัน ถ้าไปเกิดเป็นสุนัขจริง ผมก็แย่ เรียกว่าจมไปเลย

คุณควรคิดดูตอนคุณนอนหลับสนิทไม่ฝันบ้าง คุณเข้าใจว่า คุณสูญไปในเวลานั้นหรือยังอยู่ ขณะที่คุณกำลังหลับสนิท ถามตรงที่คนตายทั้ง ๆ มีลมหายใจอยู่นี่เอง

แปลกมาก ตอนกำลังหลับสนิทนั้นผมไม่รู้เลย แต่ตอนตื่นนอนแล้วค่อยรู้

ว่าตนยังอยู่มิได้สูญ และเวลาตื่นนอนแล้วผมก็มิได้นึกย้อนไปสงสัยว่าตนได้สูญไปในเวลาหลับนั้น

เวลามีคนมาถามคุณว่า ตอนคุณหลับไปนั้นคุณสูญไปหรือยังอยู่ คุณจะตอบเขาว่าอย่างไร

ต้องตอบเขาว่ายังอยู่ซิ ท่าน เพราะถ้าสูญไปตอนผมหลับจริง ๆ ผมจะยังเป็นผมอยู่อย่างนี้ได้อย่างไร ผมต้องหายซากไปเลยทั้งซากจิตและซากกาย เท่าที่ผมยังมาพูดได้อยู่เวลานี้ก็ต้องสืบเนื่องมาจากหลับนั่นเอง

การที่คุณสำคัญว่าตายสูญ ก็เช่นเดียวกับเราไปตู่คนนอนหลับซึ่งไม่รับรู้กับอะไรในเวลาหลับนั้นเหมือนกัน เพราะธาตุรู้ไม่ทำงานกับสิ่งใดในเวลาหลับนั้น แต่ธาตุรู้มิได้สูญไปไหนก็มีอยู่กับคนนอนหลับนั่นแล ฉะนั้น เราจึงหยิบเอาความรู้อันละเอียดตามหลักธรรมชาตินั้นขึ้นมาพูดได้ว่า คืนนี้นอนหลับสนิทดี คืนนี้ฝันไปต่าง ๆ นานาดังนี้ ถ้าไม่มีความรู้เป็นเชื้ออยู่แล้วจะหยิบขึ้นมาพูดอย่างนั้นไม่ได้ นิพพานของคนมีกิเลสก็คือ คนนอนหลับสนิทนั่นแล เพราะเป็นความสุขอย่างยิ่งในเวลาหลับสนิท ปราศจากสิ่งส่งเสริมและกดถ่วงใจในเวลานั้น คุณยังมีสงสัยอะไรอีก พูดสนทนากันได้

ไม่มีแล้ว ท่าน หมดเพียงเท่านี้ ขอกราบขอบพระคุณท่านที่กรุณาช่วยให้สติผมวันนี้

□ □ □

บัญชีรายชื่อผู้บริจาคและจำนวนเงินที่บริจาคในการจัดพิมพ์ "ทางร่มเย็นอันดับ ๑๐ และอันดับ ๑๑"

๑.	คุณกัลยา จารุจินดา	๑๐๐.๐๐ บาท
๒.	นางเกหลง พานิช	๑๐๐.๐๐ ,,
๓.	นางเจริญ จาตุประยูร	๑๐.๐๐ ,,
๔.	นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ (๒ ครั้ง)	๔๕.๐๐ ,,
๕.	นางทองพูน โกสุม	๒๐.๐๐ ,,
๖.	นางนุ้ย ช้อยช่างทอง	๑๐๐.๐๐ ,,
๗.	นางบรรจบพันธ์ นวรัตน์ ณ อยุธยา	๑๐๐.๐๐ ,,
๘.	นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง	๑๐.๐๐ ,,
๙.	นางสาวบุญเกิด ศิริเวชกุล	๓๐.๐๐ ,,
๑๐.	นางสาวบุญเจือ องคประดิษฐ์	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๑.	คุณประยงค์ สุทธิรัตน์	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๒.	พ.อ. ประสิทธิ์ ใจชื่น	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๓.	พลเรือตรีประเสริฐ ท้วมเวิงรมย์	๖.๐๐ ,,
๑๔.	นางปราณี นาควัชระ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๕.	นางปราณี พุกภักดี	๒๕.๐๐ ,,
๑๖.	คุณปานใจ ฉายวรรณ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๗.	นางพิรุณพรรณ ภัทรเลาหะ	๑๐๐.๐๐ ,,
๑๘.	นายพิสัณห์ ศิวายะพราหมณ์	๒๐.๐๐ ,,
๑๙.	นายแพทย์ไพโรจน์--นางประจวบ คุ้มไพโรจน์	๑๐๐.๐๐ ,,
๒๐.	นางสาวยุพิน นาคลวัลย์	๑๐๐.๐๐ ,,

๒๑.	นางสาวรัญจวน อินทรกำแหง (๒ ครั้ง)	๑๐๐.๐๐ บาท
๒๒.	คุณรัตนา ชิตานนท์	๕๐.๐๐ ,,
๒๓.	นางสาวละเมียด กลกิจ	๕๐.๐๐ ,,
๒๔.	นางลาวัณย์ ยุพกรณ์	๔๐.๐๐ ,,
๒๕.	นางเล็ก สุขกระวี (๒ ครั้ง)	๘๐.๐๐ ,,
๒๖.	นางวงศ์สิริ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา	๑๐๐.๐๐ ,,
๒๗.	คุณวราพรรณ สิงหราชวัลลภ	๑๐.๐๐ ,,
๒๘.	คุณวิไลวรรณ โศภณะศุกร์	๑๐.๐๐ ,,
๒๙.	นายศิริ—ม.ร.ว. สายสิงห์ ศิริบุตร	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๐.	คุณศรีนวล โกมลวณิช	๕๐.๐๐ ,,
๓๑.	นางสาวเศวต—เฉวียง จึงเจริญ	๔๒.๐๐ ,,
๓๒.	พระมหาสมโพธิ์ ผลเต็ม	๔๐ ๐๐ ,,
๓๓.	นางสมศรี วรรธนะประทีป	๔๕.๐๐ ,,
๓๔.	นางสมัยสวาท พงศทัต	๒๐.๐๐ ,,
๓๕.	นายสละ จันทร์ตรี	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๖.	น.อ. สวง—นางอุทุมพร อุตระ	๑๐๐.๐๐ ,,
๓๗.	นายสอน ศิริวัฒนกุล	๑๐.๐๐ ,,
๓๘.	ขุนสารบรรณเกษตรกิจ	๑๕.๐๐ ,,
๓๙.	นายสุกิจ ภาคสุวรรณ	๒๐.๐๐ ,,
๔๐.	นายสุดใจ เจิมศิริวัฒน์ (๒ ครั้ง)	๓๐.๐๐ ,,
๔๑.	นายแสดง ยุวชิต	๒๐.๐๐ ,,
๔๒.	นางอัญญาณี สรสิริ	๓๐.๐๐ ,,
๔๓.	นายอาจ—นางเอื้องพันธุ์ คุ้มหล้า	๓๐๙.๗๕ ,,
๔๔.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,

ผู้บริจาคผ่านหนังสือพิมพ์ "ศรีสัปดาห์"

๔๕.	คุณจำรูญ เจริญกุล	๑๐๐.๐๐ บาท
๔๖.	คุณจำรูญ ภูไทย	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๗.	คุณแม่แจ่ม ยี่ห้ออึ๋งเกียฮงเก่า อุดรธานี	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๘.	คุณเฉลิมพร ธราภาค	๑๐๐.๐๐ ,,
๔๙.	ม.ล. ทวีวัฒน์–คุณจรัส สนิทวงศ์	๓๐๐๐.๐๐ ,,
๕๐.	คุณบรรจง นิงสานนท์	๑๐๐.๐๐ ,,
๕๑.	คุณบุนนาค ศิลปีนันท์	๑๐.๐๐ ,,
๕๒.	คุณประกิจ ลาวัณย์ศิริ	๑๐.๐๐ ,,
๕๓.	คุณประทุม อาภรณ์ศิริ	๕๐.๐๐ ,,
๕๔.	คุณพยอม โกสิยกุล	๑๐๐.๐๐ ,,
๕๕.	คุณเพ็ยน บีติวรรณ	๒๐๐.๐๐ ,,
๕๖.	ม.น.ว.	๒๐๐.๐๐ ,,
๕๗.	คุณมาลี สร้อยพิสุทธิ์	๒๐.๐๐ ,,
๕๘.	คุณรัตนา ศุภชลาศัย	๒๐.๐๐ ,,
๕๙.	ล.เนเธอร์แลนด์	๑๕๗.๒๕ ,,
๖๐.	คุณเล็ก บีติวรรณ	๑๐๐.๐๐ ,,
๖๑.	คุณวิชา หาญสวธา	๑๐.๐๐ ,,
๖๒.	คุณวิเชียร–คุณอาภรณ์ โมกขะเวส	๔๐๐.๐๐ ,,
๖๓.	คุณศรี ศรีย่าน	๒๕.๐๐ ,,
๖๔.	คุณสังข์–คุณชวน พูลกะสิ	๑๐๐.๐๐ ,,
๖๕.	คุณสุขจิต ถนัดอักษร	๑๐๐.๐๐ ,,

๖๖.	คุณสุนี โลหิตคุปต์	๑๐.๐๐ บาท
๖๗.	พ.ต.อ. สุค อมาตยกุล	๒๐.๐๐ ,,
๖๘.	อ. จาตุประยูร	๒๐.๐๐ ,,
๖๙.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,
๗๐.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๑๐.๐๐ ,,
๗๑.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๒๐.๐๐ ,,
๗๒.	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๓๐๐.๐๐ ,,
	ได้เงินรวม	๘๖๓๑.๐๐ ,,
เงินเหลือจากการพิมพ์หนังสือ "ทางร่มเย็นอันดับ ๙"		๔๐๐.๐๐ ,,
	จ่ายค่าพิมพ์ "ทางร่มเย็นอันดับ ๑๐–๑๑"	
	จำนวนพิมพ์ทั้ง ๒ อันดับ ๒,๐๐๐ ฉบับ เป็นเงิน	๙,๔๔๐.๐๐ ,,

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY
หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันท่บุรี

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ซอยมั่นสิน ๒ พระนคร โทร. ๘๑๕๖๒๘
นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๑